

**T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**AHMET RASİM' İN YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ ESERİ (1907)
İLE İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME YENİ TÜRKÇE DERS
PROGRAMININ (2006)
KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

TUĞBA ÖZOK

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL

ANKARA –2015

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AHMET RASİM' İN YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ ESERİ (1907) İLE
İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME YENİ TÜRKÇE DERS PROGRAMININ (2006)
KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

HAZIRLAYAN
TUĞBA ÖZOK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. Dr. ABDURRAHMAN GÜZEL

Bu tez 12 / 10 / 2015 ' te aşağıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Üye	Prof. Dr.	ABDURRAHMAN GÜZEL
Üye	Prof. Dr.	ALİ YAKICI
Üye	Yrd. Doç. Dr.	AHMET DEMİR

Onay

/ / 2015

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü
Prof. Dr. SADEGÜL AKBABA ALTUN

**AHMET RASİM' İN YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ ESERİ (1907) İLE
İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME YENİ TÜRKÇE DERS PROGRAMININ (2006)
KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

ÖZET

Dil bilgisi dili biçim, yapı, sözcük türleri, söz dizimi, ses bilgisi gibi kurallar çerçevesinde inceleyen bilim dalıdır. Dil bilgisi öğretiminin amacı ise dili kurallar yığını halinde ezberletmekten öte okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi dil becerilerini kazandırmaktır. Bu noktada ağırlıklı olarak Tanzimat Döneminden günümüze kadar birçok Türkçe dil bilgisi kitabı hazırlanmış ve öğretimde kullanılmıştır. Ahmet Rasim'in özet niteliği taşıyan dil bilgisi kitabı da bunlardan bir tanesidir.

Bu çalışmada öncelikle Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki adlı ders kitabının Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine çevirisi yapılmıştır. Kitap altmış sekiz sayfadan oluşmaktadır. Kitaptaki konular sırasıyla: isim, mübhemat, ism-i işaret, sıfat, zamir, mastar, fiil ve edattır. Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî kitabı ile ikinci kademe İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki dil bilgisi öğretimi karşılaştırılmıştır. Bu amaca ulaşmak için kitabın program açısından benzerlikler ve farklılıklarına bakılmıştır. Aynı zamanda amaç, içerik, öğretim yöntem ve teknikleri açısından da değerlendirmeler yapılandırıcı yaklaşım göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Programda ve kitapta ele alınan konular tablolar üzerinde karşılaştırmalı olarak hazırlanmıştır.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı yapılandırıcı yaklaşım temel alınarak hazırlanmıştır. Yapılandırıcı yaklaşıma göre bilgi öğrenciye doğrudan verilmez; aksine öğrenci bilgiyi sezerek ve keşfederek kendisi bulur. Aynı zamanda bu yaklaşıma göre öğrencinin gelişimsel düzeyi de göz önüne alındığı için konular kolaydan zora, basitten karmaşığa şeklinde bir sistemle işlenmektedir. Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî kitabı ise yapılandırıcı yaklaşım göz önünde bulundurularak hazırlanmamıştır. Bu çalışmada öğretim yöntem ve teknikleri açısından da değerlendirmeler yapılmıştır. Kitaba bu açıdan da bakılmıştır.

**A STUDY COMPARING NEW TURKISH SYLLABUS IN SECOND STAGE OF
PRIMARY SCHOOL (2006) WITH NEW STYLE ABRIDGED TURKISH GRAMMAR
BY AHMET RASİM (1907)**

ABSTRACT

Grammar is the study of language in the framework of the rules of structure, types of words, syntax and phonetics. The idea behind teaching grammar is to provide students with skills of reading, writing, speaking and listening rather than having them memorize the language as body of rules. In this regard, several Turkish grammar books have been prepared and used so far since Tanzimat Reform Era.

In this present study, Ahmet Rasim' s New Style Abridged Turkish Grammar Book has been transliterated into Latin alphabet from Ottoman Turkish in the first place. The book consists of sixty-eight pages. The sequence of subjects in the book is demonstrative adjectives, noun, indefinite pronoun, pronouns, infinitive, verbs and propositions. The study compares teaching of grammar in Turkish syllabus in second stage of primary school with New Style Abridged Turkish Grammar Book. To achieve this goal, the similarities and differences between the book and syllabus were investigated. Similarly, assessments were made regarding objective, contents, methods and techniques of teaching. Subjects covered in the syllabus and book are presented in a table comparing both.

Primary School Turkish Education Syllabus is prepared based on constructivist approach. Constructivist approach stipulates that the knowledge is not to be directly provided to the student but rather the student should find it by intuition and discovery. This approach also requires processing knowledge in a system structured from easy to difficult and simple to complex considering the development level of the child. New Style Abridged Turkish Grammar by Ahmet Rasim was prepared in consideration of constructivist approach. This present study also provides some evaluations in terms of teaching methods and techniques. the book was also evaluated in this respect.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv-v

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın amacı ve önemi.....	1
1.2. Problem.....	1
1.3. Çalışma Yöntemi Planı ve Mevcut Olanaklar.....	1
1.4. Ahmet Rasim'in Hayatı	2-4
1.5. Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi.....	5-9

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dil ve Dil Bilgisi Öğretiminin Önemi.....	10-13
2.2. Dil Bilgisi Öğretimi ve Dört Temel Dil Becerisi.....	13
2.2.1. Dinleme.....	13-14
2.2.2. Konuşma.....	15-16
2.2.3. Okuma.....	16
2.2.4. Yazma.....	17
2.3. Türkçe Öğretiminde Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler.....	18-20
2.4. Yapılandırmacı Yaklaşım ve Dil Bilgisi Öğretimi.....	21-22
2.5. Dil Bilgisi Öğretiminde Dört Temel Becerin Önemi.....	23-26

II. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ve Türkçe Dersi (6,7, 8. sınıflar) Öğretim Programı'nın(2006) karşılaştırılması.....	27-34
3.2. Tablo.....	35-42
3.3. Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ve MEB Türkçe Dersi (6-8. sınıflar) Öğretim Programında Yer Alan Etkinlik Örnekleri.....	43-53

III. BÖLÜM

ÇALIŞMAMIZDA KULLANDIĞIMIZ ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

4.1. Veri Toplama Teknikleri.....	54
4.2. Araştırma Modeli.....	54-57
4.3. Evren ve Örneklem.....	57
4.4. Veri Toplama Araçları.....	57
4.5. Verilerin Analizi.....	58-64

SONUÇ.....	65-68
------------	-------

KAYNAKÇA.....	69-71
---------------	-------

EKLER

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî'nin Latin Harflerine Çevirisi.....	72-109
Sözlük.....	110-112
Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî Osmanlıca Metin.....	113-180

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ile günümüz ilköğretim ikinci kademe dil bilgisi öğretimini karşılaştırmaktır. Bu amaca ulaşmak için Türkçe Dersi (6-8. sınıflar) Öğretim Programı (2006) açısından benzerlikler ve farklılıklara bakılmıştır. Aynı zamanda amaç, içerik, öğretim yöntem ve teknikleri açısından da yapılandırmacı yaklaşım göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılmıştır.

PROBLEM

Dil bilgisi, bir dili ses, biçim, yapı gibi bütün yönleriyle inceleyen bilim dalıdır. Bu yapıları doğru bir şekilde kullanmamız için konuştuğumuz dilin kurallarını tam olarak bilmemiz gerekir. Kurallar geçmişten günümüze bir hocanın yardımı ve belli bir sistemle yazılmış kitaplarla öğretilmeye çalışılmıştır. Ahmet Rasim' in dil bilgisi üzerine yazmış olduğu Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî kitabı dil bilgisini öğrencilere öğretmek amacı ile kaleme alınmıştır. Öncelikle kitap latin alfabesine çevrilmiştir. Daha sonra o dönem Türkçe öğretimi, bu kitap üzerinden, günümüz Türkçe Dersi (6, 7,8. sınıflar) Öğretim Programı (2006) ile karşılaştırılmıştır ve bugün Türkçe öğretiminde geline nokta, o dönemde nasıl bir öğretim yaklaşımından geçilerek varıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ, PLANI VE MEVCUT OLANAKLAR

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi yapılmıştır ve metin içeriği incelenmiştir."Döküman analizi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar."¹(Madge, 1965:75'ten akt, Yeliz Metin) Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî' ye tekabül eden dil bilgisi konuları incelenmiş ve gerekli karşılaştırmalar çalışmada belirtilmiştir. Ek olarak nicel araştırma da yapılmıştır. IV. Bölümde ayrıntılı olarak nicel araştırmadan bahsedilecektir.

¹https://www.academia.edu/11019563/Hazırlayan_Yeliz

AHMET RASİM

(1865-1932)

Ahmet Rasim'in babası Bahâeddin Efendidir. Kıbrıs'tan gelip Konya Ermenek'e yerleşmişlerdir. Ahmet Rasim' in annesi Nevber Hanım ile İstanbul' da evlenmişlerdir. Ahmet Rasim ilk tahsiline Sofular' daki mahalle mektebinde başladı. Sonra sırasıyla Kırkçeşme' de Tezgahçılar, Haydar' da Çukurçeşme, Sarıgözel' de Hafız Paşa mekteplerinde okudu. Eniştesi Miralay Mehmed Bey' in konağında Yakup Hoca adındaki bir muallimden yazı ve Arapça dersleri aldı. Öğrenim hayatından sonra da bu hocanın derslerine devam etti. 1876' da Darüşşafaka' ya girdi, burada devrin edebi ve fikri akımlarına karşı büyük bir ilgi duydu ve dirayetli hocalardan faydalandı. Bir yandan Fransızca öğrenerek Fransız yazar ve şairlerini tanıdı, diğer yandan da bilhassa Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Midhat Efendi' nin eserlerini okudu. Biraz da onların tesiri ile şiir ve makaleler yazmaya başladı. 1883' de okulu birincilikle bitirdikten birkaç ay sonra Posta ve Telgraf Nezareti' ne memur olarak girdi.

Binbaşı Bilal Bey' in kızı Sadberk Hanım' la evlenen Ahmet Rasim memuriyeti bir türlü benimseyemediği için hayatını yazarak kazanmak istedi. Fransızca' dan çevirdiği bazı yazıları Ahmet Midhat Efendi' ye götürdü ve gördüğü ilgi üzerine Tercümân-ı Hakikat' te yazı hayatına girdi (1885). Baba Tahir vasıtası ile Cerîde-i Havâdis' te de fennî konularla ilgili yazı ve tercümeleri yayımlanmaya başladı. Ahmet Midhat Efendi' den gördüğü takdir ve teşvikle güveni artan Ahmed Rasim memuriyeti bıraktı ve kendisini büsbütün gazeteciliğe verdi. Muallim Nâci' nin arkadaşlarıyla birlikte Tercümân-ı Hakikat' ten ayrılmasının ikinci günü Ahmet Midhat Efendi tarafından övgü dolu bir dille matbuat âlemine takdim edildi. 1885-1908 yılları arasında Şafak, Gülşen, Hamiyyet, Sebat, Berk, Envar-ı Zeka, Maârif, Resimli Gazete, Hazine-i Fünûn, Mekteb, Mecmûa-i Ebûziyyâ, Pul, Musavver Fen ve Edeb, İrtikâ ve Servet-i Fünûn dergileriyle, Tercümân-ı Hakikat, İkdâm, Sabah, Basîret, Saâdet gazetelerinde makaleler, tercümeler ve şiirler yayımladı. Hüseyin Rahmi ile birlikte Boşboğaz ile Güllâbi adlı bir mizah gazetesi çıkardı (1324). Bu arada okullar için yazdığı tarih, dil bilgisi, imla ve aritmetik gibi çeşitli konulardaki eserlerini kitap halinde bastırdı. Menâkıb-ı İslam adlı kitabı dolayısıyla II. Abdülhamid' den Mecîdî nişanı aldı. 1898' de Alman

İmparatoru Wilhelm' in Suriye gezisi sırasında Ma'lûmat gazetesi tarafından Suriye' ye 1916' da Sabah gazetesince harp muhabiri olarak Romanya cephesine gönderildi. 1927' de İstanbul' dan milletvekili seçildi. Üçüncü ve dördüncü dönem milletvekili olarak TBMM' de bulundu. 21 Eylül 1932' de Heybeliada' daki evinde öldü.

Hayatı boyunca durmadan yazan Ahmet Rasim' deki hakim özellik, ansiklopedist tavırlı bir gazeteci karakteri sergilemesiydi. Türkiye' ye Batı' dan gelen yenilikleri, mahalli hayatı ve asırlar boyu teşekkül eden milli zevki gözden uzak tutmadan benimsemenin doğru olacağına inanan Ahmed Rasim kendi ifadesiyle mutavassıt (orta yolu benimseyen) bir kimse idi. Ahmet Rasim yazılarıyla Türkçe' nin insana has hal ve görüşleri anlatmada kıvraklık kazanmasına ve zenginleşmesine de hizmet etmiştir. Hafızasını bir ses ve resim cihazı gibi kullanan Ahmet Rasim, kendisinden söz ederken yaşadığı dönemin özelliklerini , çeşitli insan ve tipleriyle gözler önüne sermiştir. Hatıralarında, o devrin okullarındaki terbiye sistemini, gelenekleri, ders müfredatını, bir insanın ilk öğreniminden orta öğrenimi bitinceye kadarki yetişme tarzını; basın hayatını, fikir ve sanat münakaşalarını, çeşitli yazar ve şair tiplerini; o devrin eğlence yerlerini, gizli veya açık kadın- erkek münasebetlerini Ramazanda Şehzadebaşı piyasalarını vs... girdisi çıkışıyla hikaye etmiştir. Hatıra, fıkra ve makalelerinde ulaştığı başarıyı ne yazık ki hikayelerinde gösterememiştir.

Ahmet Rasim ele aldığı konularla Türk gazeteciliğinin ufkunu genişletmiş, dikkatleri bilhassa mahalli hayat üzerine çekmiştir. Müşahade, hatıra ve incelemeye dayanan çeşitli eserleri yanında roman ve hikayeyi de denemiştir. Rasim' in sayısı yirmi beşi bulan romanlarının üç cilt olan Kitabe-i Gam (İstanbul 1315-1316) hariç, hemen hepsi birer büyük hikaye sayılabilir.

Eserleri:

Ahmet Rasim, edebiyat konusuna giren girmeyen (fotograf, elektrik, eski Romalılar, Sarf-ı Farisî, imlâ, kavimlerin garip adetleri, hesap kitabı, dil bilgisi vb) birçok konu ve türden eserler yazmış, okul kitapları hazırlamış, çeviriler de yapmıştır. Böylece yayımlanmış eserlerinin sayısı yüzü bulmaktadır. Edebi eserleri, en çok, hikaye, roman, tarih, şiir, seyahat, fıkra, hatıra ve makale türlerinde toplanabilir. Tarih türünde en güzel eseri, Resimli ve Haritalı

Osmanlı Tarihi (4 cilt, 1910)' dir. Matbuat Tarihine Medhal: İlk büyük muharrirlerden Şinasi (1927) adlı eseri de büyük değer taşımaktadır.

Daha çok acemi yazarlık çağlarının verimi olan ve çoğu romantik, pek havaî aşkları duygulu-realist bir dekor içinde anlatan roman ve hikayeleri zamanlarında çok okunmuş eserlerdir. Bunlardan birkaçı: İlk Sevgi (1891), Güzel Eleni (1891), Afife (Büyük Hikaye, 1892), Hamamcı Ülfet (1922) vb. dir. Fıkra ve sohbetleri kadar çekici olan seyahat yazılarını Romanya Mektupları 'nda (1916) toplamıştır.

Şiirleri eski biçimlerde yazılmış gazeller ve şarkılardan ibarettir. Açık dilleri ve hafif-aşıkane duygularıyla Nedim tarzında olan bu şiirler, zamanında bestelenmiş ve çok sevilmişlerdir. Ahmet Rasim'in, Baba Yaver, Kebabcı Zade Nida vb. takma adlarla yazdığı mizahlı manzumeleri de vardır.

Hatıra kitaplarının başlıcaları: Darüşşafaka ve gazeteciliğe başlama günlerini anlatan Gecelerim (1894), ilkokul çağını ele alan Falaka (1927), İstanbul'un eski sefahat alemlerini anlatan Fuş-ı Atik (1922), Sultan Hamit Devri Babıâli' sini Tanıtan Muharrir, Şair, Edip (1924) vb. dir.

Fıkra ve makalelerini: Makalât ve Musâhabât (1907), Menâkıb-i İslam (1907), Tarih ve Muharrir (1910), Şehir Mektupları (1910-1911), Cidd-ü Mizâh (1918), Eşkal-i Zaman (1918), Gülüp Ağladıklarım (1926), Muharrir Bu Ya (1927) adlı eserlerinde toplamıştır. Kitap halinde çıkmayan hatıra ve yazıları daha çoktur.²

² Kabaklı, A.(2006). Türk Edebiyatı III. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
Hizarcı, S.(1953). Ahmet Rasim Hayatı, Sanatı, Eserleri. İstanbul: Varlık Yayınevi.
İslam Ansiklopedisi, II, 1989: 117-119

TANZİMAT DÖNEMİ EĞİTİM SİSTEMİ (1839-1876)

Avrupa' da ve dünyada meydana gelen değişim ve gelişmeler Osmanlı Devleti' ni de doğrudan etkilemiştir. Aklın ön plana çıkarıldığı ve pozitif bilimlerin önem kazandığı Avrupa' da 18. yy ' da başlayan ve bütün dünyayı doğrudan etkileyen Sanayi Devrimi birçok alanda yeniliği de beraberinde getirmiştir. Birçok kurum ya ıslah edilmiş ya da kökten değiştirilmiştir. Bu kökten değişimleri Osmanlı Devleti' nin kurumlarında sağlamak ise o kadar kolay olmamıştır; çünkü yüz yıllardır dünya hakimiyetini elinde bulunduran bir imparatorluğun sistemin bozukluğunu görmesi zaman almıştır.

Osmanlı Devleti' inde yenileşme hareketi II. Mahmut döneminde başlamıştır. Tanzimat Dönemi' nde (1839-1876) de devam etmiştir. Bu dönemde modernleşme öncelikle eğitim alanında gerçekleşmiş; meslek okulları, genel ve özel okullar, teknik okullar açılmıştır. Ulusal eğitim anlayışının bir bütünlük içinde devam edebilmesi için Türk diline de önem verilmesinin gerekliliği o dönemde daha çok anlaşılmıştır. Yeniliklerin bir bütünlük içerisinde ele alınması ve halk arasındaki bütün farkların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bunun için gerekli olan ise konuşma dili ve yazı dili arasındaki farkı ortadan kaldırmak, Türkçeyi bilim dili haline getirmektir. Devlet adamları, edebiyatta, ilimde, eğitimde ve devletin bütün kurumlarında halkın konuştuğu Türkçenin kullanmasından yanaydılar. Türkçeye büyük hizmetleri olan devlet adamlarından birisi de Cevdet Paşa'dır. Cevdet Paşa, ilk Türk Akademisi' nin (Encümen-i Daniş) ve İlk Öğretmen Okulu'nun kurulmasında, programlara fazladan Türkçe ders saati eklenmesinde büyük katkılara sahiptir. Onun ağzından akademinin görevi şudur: ³ " *Akademi Türk Dili' ni geliştirmeye çalışacaktır. Bu dil ihmal edilmiştir. Eskiler eserlerinde Arapça ve Farsça kelimelere o kadar çok yer vermişlerdir ki bir sahifede ancak bir iki Türkçe sözcüğe rastlanmaktadır.* " Böylelikle Sultan Abdülmecit eşliğinde açılan Akademi, Türkçe Gramer kitabı, Türkçe sözlük ve Türk tarihini anlatan bir kitap yazılması kararını almıştır. Bu kararların alınmasına rağmen Akademi kısa ömürlü olmuş ve sadece Cevdet Paşa' nın hazırladığı Osmanlı Tarihi kitabı hazırlanabilmiştir.

³ Tanzimat'tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi II, 1985: 316

II. Abdülhamit' in tahta çıkması ve Kanun- i Esasî' nin kabul edilmesi ile birlikte Anayasa' nın 18. maddesi gereği Türkçe resmi dil oldu ve devletin kurumlarında çalışabilmek için Türkçeyi bilmek zorunlu hale getirildi (1876). Bu zorunluluk da eğitim sisteminde Türkçeye daha fazla önem verilmesini sağladı. Eğitimle ilgili yenilikler ülkenin geneline yayılmak istendiği için birçok kararın meclisten geçmesi gerekliliğine de vurgu yapılmıştır.

"Eğitim ve öğretim işleri Kanûn-i Esâsi emri olarak devletin görevleri arasına girmiş ve Meclis-i Mebusan' da dahi maârifî düzenlemedikçe diğer alanlarda yapılacak ıslahatın başarıya ulaşamayacağı gerçeği kabul edilmiştir." (Kodaman, 1991: 28)

Tanzimat Dönemi eğitim sistemi içerisinde Sıbyan mektepleri önemli bir yere sahiptir. Bu mektepler resmi bir program dahilinde ders vermemektedir ancak belirli bir düzen okullarda bulunmaktadır. Tanzimat Dönemi' nden önce Sıbyan mekteplerinde dersler genel anlamda aşağıda verildiği gibi işlenmektedir.

"Sıbyan mektepleri çocuklara Kur'an okutmak, namaz kılınması usullerini ve namazda okunacak ayetleri ve duaları öğretmek ve birazda yazı yazdırmak gibi üç gaye ile kurulmuşlardır. Buradaki yazı kaligrafî karşılığıdır. Yoksa yazı yazmayı, yeni bir şeyi kaleme almayı öğretmek demek değildir. Buna mukabil âmeli hayatta onlara yarayacak hesap, dünyayı tanıtacak coğrafya, geçmiş zamanı bildirecek, geleceklerinden ibret aldırarak tarih gibi derslerin ve bilgilerin bu mekteplerin kapısından içeri sokulmadığı görülüyor. Türkçeye ise hiçbir yer verilmemiştir. Taaccübe mahal yok. O devirde bu dersler daha büyük ve daha esaslı birer ilim müessesesi olan medreselere ve mekteplere bile sokulmamıştı." (Ergin,1939:70'den akt, Şahbaz, 2005: 24)

Ergin' in de söylediği gibi gerçek hayatta öğrencilerin işine yarayacak bilgiler verilmemiş ve öğrenciler eleştirel düşünme ve yorumlama gücünden yoksun bırakılmıştır.

Yazı yazmak sadece *güzel yazma* sanatından ibaret olup yeni şeyler üretmek anlamına gelmemektedir. Böyle bir öğretim ise güzel konuşma, yazma ve okuma gibi becerilerin

kazanılamamasının yanında Türkçe kuralların öğrenilmesinin de eksik kalmasına neden olmuştur.

Tanzimatla beraber Türk dili üzerine birçok tartışma yaşanmıştır. Eğitim dilinin Türkçe olması, konuşma dili ile yazı dilinin farklar içermemesi, halkın konuştuğu Türkçenin eğitime ve devletin diğer kurumlarına girmesi gibi düşünceler oldukça uzun zaman tartışılmış ve yavaş yavaş Türk dili eğitim sahasında kendini göstermiş, Kanun-i Esasî ile birlikte de Osmanlı Devleti' nin resmi dili olmuştur. Ancak bu döneme gelene kadar eğitim alanında birçok değişiklikler ve yenilikler gözlenmektedir. Bunlara kısaca göz atacak olursak Türk dili ve onun halkın eğitimi üzerindeki yerini de görmüş oluruz.

Tanzimat' tan sekiz yıl sonra yayımlanan ve bir öğretim programı niteliğinde hazırlanmış olan *Etfalin Talim ve Tedris ve Terbiyelerini Ne Veçhile Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Sıbyan Mekâtibi Hâceleri Efendilere İta Olunacak Talimat' ta*⁴ (1847-1848) Türkçenin nasıl işleneceği, öğretim yöntemleri, ders içerikleri gibi önemli bilgiler yer almıştır. Sıbyan mektebinde çalışan hocalar için bu talimat, o dönem eğitim sistemine bakıldığında yeni sayılabilecek niteliktedir.

"Hâce efendiler salfrü'z-zıkr elifbaya başlayan sabiye hem hurufatı okutmak hem de bunların yavaş yavaş yazıyı dahi öğrenmeleri için öteden beri Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve sair havali-i Arabistanda olageldiği misillü üzerine yazı yazılır silinir surette taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyyeden her bir mektebe lüzumu miktar i'ta buyurulacak levhalara eşkâl-i hurûfu yazdırmak münasip olacağından iş bu levhalardan mektebe başlayan sabilere birer tane verilip mesela ta'allüm eyledikleri elif, be, te, se, cim satırını kabil olduğu derece ol levhaya yazdırıp harflere fethile hareke vererek cime kadar okunduktan sonra şekl-i elif böyledir ve bu harfe elif derler diye çocuğun mümkün mertebe zihni aldığı tabir ile ifade ve bu siyak üzere birkaç kere ekrar ve ifade ederler. Çünkü bu inayetillâh-i teâlâ kabiliyet-i sanat-ı kitabet tabiat-ı insaniyede merkûz olmağla çocuklar kendi kendiyile kalsa bile la'b suretiyle beherhal kalemi veyahut bir çöpü eline aldıkta ve mürekkep

⁴ Şahbaz, N. Tanzimat' tan Cumhuriyet' in İlk Yıllarına Kadar Türkiye' de İlkokuma ve Yazma Öğretimi, 2005: 31

buldukta kağıt ve duvar ve tahta üzerine çizik gibi indi şeyler karalaması ve kalemi kullanması berveçh-i muharrer umur-ı tabîyeden bulunmak ve elbette merkûz-ı tabiat-ı beşeriye olan bir şeyin edna mümarese ve tekrar ile fûle çıkacağında şüphe olmamak mûlabesesiyle hace efendiler bu usule dikkat ve maharet ederek yani sıbyana bir taraftan elifba cüzünden okutarak ve bir taraftan dahi berveçh-i muharrer her dersini levhaya yazdırarak Hak teâlâ ve tekaddes hazretlerinin feyiz ve ihsanı ile elifba cüzü hitamına kadar etfâli filcümle yazı yazmaya alıştıralar."(Kara ve Birinci, 2005:451-452' den akt.Şahbaz, 2005:32)

Okuma- yazma eğitiminde çocukların doğal bir yeteneğe sahip olduğu ve bu yeteneğin geliştirilmesi gerektiği talimatnamede üzerinde durulan konulardandır. Elifba cüzünde konuların kolaydan zora ve sınıflandırılarak anlatılması gerektiği de belirtilmiştir. Okuma ve yazmanın gelişmesi için tekrarın önemi ve hocanın öğretim yöntemi üzerinde de durulmuştur.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' nin (1869) yayımlanmasıyla İstanbul ve çevresinde geçerli olan eğitimle ilgili kararlar, bütün devlet okullarında geçerli olmuştur. Alınan kararların geneli kapsamı eğitim alanında önemli yeniliklerdendir.

"Nizamnamede, genel öğretimin ilk basamağı olan sıbyan okullarının her mahalle ve köyde en az bir tane olmak üzere açılması gerektiği vurgulanmakta ve bunlar kız, erkek, Müslim ve gayrimüslim ayrı ayrı olmak üzere dört yıllık okullar haline getirilmektedir. Okutulacak dersler, "Elifba, Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Ahlaka müteallik risaleler, İlm-i Hal, Yarı Muhtasar Fenn-i Hesap, Muhtasar Tarih-i Osmanî, Muhtasar Coğrafya ve Malûmat-ı Nafîa olarak belirlenir. Aynı zamanda kızlar için 6-10, erkekler için 7-11 yaşları arasında okula devam mecburiyeti getirilir. Çocuklarını yapılan uyarılara karşı okula götürmeyen velilerden beş kuruştan yüz kuruşa kadar ceza alınarak Maarif İdaresi Sandığına yatırılacağı bildirilir."(Berker,1945:70;Unat,1964:39'dan akt. Şahbaz, 2005:36)

Türkçe öğretimi açısından bir diğer önemli yeniliğin öncüsü ise Selim Sabit Efendi'dir. Selim Sabit Efendi, Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından Sıbyan okullarının yeniden düzenlenmesi ve incelenmesi için görevlendirilmiştir. Selim Sabit' e göre çocuk eğitimi yöntemi bireysel, toplu ve soru cevap şeklinde olmalı, dersler araç gereçle işlenip deney ve uygulamaya dayandırılmalı, kadınlar öğretmen olabilmeli, öğretmenlere çocuk bakımı hakkında dersler verilmelidir. Bu görüşler o dönem için yeni olmakla birlikte birçok gelişmenin de öncüsü olma niteliğindedir. Selim Sabit Efendi, konuların öğrencilere kolaydan zora basitten karmaşığa şeklinde verilmesinin uygun olduğunu, öğrencinin bilgiyi sorgulayarak ve araştırarak bulmasının bilginin kalıcılığını artıracaklarını vurgulamıştır. Onun bu tespitleri günümüz eğitim sisteminin temelini oluşturan yapılandırmacı yaklaşıma çok yakın görünmektedir.

"Selim Sabit Efendi' ye göre saygın öğretmen 'okulu cennet, dersi de sevinç kaynağı yapabilen kişi' ydi. Cezanın çocuğu arsız yapacağını savunuyor; hoşgörüyü, düşündürücü masal ve öyküye eğitimde yer verilmesini, çocuğun sayılmasını, bulucu-yaratıcı bir kuşak yetiştirmek için her dalda gereken her bilginin aşama aşama öğretim programlarına konulmasını istiyordu. Eğitim görüşlerinin tümünü bizde ilk eğitim kaynağı sayılan Rehnümâ-i Muallimîn-i Sıbyan adlı eserinde açıkladı."(Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 2, 1985:480)

Yenilikler 1915 Mekâtib-i Hususiye Talimatnâmesi ile devam etmiştir. Bu talimatnamenin önemli özelliklerinden biri ise Türkçenin yabancı okullarda da denetimli olarak verilmesinin zorunlu olduğunun belirtmesidir. Talimatnâmenin altıncı maddesinde açıkça görülen bu durum, şu şekilde ifade edilmiştir: "*Lisân-ı resmînin gayri lisânla icra-i tedrîsât olunan mekâtib-i hususiyyede Türkçe'nin ve Türkiye tarih ve coğrafyasının Türkçe olarak Türk muâllimler tarafından ta'lîm ve tedrîsi mecbûrîdir.*"⁵ Talimatnâme ile hem azınlık okullarında denetim sağlanmış hem de Türkçe ortak dil olarak kabul edildiği için eğitimde ikilik ortadan kaldırılmak istenmiştir. Böylece ülke çapında Türkçe öğretiminin önemi vurgulanmakla birlikte, tam olarak uygulanabildiği takdirde, bu yenilikler eğitim hayatında önemli ve köklü değişiklikler olarak görülebilir.

⁵ Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi II, 1985:489

I.BÖLÜM
MEB (2006) İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ(6-8) ÖĞRETİM PROGRAMI
KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

DİL VE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİN ÖNEMİ

"Türk dili; Türk milletinin kalbidir, zihnidir"

Mustafa Kemal Atatürk

Dil insanlar arasındaki iletişimi sağlayan ve insanların birbirlerine güçlü bağlarla bağlanmalarına vesile olan en önemli araçlardan bir tanesidir. Çünkü dil kültürü, inançları, insanların bir arada yaşamasını sağlayan alışkanlıkları, gelenekleri, ortak bir geçmişi ifade eden ve bütün bunların nesilden nesile aktarılmasına imkan tanıyan bir bağıdır. Dil ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar dil öğretiminin önemini anlayabilmek açısından oldukça önemlidir.

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabîî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizemli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir." (Ergin, 2004:3)

Muharrem Ergin dili gelişen, canlı bir araç olarak görmüş ve iletişimi sağlayan doğal bir yol olarak tanımlamıştır. Dilin canlılığı insanların, doğanın, yaşam standartlarının değişmesinden kaynaklanır ve dolayısıyla dil de olduğu gibi kalmaz. Gerek kültürel etkileşimlerle gerek ekonomik ve bilimsel nedenlerle dil hep bir gelişim ve değişim içerisinde.

"Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir." (Aksan,1998:55) "Dil insana özgü bir olgudur. Başka canlı türleri arasında da belli oranda bir iletişim olduğu bilinmektedir fakat bunlardan hiçbirisi insan dili kadar, örneğin soyut kavramlar geliştirecek biçimde, karmaşık bir yapıya sahip değildir." (Demir, 2003: 15)

"Dil, doğal, alışlagelmiş niteliklerinin yanında çok sayıdaki değişkenin olağanüstü birleşimidir. Dil insanı insan yapan değerlerin en başta gelenlerindendir, insan varlığı ve düşüncesi ile iç içedir." (Eker, 2003: 3) "Dil insanoğlunun birbirleri arasındaki anlaşmayı sağlamak üzere küçük ses birliklerine dayandırarak oluşturduğu ve zamanla bir sistem haline getirdiği kelime ve söz kalıpları dünyasıdır."(Korkmaz, 2005:790) "Dil ve düşünce birbirini etkiler ve yaratır. Dil sürekli yaratılarak bir bireyden diğerine geçen tamamlanmış, bitmiş bir olgu değil, sürekli etkinliktir. Dilin geliştirilmediği durumlarda düşüncenin de ilerlemesi durur." (Akarsu 1983:49-72'den akt, Eker, 2003:13) "Dil anlatım gücü bakımından yeterince genişlik, derinlik ve olgunluk kazanmamışsa insanın iç dünyasındaki birçok değer aktarılma olanağından yoksun kalır." (Eker, 2003:13) "Kültürde ne varsa dilde de vardır. Dildeki her şey kültürden gelir. Kültür dilde yaşar, gelişir, birikir. Dil, kültürün hazinesi, bilinci ve ruhudur." (Güvenç, 1992:509'dan akt, Yıldız, 2006: 15) "Dilin sınırlarının dünyanın sınırlarını aştığı çağımızda, anadilini eksik öğrenen veya öğrenemeyen birey de eksik yetişiyor demektir. Anadilinde eksik olan bireylerin de bilim, sanat üretmesi olanaklı görülmemektedir." (Çelebi, 2006:300)

Dil ile ilgili yapılan birçok tanım gösteriyor ki iletişimin ve anlaşmanın en temel yolu dildir. Dil olmadan insanlar duygu ve düşüncelerini aktarmakta zorlanır, iletişim yolları insanlar için daha sınırlı hale gelir. Aynı zamanda ortak bir yaşamı paylaşan insanlar dil ile kimliklerini bulur, dil sayesinde millileşir. Çünkü dil insanların yaşam tarzlarının ifadesi, inançlarının göstergesi, kültürlerinin aktarıcısı, ortak geçmişlerinin kanıtıdır. Bilimde sanatta, sporda gelişmenin öncüsü olurken bunu ifade etmenin en güçlü yolu olma gibi önemli bir göreve sahiptir. İşte bu yüzden bütün uluslar için dil ve dil bilgisi öğretimi oldukça önemlidir. Her devlet resmi dilini en başarılı şekilde kendi nesillerine hatta başka milletlere öğretmek ister. Dil bilgisi öğretiminin önemi de bu noktada ortaya çıkar. Dil bilgisi öğretiminin önemi ile ilgili de birçok tanım yapılmıştır. Dilimizi doğru bir şekilde öğrenmenin önemi dil bilgisi öğretiminden geçmektedir. Temizkan, dil bilgisi öğretiminin amacına ve önemine şu şekilde vurgu yapmıştır: "Bir dili öğrenmek o dille oluşturulmuş metinleri okuyup anlamayı, kendisine ifade edilenleri anlayabilmeyi; bilgi, duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak anlatabilmeyi gerektirir." (Temizkan,2012:130) Dil bilgisi öğretiminin önemi ile ilgili Ergin' in ifadeleri ise şöyledir:

"Aydın insan kendi dilini iyi kullanan insan demektir. Hayatta başarının ilk şartı da kullandığı dile hakkıyla vakıf olmak ve onu iyice bile bile kullanmaktır. Onun içindir ki her millette bütün öğretimin temeli milli dilin öğretimidir. Hiçbir millet çocuklarının yalnız çevrede öğrendiği pratik dil ile yetinmez. Her millet onları ayrıca okullarında kendi milli dilinin yapısını iyice belleten bir dil bilgisi öğretiminden geçirir. Böylece diğer bütün derslerin ve hayatta her sahadaki başarının temel şartı sağlanmış olur. Çünkü insan dil ile düşünür; her şeyi dil ile anlatır, tasarlar, ifade eder. Diğer bütün öğretim alanları, diğer bütün dersler dil temeli üzerine oturur. Bütün bilgilerin ve ilimlerin müşterek vasıtası ve aleti dildir. Dil ve ortaöğretim okullarında bütün derslerin başında temel ders olarak milli dil derslerinin gelmesi bu sebeptendir." (Ergin 1976,10)

Dil bilgisi öğretimi Türkçe dersi ile bir bütünlük içerisinde işlendiği takdirde başarıya ulaşabilir. Çünkü birey ilkökul yıllarından itibaren zihinsel becerilerini dil yolu ile geliştirme imkanı bulur. İyi bir dil bilgisi öğretimi sadece Türkçe dersinde başarı sağlamaz aynı zamanda diğer derslerde ve hatta hayatta da başarıyı getiren önemli faktördür. Türkçe öğretiminin amacı da duygu ve düşüncelerini en doğru şekilde açıklayan, okuduğunu anlayan, iletişim gücü yüksek, kendine güvenen, milli, ahlaki, insani ve kültürel değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmektir. Bu amaca ulaşmak içinse günümüzde dil bilgisi öğretimi dört temel beceriden ayrı düşünülmeden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Anlama ve anlatma becerileri dil bilgisi öğretiminde oldukça önemlidir. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin kazandırılmasının önemi ile ilgili Barın ve Demir' in açıklamaları şöyledir:

"Başarılı bir dil bilgisi öğretimi dört temel dil becerisinin kazandırılmasına, kullandığımız dile ilişkin yanlışların azaltılmasına, zihnin gelişmesine, iyi bir iletişim kurmaya, dile ilişkin özgüvenin ve hoşgörünün kazanılmasına, bir yabancı dilin daha rahat öğrenilmesine yardımcı olmaktadır. Şüphesiz ana dilinin dil bilgisini iyi bilmeyen bir kimsenin başka bir dili tam öğrenebilmesi mümkün değildir. Kullandığımız dile ait yanlışlar da ancak dil bilgisi kuralları ile karşılaştırılırsa belirlenir ve düzeltilir. İnsanlarla olan iletişimin sağlıklı

ve etkili olabilmesi de dili doğru bilmeye ve iyi kullanmaya bağlıdır."(Barın ve Demir 2008:4 'ten akt, Dolunay, 2014:384)

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ VE DÖRT TEMEL DİL BECERİSİ

Dil ile sağlıklı iletişim kurabilmek için onun kurallarını hakkı ile bilmek ve bu kuralları günlük yaşamda kullanabilmek gereklidir. Bireylere dil öğretimi ilköğretim yıllarında verilir ve bireylerin iletişim becerileri de o yıllarda oluşur. İletişim becerilerinin güçlü ve sağlıklı olması için elbette dört temel dil becerisinin de gelişmiş olması gerekir. Brynes dil öğretiminde duyu organları ve zihin arasındaki önemi şöyle açıklamıştır: *"Eğitim açısından önemli bir nokta, öğretimin dil gelişimine katkıda bulunabilmesidir. Dil öğreniminde; görme, duyma, konuşma ve düşünmede de görev alan beynin farklı bölgelerinin birlikte çalışması gerekir."* (Akt, Schunk, 2009:391) Dil becerilerinin önemini ise Schunk şöyle açıklamıştır:

"Dil edinim ve kullanımı koordineli bir etkinliktir. İnsan, konuşma dinler, metin okur, duyduğu ya da okuduğunu düşünür, yazmak ya da söylemek için cümleler oluşturur. Bu durum, dil gelişiminin bu işlevlerin beraber kullanıldığı, yani görme, işitme, konuşma ve düşünme gerektiren bir öğretim sürecinden fayda sağlayabileceğini gösterir."(Schunk, 2009: 391)

DİNLEME

Dinleme, anlama becerilerindendir ve araştırmalara göre anne karnında ilk kazanılan beceridir. Dinleme ile alakalı birçok tanım yapılmıştır. "Dinleme, insanın kulağına gelen birçok sestən birini seçmesi, algılaması ve değerlendirmesi sürecinin bütünüdür kapsar."(Yıldız vd, 2006:179) "İşitmeyi, anlamayı, anlaşılan bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreçtir" (Wolff, Marsnik, Tacey ve Nichols, 1983' ten akt, Doğan, 2014:153) "Dinleme, hayata anlam verebilmek için kullandığımız ilk edinilen dil becerisidir. Yani işitilenleri anlamadır. Dinlemenin bir beceri olmasının en önemli noktası anlamamanın gerçekleşmesidir."(Baş,2012:213) "Dinleme, izleme ile de ilişkilidir. İzleme, dinlemenin daha verimli olmasında önemli bir

etkendir ve sürece görsellik katar. Görme duyusu devreye girdiği için konuşmacının beden dili özellikleri de anlama sürecini olumlu yönde geliştirir." (Baş, 2012: 214) Tanımlardan da anlaşıldığı gibi dinleme, anlama becerisinin önkoşuludur. Yani anlamak için öncelikle dinleme becerisinin gelişmiş olması gerekmektedir. Dinleme becerisini anlamlı kılan, anlamının daha da başarılı olmasını sağlayan görsellik de oldukça önemlidir. Doğan, dinleminin öğrenciler için önemini şu şekilde açıklamıştır:

- 1.Nezaket kuralları gereği konuşan kişiyi dikkatlice dinlemek gerekir.*
- 2. Dikkatli dinlemek yolu ile konuşan kişilerden pek çok şey öğrenilir.*
- 3. İyi dinleme alışkanlıklarının gelişmesi ile birlikte öğrenme git gide devamlı hale gelir.*
- 4.Anlatılan konuyla ilgili sorular sorulduğunda dinlememiş olmaktan dolayı zor durumda kalmamak için iyi bir dinleyici olmak gerekir.*
- 5. Dinleme yetersiz olduğunda bir tartışmaya aktif katılım mümkün değildir.*
- 6.Yönlendirmelerin dikkatlice takip edilmemesinden dolayı işlemlerin tekrar edilmesi zaman kaybına neden olacaktır.*
- 7. Taraflar karşılıklı olarak iyi birer dinleyici değilse iletişimde sorunlar çıkar.*
- 8. Öğrenciler okul ve toplumla bütünleştiklerinde kaliteli dinleme alışkanlıkları doğar. Bu nedenle okuldaki iyi dinleme alışkanlıkları toplumsal alanda da kendini gösterir. (Doğan, 2014: 156)*

Dinleme becerisinin dil bilgisi öğretimine oldukça önemli katkıları vardır. Bu sebeple Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da dinleme becerisi, dil bilgisi öğretiminden ayrı düşünülmeden hazırlanmıştır. Dinleme sayesinde öğrenciler Türkçenin farklı boyutlarını keşfederken, (şiir dili, atasözü, deyim, bilmece...) dili dinleyerek doğru kullanma ve dilin kurallarını benimseme gibi olumlu özellikleri de kendilerine katarlar.

KONUŞMA

Konuşma anlatma becerilerindendir. Birey duygu ve düşüncelerini konuşarak ifade eder. Konuşma becerisi ile ilgili yapılan tanımlar şöyledir: "Konuşma, bütün öğrenme alanları ve çocuğun kendisini ifade edebilmesi açısından önemli bir dil becerisidir."(Akyol, 2014:23) "Konuşma birçok organın birlikte çalışmasıyla ortaya çıkan karmaşık bir beceridir. Konuşma organlarının en az birinde var olan bir arıza konuşmanın sağlıklı yürütülmesini engeller."(Erdem, 2012:236) "Konuşma çağlar boyunca insanın insanla ilişkilerini düzenlemede; kişilerin birbirini etkilemede değerinden bir şey yitirmemiştir. Bireyin dil yoluyla kurduğu iletişimin bir boyutunu oluşturan konuşma, bir duygu ve düşünce alışveriştir."(Yıldız, 2003:61) Tanımlardan da anlaşıldığı üzere konuşma birçok organın sağlıklı çalışması ile gerçekleşir. Örneğin duymayan bir birey sesleri algılayamadığı için konuşma becerisine sahip değildir. Erdem'e göre, konuşma mutabık kalınan dilsel semboller olduğuna göre bunları duyamayan kişinin bu sembolleri algılaması mümkün değildir.(Erdem, 2014: 182) Sever ise konuşma becerisinin ana dili öğretiminin sorumluluğunda olduğunu söylemiş ve konuşma becerisini şöyle açıklamıştır:

"Eğitilmiş bir ses tonu ile; ses, hece, sözcük ve cümle gibi dil birimlerinin tam hakkını veren, cümle ve sözcük vurgularını doğru yapan, konunun duygu ve düşünce yönlerini sesiyle ayıran, konuşma içeriğinin anlamını yaptığı vurgu ve duraklarla aydınlatan; bedensel devinim, jest ve mimik gibi öğeleri konuşmaya katarak sözün anlamını güçlendiren konuşma becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesi ise öncelikle ana dili öğretiminin sorumluluğudur. (Sever, 1997: 12'den akt, Yıldız,2003:63)

Sever' in konuşma becerisi ile ilgili görüşü güzel konuşmanın dil bilgisi kurallarını hakkıyla bilmekten geçtiğini açıkça ifade etmektedir. Çünkü hece ve sesleri doğru çıkaramayan, cümlelerde anlatım bozuklukları yapan, dilin kurallarına tam olarak hakim olmayan bireyler dilin kurallarını beceriye dönüştürmüş sayılmazlar. Konuşma iletişimin en temel araçlarından ve bireylerin kendilerini doğru ifade etmeleri okul sıralarında aldıkları dil öğretiminden geçmektedir.

OKUMA

Okuma bir anlama becerisidir. Bu beceri ile ilgili açıklamalar ise şöyledi: Baş' a göre okuma, bir metnin içindeki harfleri, sözcükleri ve bazı işaretleri anlamlandırma sürecidir. Çocuğun örgün eğitime başlamasıyla edindiği bu beceri, kağıt üzerindeki metnin sadece göz aracılığıyla beyne gönderilmesi değildir. Bu noktada okuma sadece seslendirme değil anlamadır. (Baş, 2012: 198) "Okuma, yazar ve okuyucu arasında aktif ve etkili iletişimi gerekli kılan, dinamik bir anlam kurma sürecidir." (Akyol, 2014:33) "Okuma sadece gözün, kağıt üstündeki lekeyi görmesi değil; aynı zamanda gördüğü lekelerle anlam vermesi ve yorumlaması işidir. İnsanlık birikiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasının en önemli ayaklarından birisi okumadır ve okumanın eğitim yoluyla kazandırılması beklenir." (Şahbaz, Çekici, 2012: 2370) "Okuma etkinliği okuyucu ile metin, yazar arasında gerçekleşen, okuyan kişinin bilişsel ve duyuşsal gelişimine katkı sağlayan bir iletişim sürecidir."(Karatay, 2014: 225) "Kısacası okumada anlam kurma; okuyucunun yazılı dildeki sembolleri tanıma ve algılamasına, dilsel bilgisine, zihinsel becerilerine ve dünya ile ilgili tecrübelerine dayanır." (Akyol, 2013: 3)

Okuma becerisini birey, dinleme ve konuşma gibi kendiliğinden edinmez. Okuma eğitimini birey okulda alır ancak bu eğitimin alışkanlığa dönüşmesinde çevre ve ailenin faktörü yadsınamayacak kadar çoktur. Okumayı öğrenen bireyler, bu etkinliği alışkanlık edinmeye başladığında kelime hazineleri gelişir, doğru cümleler kurduğu için anlatım bozukluğu yapmaz, sesleri doğru çıkarır ve vurguları doğru yapar dolayısıyla Türkçeyi kurallarına uygun kullanmayı öğrenir. Böylece dili doğru kullanan bireyin iletişim kanallarını etkili kullanır ve birçok alanda da başarı sağlar.

YAZMA

Yazma becerisi de okuma becerisi gibi eğitim yolu ile sonradan edinilen becerilerdendir. Yazma, anlatma becerisidir. "Yazma, aktarılmak istenen anlamların harf adı verilen sembollerle kodlanmasıdır. Kodlama üzerinde uzlaşmış ortak kod ve sembollerle gerçekleşir. Kişinin kendini aktarma isteği sonucu gerçekleşen yazma işi, esasen düşüncenin dışı vurumudur."(Karadağ ve Maden,2014:266) "Yazma eylemi düşüncenin bir ürünüdür. Düşünmek de belli bir birikimin sonucunda ortaya çıkan ürünler toplamıdır."(Yıldız vd, 2006:203) "Yazma düşüncelerimizi ifade edebilmek için gerekli sembol ve işaretleri motorsal olarak üretebilmektir."(Akyol, 2013:51) "Yazma; anlamın oluşturulması, analiz edilmesi, fikirlerin yorumlanması ve iletişim sağlanmasına bağlıdır. Okuyucu; ön bilgilerini, tecrübelerini, inançlarını ve tavırlarını yazma ortamına getirmektedir." (Akyol, 2013:131)

Yazma genel olarak birçok tanımda kişinin duygu ve düşüncelerini ifade etmesi ve zihinsel sürecin eyleme geçirilmesi olarak görülmüştür. Bununla birlikte yazma süreci bireyin dil gelişimi ile de yakından ilgilidir. Çünkü insanlar yazdıkça düşünceleri olgun ve sistemli bir hale gelir. Bununla birlikte yazı bireyin dil farkındalığını uyandıran bir eylemdir. Dil farkındalığı kazanan bireyler ise dili kurallarına uygun kullanır aynı zamanda yanlış kullanımların da farkına varır. Bu yüzden Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da yazma becerisi ile ilgili kazanımların içerisinde dil bilgisi öğretimi de önemli yer tutmaktadır.

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YAKLAŞIM YÖNTEM VE TEKNİKLER

Türkçe Dersi Öğretim Programında amaca uygun yaklaşımlar, yöntem ve teknikler kullanılarak dil bilgisi öğretiminde başarı sağlanılmak istenmiştir. Ancak 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndan önceki programların dayandığı temel yaklaşım davranışçı yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşımın temsilcileri Pavlov, Watson ve Guthrie, Thorndike, Skinner, John Locke ve Hull'dur. Davranışçı yaklaşım, bireyin dil edinimine uyarıcı tepki gözüyle bakmıştır. "Skinner, sözel davranışın sözlü olmayan davranışları koşullandıran ve şekillendirenlerle aynı uyarıcı ve pekiştireçlerle koşullandırılıp, pekiştirildiğini söylemiştir." (Schunk, 2009:58) Gardner'ın bakış açısı ise şöyledir: "Bu kurama göre taklit de dil kazanımında önemli bir yere sahiptir. Çocuklar için her yetişkin gizli bir modeldir. Bu yüzden anne ve babanın iyi bir model olması için çocuğun yanında hareketlerine ve konuşmalarına dikkat etmesi gerekir." (Gardiner, 1993:188'den akt, Yıldız vd, 2006:38) "Guthrie de insan davranışları biliminin gözlemlenebilen olgulara dayanması gerektiğine inanmıştır." (Schunk, 2009:41) Watson ise davranışçı yaklaşımın eğitim boyutuna şu şekilde vurgu yapmıştır:

"Bana bir düzine iyi yapılı, sağlıklı çocuk verin ve onları kendi oluşturduğum özel dünyama getirin, size garanti ederim ki onlardan herhangi birini rastgele seçeceğim herhangi birini bir doktor, avukat, ressam, tüccar, olabilmesi için eğitirim ve evet, yetenekleri, eğilimleri, becerileri, kabiliyetleri ve atalarının ırkı ne olursa olsun onları bir dilenci ya da hırsız bile yapabilirim." (Akt, Schunk, 2009:40)

Tanımlara baktığımızda davranışçıların eğitime ve dile bakış açıları uyarıcı tepki bağından ibarettir. Davranışçılar zihinsel süreçleri yok sayarak eğitim yapılabileceğini savunmuşlardır. Davranışçı yaklaşıma göre öğrenme, gözlemlenebilen davranışlardan ibaret ve ancak çevresel olaylarla meydana çıkan bir süreçtir. Davranışçılık zihinsel öğrenme süreçlerini ve bireysel farkları önemsemeyen bir yaklaşımdır. En önemlisi de bilişsel süreçlerin davranışlarla ölçülmeye çalışılması sırasında bütün öğrenenlere *organizma* denilmesi ve düşünce, fikir gibi bilişsel olguların göz ardı edilmesidir. Dil

bilimci Chomsky ise davranışçı yaklaşımın dile bakış açısına karşı çıkmıştır. Ona göre aklımıza gelen şeyleri düşünmek bir uyarıcıya bağlı gelişmemektedir.

Davranışçılık, ülkemizde uzun yıllar kullanılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla dil bilgisi öğretiminde kurallar ezberletilmiş, olumlu davranışlara pekiştireç verilmiştir. "Dil bilgisi öğretimi için uzun yıllar öğrencilere çeşitli alıştırmalar verilmiş ve sürekli tekrarlarla kurallar öğretilmeye çalışılmıştır. Çoğu zaman dil bilgisi kuralları ezberletilmiştir." (Dolunay, 2014: 387) Brooks&Brooks' a göre geleneksel yaklaşımla yapılan eğitim şu şekilde olmaktadır:"Geleneksel sınıflarda temel becerilere vurgu yapılır. Küçük parçalar halinde sunulan müfredat, okuma ve alıştırma kitaplarını kullanır. Öğretmenler öğrencilere bilgileri genellikle didaktik olarak verirler ve sorulara doğru cevap vermelerini beklerler. Öğrenciler çoğunlukla yalnız çalışır."(Akt,Schunk, 2009:265)

İlköğretim Türkçe Dersi(6-8) Öğretim Programı' nda (2006) ise yeni bir yaklaşım olan yapılandırmacı yaklaşımın getirdiği yenilikler ile Türkçe dersi işlenmeye başlamıştır. "Bu kuramda bilgi, öğrenenin var olan değer yargıları ve yaşantıları tarafından üretilir bireyin yaşantısından bağımsız değildir." (Akınoğlu, 2011:431) Cobb&Bowers yapılandırmacı yaklaşımı şöyle açıklamıştır:

"Bilgiyi bir gerçeklik olarak görmek yerine, yapılandırmacılar onu işler bir hipotez olarak yorumlarlar. Bilgi insanlara dışardan şırınga edilemez, ancak kendi içlerinde oluşturulabilir. Kişinin yapılandırdıkları bilgiler ancak kendisi için doğrudur, başkaları için doğru olmayabilir. Bunun nedeni insanların bilgileri kişiden kişiye farklılık gösteren, farklı durumlardaki inançlar ve tecrübeler göre üretmesidir." (Cobb and Bowers, 1999'dan akt, Schunk, 2009:236)

Birey bilgiyi anlamlandırmada aktif rol oynamaktadır. Bu yaklaşımda öğretmen, öğrencinin bilgiyi keşfetmesinde rehber durumundadır. Roland ve Bentolila yapılandırmacı yaklaşımla yapılan dil öğretimini şu şekilde açıklamıştır:"Yapılandırmacı dil öğretim yaklaşımına göre dil bilgisi öğretimi, öğrencinin dilsel ve zihinsel becerilerini, anlamasını ve öğrenmesini geliştirmek için yapılmalıdır. Bu sebeple dil bilgisi öğretimi

katı kuralları içermemelidir. Dil bilgisi yararlı ve işlevsel olmalıdır." (Roland,2005; Bentolila,2006'dan akt, Dolunay, 2012: 107) Schuh ise yapılandırılmış sınıfları şöyle tarif eder:

"Yapılandırılmış sınıflarda müfredat büyük kavramlara vurgu yapar. Etkinlikler genel olarak birincil veri kaynaklarını ve değiştirilebilir materyali içerir.

Öğretmenler genel olarak öğrencilerle onların sorularını ve bakış açılarını öğrenmeye çalışarak etkileşim kurarlar. Değerlendirme özgündür; öğretimle iç içedir ve öğretmen gözlemleri ile öğrencilerinin çalışmalarının belgelerinin bulunduğu dosyaları (portfolyo) içerir. Öğrenciler çoğunlukla gruplar halinde çalışır. Temel nokta, öğrenme ortamını öğrencilerin yeni bilgi ve becerileri etkili bir şekilde inşa edebilecekleri şekilde yapılandırmaktır."

(Schuh,2003'ten akt,Schunk,2009:265)

Yapılandırmacı yaklaşım beraberinde yeni öğretim yöntem ve tekniklerini de eğitim sistemine getirmiştir. Bu yaklaşımın Türkçe öğretimine sağladığı önemli katkı ise eski programdaki *hedeflerin* yeni programda *kazanımlara* dönüşmesi ile öğretimdeki yöntem ve tekniklerin de çeşitlenmesidir. Türkçe öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler şunlardır:

1. *Anlatma Yöntemi*
2. *Soru-cevap Yöntemi*
3. *Çözümleme ve Birleşim Yöntemleri*
4. *Tümdengelim-Tümevarım Yöntemleri*
5. *Dramatizasyon (Oyunlaştırma) Yöntemi*
6. *Tartışma Yöntemi*
7. *Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi* (Şahbaz, 2014:140-147)

Bu yöntem ve teknikler günümüz Türkçe öğretiminde sıklıkla kullanılmaktadır. Yöntem ve tekniklerin öğrenciye uygunluğu Türkçe öğretimini önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır. Yani Türkçe öğretiminde gidilen yollar ne kadar öğrenciye hitap eder, öğrencinin sıkılmadan ilgisini derse vermesini sağlarsa, Türkçe öğretimi de o ölçüde başarılı olur.

YAPILANDIRMACI YAKLAŞIM VE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Bu çalışmada Ahmet Rasim' in öğrenciler için hazırlamış olduğu özet niteliğindeki dil bilgisi kitabı ile 2006 Türkçe Dersi (6-8. sınıf) Öğretim Programı' nda bulunan dil bilgisi öğretim yöntemleri yapılandırıcı yaklaşım göz önünde tutularak değerlendirilmiştir. Çalışmanın Türkçe Ders Programı ve Latin harflerine çevirisini yapmış olduğumuz kitap açısından önemini vurgulamak için yapılandırıcı yaklaşım ve dil bilgisi öğretimi ile ilgili bilgiler aşağıda verilecektir.

Yapılandırıcı yaklaşım günümüz eğitim sisteminde kullanılan ve kabul edilebilirliğini koruyan öğretim için en uygun yaklaşımlardandır. Bu yaklaşımın temsilcisi Piaget, Vygotsky ve Bruner' dir.

"Yapılandırıcılık öğrenmenin doğasıyla ilgili bir bilgi kuramı ya da felsefi bir açıklamadır. Yapılandırıcı teorisyenler bilimsel gerçeklerin var olduğunu ve keşfedip onaylanmayı beklediğini öne süren düşünceye karşı çıkarlar. Bilgi insanlara dışardan empoze edilemez, insanların içinde oluşturulur. Öğrenciler bilgi hakkında kendi anlayışlarını oluştururlar; bilgi otomatik olarak kazanılmaz. Yapılandırıcı yaklaşımlar tamamen kişinin kendisini yapılandırıldığı bilgidен, sosyal olarak yönlendirilen yapılandırmalara ve yapılandırmaların gerçekte uyuşmadığını öne süren düşüncelere kadar değişkenlik gösterir. Yapılandırıcılık dikkatimizi öğretim ve öğrenme tecrübelerini öğrencilerin düşüncelerini harekete geçirecek şekilde yapılandırarak yeni bilgiyi oluşturmalarına yardımcı olmamız gerektiğine dikkat çeker." (Schunk, 2009: 275)

Tanımda da işaret edildiği gibi yapılandırıcılığın sistemli olarak öğretme ve öğrenme yollarına transferinin gerekliliği ve öğrencilerin bilgiyi keşfetme, oluşturma süreçlerinde onlara rehber olmamız gerektiği yaklaşımın temel özelliklerindendir. Yapılandırıcı yaklaşım, var olan bilgilerin üzerine yeni eklemeler yapılarak ilerlemenin öğrenmeyi daha kalıcı kılacağını savunmaktadır.

Günümüzde dil bilgisi öğretiminde de gerek kitaplarda gerekse sınıf içerisinde bu yaklaşım kullanılmaktadır. Yapılandırıcı yaklaşım, geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak

bireyin öğrenme sürecinde gelişimsel özelliklerini önemser ve bu süreci etkileşimsel olarak ele alır.

"Yapılandırıcı dil öğretim yaklaşımında öğrenme, bireyin aktif çabalarıyla oluşmakta ve zihinde yapılandırılmaktadır. Dil öğrenme de böyle olmaktadır. Yapılandırıcı yaklaşım dil bilgisi öğrenme sürecine gelişim ve etkileşim açısından yaklaşmaktadır. Dolayısıyla çocukta dil öğrenme sürecini bebeklikten başlayarak ele almakta ve üst düzey öğrenmeye kadar incelemektedir. Aynı zamanda dil öğrenmeyi zihinsel becerilerin gelişimiyle ilişkilendirmektedir." (Akt. Dolunay, 2014:388)

Dil bilgisi okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi dört temel beceriden yoksun, kurallar yığını olarak öğrenciye sunulduğunda işlevini tam olarak yerine getirmiş sayılmaz. Çünkü dil bilgisi diğer dil becerilerinden ayrı düşünüldüğünde asıl amacına ulaşmış olmaz.

"Yapılandırmacı yaklaşıma göre dil bilgisi öğretimi, anlamak ve anlamı aktarmak için yapılmalıdır. Bruner' e göre bir şeyler ifade edebilmek için dilin bazı öğelerini ve kurallarını bilmek gerekmektedir. Ancak bu süreçte dil bilgisini öğretmek başlı başına bir amaç olmamalıdır. Dil bilgisi herhangi bir şeyi anlamak, bir anlamı aktarmak ve iletişim kurmak için kullanılmalıdır. Dil bilgisi anlamlı olmalıdır. Düşünmek, anlamak ve zihinsel becerileri geliştirmek için dil bilgisinden yararlanılmalıdır. Yapılandırıcı dil yaklaşımına göre dil bilgisi öğretimi, öğrencinin dil ve zihinsel becerilerini, anlamasını ve öğrenmesini geliştirmek için yapılmalıdır. Bu nedenle dil bilgisi öğretimi katı kurallar içermemelidir." (Güneş,2007: 265)

Bütün bu görüşlere baktığımızda bu yaklaşımın ezberden ve öğrenciye doğrudan bilgi vermeyi amaçlayan geleneksel yaklaşımdan çok uzak olduğunu görürüz. Aksine birey dil bilgisi kurallarını öğrenirken zihinsel becerilerini de geliştirir. Böylece birey, hem dili doğru ve etkili bir iletişim aracı olarak kullanabilir hem de dil bilgisi öğretiminin asıl amacı olan dört temel beceriyi yaşamında etkin hale getirir.

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE DÖRT TEMEL BECERİNİN ÖNEMİ

Dil bilgisi öğretiminin amacı öğrenciye kural vermek ve bu kuralların ezberlenmesini istemek olmamalıdır. Böyle olduğu zaman öğrenci bu bilgileri gerçek hayatta nerede kullanacağını bilemez ve bilgiler yaşama aktarılmadan unutulup gider. Böyle bir yaklaşım, öğretim ilkelerinden *hayatilik*⁶ ile de çelişir. Dil bilgisi öğretiminin amacı şu şekilde açıklanmıştır:

"Türkçe öğretiminde amaç, öğrencilere dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarında beceri ve alışkanlık edindirmektir. Dil bilgisi etkinlikleri bu alanlardaki becerileri destekleyen bir unsur durumundadır. Bu nedenle dinleme, konuşma, okuma ve yazma çalışmaları içinde dil bilgisi konularının ve etkinliklerinin önemli bir yeri vardır." (Temizkan, 2012:130)

Türkçe öğretimini anlama ve anlatma gibi dille yakından ilişkili olan becerilerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Çünkü yazılı ve sözlü anlatımda öğrencinin başarılı olabilmesi için dil bilgisi kurallarının çok iyi bilmesi gereklidir. Bir dilin kuralları ne kadar iyi bilinirse ifade gücü de o kadar etkili ve düzgün olur. Temizkan dilin iletişim açısından doğru kullanılmasının önemini de şu şekilde vurgulamıştır:

"Kelimeleri doğru ve yerinde kullanma, cümleleri düzgün kurma, ekleri kelimelere uygun şekilde ekleme, çeşitli sözleri, toplum içinde ifade ettiği anlamı dikkate alarak kullanma ve dilin temel amacı olan iletişimi tam olarak sağlaması açısından önemlidir. Bu nedenle doğru yöntemlerle, öğrencide ilgi ve istek uyandırarak yapılacak bir dil bilgisi öğretimi dilini seven ve ona sahip çıkan bireyler yetiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir." (Temizkan, 2012:131)

Dil bilgisi, Türkçe dersinden ayrı düşünülemez. Türkçe dersinde işlenen konular ve yapılan etkinlikler dil bilgisi olmadan eksik öğrenmelere neden olur ve yapılan etkinlikler amacına ulaşmaz.

⁶ Hayatilik İlkesi: Öğretim süreci içerisinde kazandırılan davranışların gerçek hayatta kullanılabilir olmasıdır.

"Ana dili öğretimi sürecinde yürütülen dinleme, konuşma, okuma ve yazma öğrenme alanlarına yönelik etkinliklerde dil bilgisi yardımcı bir unsur olarak karşımıza çıkar. Çünkü doğru anlama, anlatma, okuma ve yazmanın temelinde dil bilgisi kurallarının doğru öğrenilmiş olması yatmaktadır."(Temizkan, 2012:131)

Türkçe Dersi Öğretim Programında da dil bilgisi öğretimi dinleme, konuşma, okuma ve yazmadan ayrı olarak düşünülmemiştir. Programda her bir öğrenme alanı için (dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dil bilgisi) amaç ve kazanımlar hazırlanmıştır. Bu amaç ve kazanımlar birbirinden bağımsız değil aksine birbirini destekler niteliktedir. Bu amaç ve kazanımlardan örnekler programda şu şekildedir:

Öğrenme Alanı: Dinleme/İzleme:

- 1. Dinlenenin/ İzlenenin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.*
- 2. Dinlediklerini/ İzlediklerini dil ve anlatım yönünden değerlendirir.*
- 3. Dinlediği/ İzlediği kişiyi sesini ve beden dilini etkili kullanma yönünden değerlendirir.*
- 4. Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.*
- 5. Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır.*
- 6. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*
- 7. Dinlediklerinden/ İzlediklerinden hareketle yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.*

Öğrenme Alanı: Konuşma

- 1. Türkçenin kurallarına uygun cümleler kurar.*
- 2. Standart Türkçe ile konuşur.*
- 3. Karşısındakinin algılamakta zorluk çekmeyeceği bir hızda ve akıcı bir biçimde konuşur.*

4. Uygun yerlerde vurgu, tonlama ve duraklama yapar.
5. Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.
6. Konuşmasını dil ve anlatım yönünden değerlendirir.
7. Konuşmasını sesini ve beden dilini kullanma yönünden değerlendirir.

Öğrenme Alanı: Okuma

1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.
2. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.
3. Kelimeleri doğru telaffuz eder.
4. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.
5. Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.
6. Şiir ezberler, şiir dinletileri düzenler, ezberlediği şiirleri uygun ortamlarda okur.
7. Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.

Öğrenme Alanı: Yazma

1. Yazım ve noktalama kurallarına uyar.
2. Noktalama işaretlerini işlevlerine uygun olarak kullanır.
3. Standart Türkçe ile yazar.
4. Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.
5. Yazdıklarını biçim ve içerik yönünden değerlendirir.
6. Yazdıklarını dil ve anlatım yönünden değerlendirir.
7. Türkçenin kurallarına uygun cümleler kurar.

Öğrenme Alanı: Dil Bilgisi

1. Yapım eklerinin işlevlerini ve kelimeye kazandırdığı anlam özelliklerini kavrar.
2. İsimlerin cümledeki işlevlerini kavrar, isimleri işlevlerine uygun olarak kullanır.

3. Zarfların cümledeki işlevlerini fark eder, zarfları işlevlerine uygun olarak kullanır.
4. Kelimeleri cümlede farklı görevlerde kullanır.
5. İsim ve fiil cümlelerini, anlam ve kullanım özelliklerine uygun biçimde kullanır.
6. Kalıplaşmış cümle yapılarının kuruluş ve kullanım özelliklerini kavrar.
7. Cümleler arasındaki anlam ilişkilerini kavrar.(MEB, 2006:13-50)

Öğrenme alanlarından seçilen yedişer kazanım göstermiş oluyor ki dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanında kazandırılmak istenen beceriler ile dil bilgisi alanında kazandırılmak istenen beceriler birbirlerinden çok da farklı değildir. Kazandırılmak istenen her bir beceri birbirini tamamlar bir bütünlük içerisinde programa yerleştirilmiştir. Programda dört temel becerinin önemle vurgulandığı kazanımlar, Türkçe dersinde hiçbir konunun birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini göstermektedir. Aynı zamanda bu kazanımlara öğretim ilkeleri ve yapılandırmacı yaklaşım açısından baktığımızda öğrenci bilgiyi kendisi yapılandırır. Kazanımlarda kullanılan *kullanır, değerlendirir, fark eder, kavrar, örnek verir, özetler, konuşur oluşturur*, gibi ifadelerle öğrencilerin bilgiyi doğrudan almayıp kendi akıl süzgeçlerinden geçirerek bir sonuca varmaları istenmiştir.

II.BÖLÜM

YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ VE TÜRKÇE DERSİ (6-8. sınıflar)

ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN (2006) KARŞILAŞTIRILMASI

YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ

Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muhtasar Sarf-i Türkî adlı ders kitabının giriş bölümünde yazar, Bir İhtar-ı Mühim başlığı altında noktalama işaretleri ve onların gerekliliklerinden bahsetmiş, her bir noktalama işaretinin görevinin farklı olduğunu vurgulamıştır. Eğer noktalama işaretleri kullanılmazsa vurgularda karışıklık olabileceğini ifade etmiştir. İfade başlığı altında ise yazar kitabı Türkçe dil bilgisinin öğrenciler tarafından daha kolay anlaşılabilmesi için yazdığını dile getirmiştir.

Ahmet Rasim'in öğrenciler için hazırlamış olduğu özet niteliğindeki dil bilgisi kitabının birinci bölümünde alfabe, özellikleri ve okunuşları verilmiştir. Diğer kısımda sözcük türlerinden isim (ism-i has, ism-i cins, müfred, cem, ismin halleri, isim tamlaması) tanımlanmış ve örnekler verilmiştir. İsim başlığı altında anlatılan ismin hallerinde ise yazar, öğrenciye doğrudan bilgi vermeyip, konuya ayrı bir başlık açmasa da yazım kuralları ve ses olaylarından (kaynaştırma harfleri, benzeşme, yumuşama) bahsetmiştir. Yumuşama, *isim* anlatılırken şu şekilde ifade edilmiştir: "*Gerek muzafun ileyh gerek muzaf olacak isimlerin sonunda kef harfi olursa izafet olurken gef harfine tebdil olunur. ördeğin yumurtası, köpeğin kuyruğu gibi.*" Kaynaştırma ise yine *isim* başlığı altında şu şekilde anlatılmıştır: "*Eğer muzafun ileyh ve muzafun ahirinde harfi imla denilen elif, vav, he, ye var ise muzafun ileyh kef den evvel bir nun ve muzafa ye den evvel bir sin ziyade kılınır. Bahçenin kapısı gibi.*"

Konuların hemen arkasından da öğrenciler için hazırlanmış alıştırmalar (temrin) vardır. İsim konusunun arkasından mübhemat ve ism-i işaret (belgisizlik ve işaret zamirleri) ayrı başlıklar altında verilmiştir. Mübhemat bütün belgisizlikleri kapsamış, belgisiz zamir ve sıfatlar bir arada verilmiştir.

Sözcük türlerinden sıfat tanımlanmış ve iki kısımda incelenmiştir: *sıfat-ı kıyasiyye*, *sıfat-ı semaiyye*. *Cümleye* ise kitapta çok az değinilmiş, cümlelerin tanımı yapılmış, bir örnek ve bir alıştırma verilerek konu geçilmiştir.

Zamirler türlerine ayrılmış (zamir-i şahsi, zamir-i izafî, zamir-i nisbi, zamir-i fiili, zamir-i vasfî) ve bu türler tek tek açıklanmıştır.

Sıfat fiilin eklerinden olan "-en, -an" *mastar* başlığı altında verilmiştir. "*İsm-i fail yapmak için mastardan adet-i mastariyet olan "mek" ve "mak" kaldırılıp hafiflerde "n" ve sakillerde "an" ilave edilir: gelmekten gelen, kalmaktan kalan olur.*" Sıfat fiil eklerinden olan -en, -an cümlede farklı görevler alarak yan cümlecik oluştururlar. Kitapta sıfat fiilin bu işlevinden bahsedilmemiştir. Mastar, fiilin hemen öncesinde işlenerek fiil konusuna giriş yapılmıştır.

Kitapta en ayrıntılı işlenen konu fiildir. Fiileri yazar şu şekilde sınıflandırmıştır: fiilde çatı (lazım, müteaddi, malum, meçhul), cümlelerin öğeleri (ism-i fail, ism-i meful), haber kipleri, dilek kipleri, soru fiilleri (istifham fiilleri) ek fiil, kişi ekleri, birleşik zamanlı fiiler. Fiilde çatı ve cümlelerin öğeleri isim olarak anılmayıp Arapça usule göre (ism-i fail, ism-i meful) tanımlamalar yapılmıştır.

Kitabın en son konusu edattır. Edatın tanımı verildikten sonra edatlar tek tek örneklerle açıklanmış ve cümle içindeki görevleri belirtilmiştir. Doğrudan edat ile alakalı kitapta herhangi bir etkinlik hazırlanmamıştır. Sadece cümle tahlillerinde edata yer verilmiştir.

Yazar, kitapta *isim* ve *zamirin* arkasından yazılı, sözlü (mevad tahririye, mevad şifahiye) etkinlikler hazırlamıştır. Örneğin *ismin* arkasından yapılan sözlü ve yazılı etkinlikte: "*Kağıt ne için kullanılır?, Kitap neye yarar?, Bildiğiniz şehirleri söyleyin, Yüzdeki azayı sayın?, Eli tarif edin? Deniz nedir?, Gemi nedir?*" gibi cevabı tanım olan soruları öğrencilerin sözlü ve yazılı olarak cevaplaması istenmiştir. Hazırlanan bu etkinliklerin içeriği bilgi düzeyinde kalan, cevabı tanım olan sorulardır. Üst düzey bilişsel becerileri (eleştirme, problem çözme, yaratıcı düşünme) ölçmekte yeterli olduğu gözlemlenebilir değildir. Böyle

⁷ Rasim, A. (1907). Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî. İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası.

olmakla birlikte bu etkinlikler, öğrencilerde kendini yazılı ve sözlü ifade edebilme yeteneğini kazandırması açısından önemlidir.

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ' de konular bittikten sonra öğrenciler için hazırlanmış olan tahliller vardır. Bu kısımda cümleler verilir ve arkasından sözcükler türlerine göre tek tek tahlil edilir. Örneğin:

*"Çocuklar terbiyeli olurlar ise, her yerde uslu dururlar ise sevilirler." cümlesi kitapta şu şekilde tahlil edilmiştir: "çocuklar: Cemdir. İsm-i cinstir. Zira çocuklar dediğimizde çocukların herbir tanesine söylenebilir. terbiyeli: Sıfattır. Sıfat-ı kıyasiyyedir. olur ise: Fiildir. Fiil-i mürekkeptir. Asıl mastarı olmak, muzaraa şartı, cem-i gairdir. her: Edat-ı cemdir. yerde: Yer ism-i cinstir. Yerde, meful fihtir. uslu: Sıfattır. Sıfat-ı kıyasiyyedir. dururlar ise: Fiildir. Fiil-i mürekkeptir. Asıl mastarı durmaktır. Dururlar ise: muzaraa şartı ve cem-i gairdir. sevilirler: Fiildir. Fiil-i basittir. Mastarı: sevmek, fiil-i meçhul, muzara, cem-i gair."*⁸

Kitapta anlatılan bütün konular cümle yolu ile tahlil edilmiştir. Bu sayade yazar öğrencilerin konuları bir bütün halinde görmelerini sağlamak istemiştir.

Yazar, öğrenciler için hazırlamış olduğu dil bilgisi etkinliklerinde metinlere yer vermemiştir. Yapılandırmacı yaklaşım, dil öğretimini okuma, yazma, dinleme, konuşma gibi becerileri bir bütün olarak ele almaktadır ve dil bilgisi de bu bütünün bir parçasıdır. Bu yaklaşıma göre hazırlanan Türkçe Ders kitapları da dil bilgisi kurallarını ağırlıklı olarak cümle ve metinlerin içinde ele alır. Böylece konuştuğumuz, yazdığımız, okuduğumuz, dinlediğimiz dil ile o dilin kuralları birbirinden bağımsız değil bir bütünlük içerisinde öğretilmiş olur. Bu bütünlük öğrencinin dil bilgisini kurallar yığını olarak görmekten kurtarır, öğrenci bu kuralları günlük yaşamda konuşurken, okurken, yazarken kullandığının farkına varır.

Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî adlı dil bilgisi kitabında öğretmen merkezli bir yaklaşımla konular anlatılmış ve bilgi öğrenciye doğrudan verilmiş, arkasından örnek ve etkinliklerle pekiştirilmiştir. Kitapta kullanılan bu yöntem ise geneleksel *anlatım*

⁸ Rasim, A. (1907). Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî. İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası.

yöntemi ile paralellik göstermektedir. Çünkü *anlatım yönteminde* konular öğretmen tarafından anlatılıp örneklendirilirken öğrenci aktif değildir. Sunuş yöntemi daha çok bilgi ve kavrama düzeyindeki davranışların kazanılmasında etkilidir.

Kitapta da öğrencinin bilgi ve kavrama düzeyindeki davranışları hedef alınmıştır. Öğrenci bilgiye keşfederek, sorgulayarak değil doğrudan ulaşır. Bunun örneklerini kitaptaki tanımlamalardan ve etkinliklerden açıkça görmek mümkündür. Örneğin: "*Müteaddi nedir? Failin işlediği iş başkasına geçerse o fil "müteaddi" dir. "Kağıdı kestim.", "Kalemi kırdım."* Misallerindeki "*kestim*" "*kırdım*" fiilleri gibi."⁹ Örnekte de görüldüğü gibi tanım doğrudan verilmiş ve arkasından konu örneklerle desteklenmiştir.

Yazar konuları kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru bir sıra içerisinde sunmuştur. (alfabe ve özellikleri, isim, zamir, sıfat, fiil, edat) Bu durum ise öğrencinin gelişim düzeyinin yazar tarafından dikkate alındığının göstergesidir. Kitapta bazı konular birbirine bağlı ve birbirini tamamlar niteliktedir. Örneğin *isim* başlığı altında işlenen *ismin halleri*, *zamir* konusuna gelindiğinde tekrar edilmiş, *fil* başlığı altında ise zamir-i nisbî ve zamir-i fi'lî konularından tekrar bahsedilmiştir. Bu durum öğrencide konuların birbirinden kopuk olmadığını düşüncesini uyandırır ki ilköğretim düzeyinde öğrencinin bütünsel düşünebilmesi öğrenmenin kolaylaşmasını sağlar.

⁹ Rasim, A. (1907). Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî. İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası.

TÜRKÇE DERSİ (6-8. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI (2006)

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dil bilgisi öğretimi çağdaş yaklaşımlar göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Dil bilgisi öğrenciye ezberlenmesi gereken kurallar olarak verilmeyip günlük hayatta bu kuralların en doğru şekilde nasıl kullanılacağı fark ettirilmek amaçlanmıştır.

Programda dil bilgisinin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

"Dil bilgisi; bir dilin dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma, öğrenme alanlarını destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir. Ancak daha da önemli olan bu kuralların konuşma, yazma, dinleme ile ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. Dolayısıyla dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya dayanmalıdır. Bu amaçla dil bilgisinin öğretiminde, kuralların verilmesinin yanında, bu kuralların kelime, cümle ve metin düzeyindeki uygulamaları amaçlanmıştır."(MEB, 2005: 7)

Bu tanıma göre dil tek başına bir kurallar yığını değildir. Dil bilgisi kurallarını okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerden ayrı düşünmek ve sadece kurallara dayalı ezbere bir öğretim yöntemi uygulamak Türkçe öğretiminde dört temel becerinin eksik kalmasına zemin hazırlamak demektir. Dolayısıyla Türkçe Ders Programının da temel dil bilgisi öğretim yaklaşımı, dil bilgisini dört temel beceriyle harmanlayarak öğretmektir.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. sınıflar) Öğretim Programı öğrenci merkezlik esas alınarak hazırlanmıştır. Buna göre öğrenci bilgiyi sezerek ve keşfederek öğrenmelidir. Programın amacı da budur. Kazanımlar, etkinlikler, metinler bu amaca göre hazırlanmıştır. Konular öğrencilerin gelişim düzeylerine göre kademeli olarak programda yer almıştır.

"Öğrenme sürecinin başarıya ulaşması için, öğrencilerin biyolojik, psikolojik ve zihinsel özelliklerinden kaynaklanan bireysel farklılıkların dikkate alınması gerekir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bireysel farklılık ve ilgilere yönelik olarak öğretim sürecinde hedeflenen kazanımlara ulaşmak amacı ile

çeşitli etkinlik ve çalışmalar yer almaktadır. Bu etkinliklerle öğrencilerin, Türkçe ile ilgili becerileri zevkli bir öğrenme ortamında kazanmaları amaçlanmaktadır"(MEB, 2006: 2)

Dil bilgisi kurallarının öğrencilere salt bilgi şeklinde verilmeyip, öğrencinin merkeze konularak, konuların işlenmesi ile Türkçe' nin daha kolay öğrenilebilmesi ve kullanılabilmesi hedeflenmiştir. Programda dil bilgisi ve etkinlikler; okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri ile beraber bir bütünlük içerisinde verilmiştir. Buradaki temel amaç ise Türkçeyi her yönüyle doğru kullanmak, eleştirel ve sorgulayıcı düşünmeyi öğretmek, iletişim becerilerini geliştirmek, estetik zevk kazandırmak, sorumluluk alan bireyler yetiştirmek gibi olumlu özellikleri öğrencilere katıp onları hayata hazırlamaktır.

"Programdaki etkinlikler, öğrenci merkezli ve öğrenme sürecinde öğrencinin etkin bir rol üstlenmesini sağlayacak şekilde hazırlanmıştır. Öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmenleriyle sürekli iletişim içinde olmaları ve etkinliklerin her aşamasında katılımcı olarak yer almaları programın uygulanması açısından önemlidir. Yapılan etkinliğin veya benzerinin öğrenciler tarafından planlanıp uygulanması gerekmektedir." (MEB, 2006:8)

Türkçe Dersi Öğretim Programı' nda bireye Türkçe' yi öğretmek dışında bireyin birçok özelliği kazanması da hedeflendirmiştir. Çünkü dili doğru kullanmak, bireylerin iletişim becerilerini geliştirmeleri açısından önemli bir faktördür. Türkçe öğretim programı esas alındığında Türkçe dersinin öğrencilere kural öğretmekten ibaret olmadığı açıkça görülmektedir. Program, öğrencilerin gelişim düzeyleri, öğrenme farklılıkları, disiplinler arasılık, öğrenme yöntem ve teknikleri, öğrenciye görelilik gibi önemli etkenler göz önüne alınarak hazırlanmış ve dilin kurallarına ait temel becerileri kullanmaları amaçlanmıştır. Programda ulaşılması hedeflenen temel beceriler şu şekilde ifade edilmiştir:

- 1.Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma*
- 2.Eleştirel düşünme*
- 3.Yaratıcı düşünme*
- 4.İletişim kurma*
- 5.Problem çözme*

- 6.Araştırma
- 7.Karar verme
- 8.Bilgi teknolojilerini kullanma
- 9.Girişimcilik (MEB, 2006:5)

Öğretim programında genel amaçlara bakıldığı zaman öğrencinin üst düzey bilişsel gelişiminin sağlanması hedeflenmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programında genel amaçlar da şu şekilde ifade edilmiştir: Öğrencilerin,

1. Dilimizin milli birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
2. Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri,
3. Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları,
4. Anlama, sıralama, ilişki kurma, sınıflama, sorgulama, eleştirme, tahmin etme, analiz sentez yapma, yorumlama ve değerlendirme becerilerini geliştirmeleri,
5. Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları,
6. Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri,
7. Yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenmeleri, bunları bir alışkanlık haline getirmeleri,
8. Bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanmaları ve seçici olmaları,
9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığı ile milli ve evrensel değerleri tanımaları,
10. Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,
11. Milli, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.(MEB, 2006:4)

Genel amaçlarda da görüldüğü gibi öncelikle bireylerin dili özümseyerek en doğru şekilde kullanmaları hedeflenmiş, sonrasında ise bireylerin dil sayesinde milli manevi değerlere ulaşmaları oradan da evrensel ahlak anlayışını benimsemeleri Türkî Dersi  đretim Programının temel hedeflerinden olmuştur.

2006 Programına göre hazırlanan Türkî ders ve çalışma kitaplarının içeriğine bakıldığında da programla uygunluğu net bir şekilde görülmektedir. Hiçbir dil bilgisi kuralı tanım olarak kitaplarda verilmemiştir. Bunun yerine metinler aracılığı ile öğrencinin kuralları sezmesi sağlanmak istenmiştir. Aynı zamanda dinleme, okuma, konuşma ve yazma etkinliklerine kitaplarda çokça yer verilmiş, dil bilgisi kuralları bu etkinliklerin içerisine öğrencinin dili kullanma farkındalığı kazanacağı şekilde yerleştirilmiştir. Böylece dil bilgisi soyutluktan çıkmıştır. Öğrencinin kullandığı dil ile onun kurallarının aslında birbirlerinden bağımsız olmadığını fark etmesi açısından bu etkinlikler oldukça önemlidir

Tablo I : YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ VE TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN KARŞILAŞTIRILMASI

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî	Türkçe Dersi (6-8. sınıflar) Öğretim Programı (2006)
1. İsim, tanımlamalar ve örneklerle anlatılır. (İsm-i Has, İsm-i Cins, Müfred ve Cem İsimler, İsm-in Halleri: Mücerredd, Mefulunbe, Mefulun İleyh, Mefulun Fih, Mefulun Anh, İzafet: izafet-i lamiyye diğeri izafet-i beyaniyye), İsm-i İşaret konusu tanımlanır ve ismin hal ekleriyle ilişkilendirilir. Kitaptan örnekler: "<i>Edirne, Kızılırmak, erik, kiraz, Amasya</i>" gibi isimlerin gruplandırılması istenmiştir. Kasap, asker, ağaç, kedi gibi isimlere de ismin hal ekleri getirilmesi öğrenciden beklenmektedir. Padişahlar, kadınlar, kalemler, asker, bey gibi isimlerinde tekilse çoğul, çoğulsa tekil yapılması öğrenciden istenmektedir.	6.Sınıf İsim 1.Özel isim, cins ismi, teklik ve çokluk, topluluk ismi; somut isim soyut isim. Çokluk eki ve işlevlerine değinilir. Özel ismin yazımına ilişkin kurallar verilir. İsm-in halleriyle fiiller arasındaki ilişkiye dikkat çekilir. Hal eklerinin eklendikleri kelimeye kazandırdığı farklı anlam özelliklerine ağırlık verilir. Etkinlik örnekleri: Listeleme: Özel isimler, cins ve topluluk isimleri ile ilgili kelime listeleri yapılır. Ne haldeyim? : Cümlelerdeki boşluklar uygun hal ekleriyle tamamlanır.
2.Mübhemat İsim, sıfat ve edatların içerisinde değil ayrı bir başlık altında ve bir bütün olarak işlenmiştir. Belgisiz zamirler ismin bütün halleri ile örneklendirilmiştir. Kitaptaki etkinlik örnekleri: "<i>Bir gün saattir?, Şu altın yüzüğü..... aldınız?,zaman geldiniz?, Mektepte..... var?</i>"	6. Sınıf 2.YOK
İsm-i İşaret 3.İşaret sıfatları ve işaret zamirleri aynı başlık altında ele alınmıştır. Etkinlik örnekleri: "<i>Bu kitapta ne var?, Bu adamın evi var., Şuna söyle. O ev, bu evden güzeldir.</i>" gibi cümleler verilerek ism-i işaretlerin bulunması istenmiştir.	6. Sınıf 3.Zamir ve sıfat başlığı altında işlenmiştir.
4.Sıfat Sıfatların tanımı yapılmış ve türlerinden bahsedilmiştir. Sıfat-ı kıyasiyye, sıfat-ı semaiyye türleri açıklanarak örneklendirilmiştir. Kitaptaki etkinliklerden örnekler: "<i>yalancı çocuk, tembel kız, obur adam, mavi yelek, siyah at, güzel kitap</i>" gibi sıfat tamlamalarında sıfatın bulunması istenmiştir.	6.Sınıf 4.Sıfat Sıfatların bütün çeşitleri örneklendirilir ve bunlardaki anlam özelliklerine değinilir.Çalışma kitabındaki etkinlikler: boşlukluk doldurma ve metinde kullanılan sıfatları bulma şeklindedir. Etkinlik örnekleri: Nereye: Verilen boşluklara uygun sıfatlar yazılır. Dönüştürme: Cümlelerdeki sıfatlar değiştirilerek zamire dönüştürülür.

5. Zamir Zamirin tanımı yapılmıştır. Bu tanımdan hareketle zamir çeşitlerine değinilmiştir.(Zamir-i Şahsi,Zamir-i İzafi,Zamir-i Nisbi,Zamir-iFiili,Zamir-i Vasfi) Zamirlere ismin hal ekleri getirilerek ismin hal eklerinin işlevleri zamirler üzerinden belirtilmiştir. Kitaptaki etkinlik örneklerinde cümleler verilip noktalı yerlere uygun zamirlerin getirilmesi istenmiştir: "..... bir şeyim yok.,ne zamandan beri buradasınız?, on kitabım var.,hiç kitabın yok.	6.Sınıf 5. Zamir Düzeye uygun metinlerden hareketle zamirlerin hangi kelimenin,ifadenin yerine kullanıldığını belirlemeye yönelik çalışmalara ağırlık verilir. Zamirlerin bütün çeşitleri örneklendirilir, bunlardaki anlam özelliklerine değinilir. Etkinlik örnekleri: Yerine Koyma: Zamirlerin yerine karşılacakları isimler yazılır. Dönüştürme: Cümlelerdeki sıfatlar değiştirilerek zamire dönüştürülür.
6. Mastar Mastarın tanımı yapılmış ve çeşitlerine değinilmiştir. Mastarlardan iki türlü sıfat yapıldığı belirtilmiştir. Bunlar: ism-i fail, ism-i mefuldur. Bu sıfatların görevlerine vurgu yapılmış ve böylece fiilimsinin alt başlığı olan sıfat fiile değinilmiştir. Kitaptaki etkinlik örnekleri: <i>Aşağıdaki fiillerin faillerini bulun: "Ay dünyaya nur verir. Köpek kediyi salar. Köpek tavşanı kovalar..." Aşağıdaki cümlelere birer fail bulun:</i> <i>"yırtıcıdır.havada uçar.sokakta gezer."</i>	6.Sınıf Mastar 6. Türkçenin sondan eklemeli bir dil olduğu vurgulanır. Fiil köklerinin "-mek/-mak" eki ile okunması gerektiği, fiilin "-mek/-mak" eki almış biçimine mastar adı verildiği , mastarın fiilin adı olduğu belirtilir. Kitapta <i>mastarla</i> alakalı doğrudan etkinlikler olmamakla birlikte ism kök, fiil kök etkinliklerinin içerisinde sezdirilmiştir. 7. Sınıfta <i>Mastar</i> yeniden anlatılmış ve etkinliklerle pekiştirilmiştir.
6.Edat Edatın anlamı verilmiştir. Edat bağlaç ve ünlem bu başlık altında işlenmiştir. Edatların çeşitleri tek tek verilerek cümle içerisinde kullanıldığında ne anlam ifade ettikleri açıklanmıştır. Konunun arkasından özellikle edatla ilgili etkinlik yapılmamıştır. Cümleler verilip kitapta işlenen bütün konular cümleler üzerinden tahlil edilmiştir.	6. Sınıf 6.Edat, Bağlaç, Ünlem Bu kelime türlerinin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar, bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır. Etkinlik örnekleri: Şema oluşturma: Hem edat hem de bağlaç olarak kullanılan kelimeler şema ile ifade edilir. Cümle tamamlama: "Halbuki, ne var ki, böylece, oysa, bu nedenle, bundan dolayı, ama, fakat, yalnız sadece..." edatları kullanılarak cümleler tamamlanır.

7. Fiil

Fiillin tanımı verilmiştir. Fiillerin zamanı; geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman olarak ayrılmıştır. İsm-i failin tanımı(işi yapan) verilmiş ve örneklerle açıklanmıştır. Fiillerde şahıs (mütekelim, muhattap, gaip) verilmiştir. Manaca fiiller ikiye ayrılmıştır: geçişli ve geçişsiz fiiller (müteaddi, lazım). Oldurğan fiilin tanımı yapıp ekleri verilmiş ve örneklendirilmiştir. Etken ve edilgen (malum, meçhul) fiillerin tanımı yapıp örnekler verilmiştir. Fiiller ikiye ayrılmış (basit, merkep) ve alt başlıklar tek tek açıklanmıştır. Haber kipleri ve dilek kipleri de kişi ekleriyle çekimlenerek tek tek belirtilmiştir.

Kitaptaki etkinlikler: *Aşağıdaki fiilleri müteaddi yapın: "atlamak, patlamak, çatlamak, satmak, atmak..." , "Aşağıdaki fiillerin faillerini bulun: Ay dünyaya nur verir. Köpek kediyi salar. Köpek tavşanı kovalar..."*

7. SINIF

Fiil

İş, oluş, durum fiilleri örneklendirilir. Kipin master durumundaki fiili biçimlendirmesindeki rolü ile çekimli fiilin cümle kuruluşundaki işlevi vurgulanır. Buradan hareketle yüklem kavramına girilir. Bildirme kiplerinin fiili zaman açısından biçimlendirdiği, dilek kiplerinin ise fiile farklı anlam özellikleri kazandırdığı vurgulanır. Geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ele alınır. Haber kiplerinin temel işlevlerine ağırlık verilir. Bu zamanların hangi eklerle ifade edildiklerine değinilir. İlk örnekler üçüncü teklik kişi ile çekimlenmiş fiillerden verilir. Daha sonra diğer kişilere ile kişi eklerine değinilir. Çekimli fiillerin kişinin cümle kuruluşundaki işlevi vurgulanır. Buradan hareketle özne kavramına girilir. Şimdiki zaman ekinin ünlü daralmasına neden olduğu "ye-, de" fiillerinin -ecek ekinden önce ünlü daralmasına uğradığı örneklerden hareketle kavratılır. Gereklilik, istek, şart, emir kipleri ele alınır. Dilek kiplerinin temel işlevlerine ağırlık verilir. Şart kipi için dilek-şart kipi adlandırılması kullanılmaz. Bu kiplerin hangi eklerle ifade edildiğine değinilir. İlk örnekler, emir kipi için 2. teklik kişi, diğerleri için 3.teklik kişi ile çekimlenmiş fiillerden seçilir. Zarfların bütün çeşitleri örneklendirilir, bunlardaki anlam özelliklerine değinilir. Aynı kelimenin farklı görevlerde kullanıldığı cümle örneklerinden hareket edilir.

	Fiil Türemiş fiillerde kök ile gövde arasındaki anlam ilişkilerine dikkat edilir. Birleşik fiillerin kuruluş özelliklerine değinilir. Kurallı birleşik fiillerin anlam özellikleri vurgulanır. Fiil kiplerinde zaman ve anlam kaymalarının bir anlatım bozukluğu olmadığı, tersine Türkçenin bir zenginliği olduğu örneklerden hareketle açıklanır. Zaman ve anlam kaymasına uğramış fiil kiplerinin işlevleri ve kullanım özellikleri vurgulanır. Ek fiille çekimlenmiş kelimelerin cümle kuruluundaki işlevi vurgulanır. Geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipi ele alınır. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların adlandırılmasında işlevden hareket edilir; geniş zamanın hikayesi, şimdiki zamanın rivayeti gibi adlandırılmalar kullanılmaz. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapılarda fiilin zamanını ek fiilden sonra gelen zaman ve kip ekinin belirlediği vurgulanır. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların işlevlerinin fiile zamanın yanı sıra farklı anlam özellikleri kazandırmak olduğu vurgulanır. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların kullanımı sırasında kazandıkları anlam özelliklerine (Ör.: "ecek+ti" birleşik yapısının "geçmiş zamanda gerçekleşmemiş niyet" bildirdiği ya da "-r+di" yapısının "terk edilmiş bir alışkanlık" bildirdiği gibi.)ağırlık verilir. Kitapta etkinliklerin metinler üzerinden hazırlanmıştır. <i>Arslanla Fare</i> adlı metin verilerek fiillerin türünün bulunması istenmiştir. Kitapta fiillerle ilgili birçok etkinlik vardır ve etkinlikler metinler üzerinden hazırlanmıştır. Etkinlik örnekleri: Ne zaman: Zaman ifadeleri dikkate alınarak cümleler uygun zaman ekleriyle tamamlanır. Gruplandırma: Farklı kuruluş özelliklerine sahip birleşik fiillerin bulunduğu bir metin verilerek öğrencilerden birleşik fiilleri yapı özelliklerine göre gruplandırmaları istenir.
8.Fiilimsi Kitapta fiilimsiye, mastar başlığı altında değinilmiştir. Fiillimsinin bütün çeşitleri değil, sadece sıfat fiil eklerinden -en, -an'ın işlevinden söz edilmiş ve tanım örneklendirilmiştir (gelmekten gelen, kalmaktan kalan). Etkinlik örneği kitapta bulunmamaktadır.	8.Sınıf Fiilimsi Fiilimsilerin işlevlerini ve kullanım özelliklerini kavrar. Öğrencilerin cümle ya da metin içinde fiilimsi ile buna bağlı kelime ya da kelime gruplarını bir bütün olarak algılamasına yönelik çalışmalara ağırlık verilir. Etkinlik örnekleri: Birleştirelim: Fiilimsiler kullanılarak iki ya da daha fazla cümleyi birleştirme çalışmaları yapılır. Tamamla ve birleştir: Cümledeki boşluklar uygun fiilimsi ekleri ile tamamlanır.

9. Fiilde Çatı Fiilde Çatı, fiil başlığı altında işlenmiştir. Geçişli, geçişsiz, etken ve edilgen fiillerin tanımı yapılmış, ekleri verilmiş ve örneklendirilmiştir. Kitaptaki etkinlikler: "Aşağıdaki fiiller lazım mı, müteaddi mi? atmak, etmek, ötmek, kaçmak, içmek, aramak..." "Aşağıdaki fiilleri müteaddi yapın. atlamak, patlamak, çatlakmak satmak..."	8.SINIF Fiilde Çatı Özneye göre etken ve edilgen, nesneye göre geçişli ve geçişsiz çatı özelliklerinden söz edilir. Fiilden fiil yapma ekleri ile ilişkilendirilir. Etkinlik örnekleri: Dönüştürme: Geçişsiz fiiller uygun eklerle geçişli yapılır. Tamamlama: Cümleyi oluşturan kelimelerdeki boşluklar uygun çatı ekleri ile tamamlanır.
10.Cümle Cümle kitapta şu şekilde açıklanmıştır: "Bu kitap güzeldir, dediğimizde bu bir cümledir." Kitaptaki etkinlikler:"Aşağıdaki kelimeleri cümle haline koyun:kar, yağmur, bulut, güneş, yıldız, ay, ev duvar, taş, çamur, sokak, kundura."	8.Sınıf Cümle İsim ve fiil cümlelerini, anlam ve kullanım özelliklerini uygun biçimde kullanır. Kurallı ve devrik cümleleri anlam ve kullanım özelliklerini uygun biçimde kullanır. Cümlelerin yapı özelliklerini kavrar. Cümlelerin ifade ettiği anlam özelliklerini kavrar. Cümleler arasındaki anlam ilişkilerini kavrar. Cümleye hakim olan duyguyu fark eder. Etkinlik örnekleri: Sınıflandırma: Günlük hayatta kullanılan kalıplaşmış cümle yapılarının hangi durumlarda kullanıldığını belirler. Gruplandırma: Çeşitli metinlerdeki cümleler yüklem türüne göre gruplandırılır.

Tablo II : YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ

Konular	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf
biçim bilgisi	-	-	-
ses olayları (kaynaştırma, benzeşme, yumuşama)	+	-	-
isim	+	-	-
zamir	+	-	-
sıfat	+	-	-
edat	+	-	-
fiil	-	+	-
zarf	-	-	-
fiilimsi (sıfat fiil)	-	-	+
cümlelerin ögeleri (özne-nesne)	-	-	+
Fiilde Çatı	-	-	+
cümle türleri	-	-	-
anlatım bozuklukları	-	-	-

Tablo III: TÜRKÇE DERSİ (6-8) ÖĞRETİM PROGRAMI

Konular	6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf
biçim bilgisi	+	-	-
ses olayları	+	-	-
isim	+	-	-
zamir	+	-	-
sıfat	+	-	-
edat	+	-	-
fiil	-	+	-
zarf	-	+	-
fiilimsi	-	-	+
cümlelerin ögeleri	-	-	+
Fiilde Çatı	-	-	+
cümle türleri	-	-	+
anlatım bozuklukları	-	-	+

Tablo IV: YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKİ

6. SINIF							
Baçım Bilgisi	Kök-Ek	İsim Kök-Fiil Kök	Yapım Eki-Çekim Eki	Basit-Türemiş-Birleşik Kelimeler			
-	-	-	-	-			
Ses Olayları	Kaynaştırma Harfleri	Benzeşme	Yumuşama	Ulama	Ünlü-Ünsüz Düşmesi	Ünlü-Ünsüz Türemesi	Ünlü Daralması
+	+	+	+	-	-	-	-
İsim	Özel İsim-Cins İsim	Teklik-Çokluk İsmi	Somut-Soyut İsim	İsm-in Halleri	İsim Tamlamaları		
+	+	+	-	+	+		
Zamir	Kişî Zamirleri	İşaret Zamirleri (İsm-i İşaret)	Belgisiz Zamirler (Mübhemat)	Soru Zamirleri	İlgi Zamiri	İyelik Zamiri	
+	+	+	+	-	+	+	
Sıfat	sıfat-ı kıyasiyye	sıfat-ı semaiyye					
+	+	+					
Edat	+						
7. SINIF							
Fiil	Haber Kipleri-Dilek Kipleri	Fiillerde Şahıs	Ek Fiil	Birleşik Zamanlı Fiiller	Olumlu-Olumsuz Fiiller ve Soru Fiilleri	Basit-Türemiş-Birleşik Fiiller	
+	+	+	+	+	+	-	
Zarf	Durum Zarfları	Zaman Zarfları	Yer-Yön Zarfları	Azlık-Çokluk Zarfları	Soru Zarfları		
-	-	-	-	-	-		
8. SINIF							
Fiilimsi	Sıfat Fiil	İsim Fiil	Zarf Fiil				
+	+	-	-				
Cümlelerin Öğeleri	Özne	Yüklem	Nesne	Yer Tamlayıcısı	Zarf Tümlacı		
+	+	-	+	-	-		
Fiilde Çatı	Etken	Edilgen	Geçişli	Geçişsiz			
+	+	+	+	+			
Cümle Çeşitleri	Yüklem Türüne Göre	Anlamına Göre	Ögelerin Dizilişine Göre	Yapısına Göre	Yüklem Türüne Göre		
-	-	-	-	-	-		
Anlatım Bozuklukları	-						

Tablo V:TÜRKÇE DERSİ (6-8. Sınıflar) ÖĞRETİM PROGRAMI

6. SINIF							
Baçım Bilgisi	Kök-Ek	İsim Kök-Fiil Kök	Yapım Eki-Çekim Eki	Basit-Türemiş-Birleşik Kelimeler			
+	+	+	+	+			
Ses Olayları	Kaynaştırma Harfleri	Benzeşme	Yumuşama	Ulama	Ünlü-Ünsüz Düşmesi	Ünlü-Ünsüz Türemesi	Ünlü Daralması
+	+	+	+	+	+	+	+
İsim	Özel İsim-Cins İsim	Teklik-Çokluk İsmi	Somut-Soyut İsim	İsmi Halleri	İsim Tamlamaları		
+	+	+	+	+	+		
Zamir	Kişî Zamirleri	İşaret Zamirleri	Belgisiz Zamirler	Soru Zamirleri			
+	+	+	+	+			
Sıfat	Niteleme Sıfatı	Belirtme Sıfatı					
+	+	+					
Edat	+						
7.SINIF							
Fiil	Haber Kipleri-Dilek Kipleri	Fiillerde Şahıs	Ek Fiil	Birleşik Zamanlı Fiiller	Basit-Türemiş-Birleşik Fiiller	Olumlu-Olumsuz Fiiller ve Soru Fiilleri	
+	+	+	+	+	+	+	
Zarf	Durum Zarfları	Zaman Zarfları	Yer-Yön Zarfları	Azlık-Çokluk Zarfları	Soru Zarfları		
+	+	+	+	+	+		
8. SINIF							
Fiilimsi	Sıfat Fiil		İsim Fiil		Zarf Fiil		
+	+		+		+		
Cümlelerin Öğeleri	Özne		Yüklem		Yer Tamlayıcısı		Zarf Tümleci
+	+		+		+		+
Fiilde Çatı	Etken		Edilgen		Geçişli		Geçişsiz
+	+		+		+		+
Cümle Çeşitleri	Yüklem Türüne Göre		Anlamına Göre		Ögelerin Dizilişine Göre		Yapısına Göre
+	+		+		+		+
Anlatım Bozuklukları	+						

YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKÎ İLE MEB TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALAN ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Ahmet Rasim'in yazmış olduğu Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki' de anlatılan konular ile Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan konular, etkinlikler bakımından da incelenmiştir. Türkçe Dersi (6,7,8. sınıflar) Öğretim Programı' nda bahsedilen kazanımlar, Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitapları' ndaki etkinliklere şu şekilde yansımıştır:

6. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı

İsim:

SAİT FAİK VE ÖYKÜLERİ

Sait Faik Abasıyanık'ın ilk öykü kitabı “Semaver”, 1996 yılında yayımlanmıştı. Yirmi yıla yakın süreyle birbirini izleyen yapıtlarında Burgaz Ada'sını, doğayı özellikle denizi, ekmeğini denizden çıkaran Rum denizcileri, İstanbul'un kenar semtlerini, Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki yaşamı, küçük insanları insan sevgisi içinde, şiirli bir anlatımla canlandırdı. 1954'te basılmış “Alemdağ'da Var Bir Yılan”daki bir dizi öyküsü ise onun daha önce yazdıklarından alabildiğine ayrılır. Bu öyküler yazarın ilerleyen hastalığından, bilinçaltı dünyasından derin izler taşır. Toplumun kalıplaşmış değer yargılarına karşı çıkar. Karmaşalı iç dünyasını buna çok uygun ve bizim öykücülüğümüz için çok yeni anlatım olanaklarıyla dile getirir. Abasıyanık'ın sayıları 200'e ulaşan öyküleri arasında “Alemdağ'da Var Bir Yılan” kitabındaki ürünlerinin ayrıcalıklı bir yeri vardır.

Konur Ertop

Canlı varlık isimleri: 1. 2. 3.

Cansız varlık isimleri : 1. 2. 3.

11. Etkinlik:

“Sait Faik ve Öyküleri” başlıklı metinde geçen özel ve cins isimlere yedişer örnek veriniz.

Özel İsim	Cins İsim
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

11. Etkinlik:

“Sait Faik ve Öyküleri” başlıklı metinden teklik, çokluk ve topluluk isimlerine altışar örnekle birlikte metinde geçen topluluk ismini bularak yazınız.

Teklik İsmi	Çokluk İsmi	Topluluk İsmi
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		

12. Etkinlik:

“Sait Faik ve Öyküleri” başlıklı metinden somut ve soyut isimlere üçer örnek bularak yazınız.

Somut İsimler	Soyut İsimler
.....	
.....	
.....	

Sıfat:**11. Etkinlik:**

Aşağıdaki metni okuyunuz. Metinde sıfat göreviyle kullanılmış kelimelerin altını çiziniz.

SUSAM KUŞLARI

Bir varmış bir yokmuş.

Bir zamanlar dünyada insanlar kuşlardan çokmuş. Anne kuşlar, her geçen gün sayılarının azalmasına üzülyormuş. Bir sabah iyilik perisi çağırması bu kuşları. “Üzölmeyin!” demiş. “Uçun sihirli bahar ağacının ölkesine gaganıza aldığınız minik susamları ‘şuk’ deyin ve uçurun!”

Anne kuşlar uzun süre uçmuşlar, uçmuşlar. Kırkınıcö günün sonunda adını ilk kez duydıkları Sussus ölkesine ulaşmışlar.Susam tarlaları sarı bir denize benziyormuş.

Sihirli bahar ağacının dallarına konan anne kuşların sesleriyle ıssız ova birden şenlenivermiş. Anne kuşların gagalarından düşen her susam, renkli bir kuş olup uçuyormuş. Masmavi gökyüzü bir anda birçok kuştan görünmez olmuş.O günden sonra dünyada kuşlar insanlardan daha çok olmuş. Masal bitince de iyilik perisi evine uyumaya gitmiş.

12. Etkinlik:

Metinde verilen noktalı yerlere uygun sıfatları getiriniz. Bu sıfatları aşağıdaki cevap verdiği soruların karşısına yazınız.

ALTINKUM

..... bulutlar yağmur şarkıları söylüyor gibiydi. dalgalar kayalıklara vuruyor, martı cığlıklar atarak yükseliyordu gökyüzüne. rüzgâr,kumları savuruyordu tarafa tarafa. yaz günlerinden sonra yalnızlığı yaşıyordu Altinkum. Kim bilir ay sürecec sessizlik, yalnızlık... ay mı, ay mı?

Nasıl?

Ne kadar?

Hangi?

Kaç?

Zamir:

Aşağıdaki metni okuyunuz. Metindeki noktalı yerleri verilen zamirlerden uygun olanlarıyla doldurunuz.

birinin	kendisini	senin	ona	herkes	kimse
kime	benim	oradan	onu	onunla	sen

DERS ALINACAK MASAL

Bir zamanlar yoksul bir oduncu vardı. Ormandaki bir kulübede yaşıyor ve odun keserek yaşamını kazanıyordu. Bir gün kulübesinde yangın çıktı ve bu yangın tüm ormanı kül etti. O çevrede güvenip iş vermeyince çıkını aldı, eşeğine binip yola koyuldu. Ağaçların arasında yürürken kendisine seslendiğini duydu. Başını kaldırınca konuşanın bir bülbül olduğunu gördü. Bülbül ona “..... durumuna çok üzıldüm.” dedi. “fiimdi öyle bir büyü yapacağım ki efleğin çok güzel şarkı söylemeye başlayacak, de gösteriler yapıp çok para kazanacaksın.”Gerçekten de eşek birbirinden güzel şarkılar söylemeye başladı.

Oduncu o kent senin bu kasaba dolaşp eşeğine şarkı söyletiyor ve onları izlemek için birbiriyle yarışyordu. Oduncu ve şarkı söyleyen eşeği tüm ülkede ünlenmişlerdi.

Oduncu bir gün yine bir gösteriye yetişmek için koştururken bülbülün yardım isteyen sesini duydu. Bir kedi bülbülü yakalamış, yemek üzereydi. Oduncu şöyle bir durakladı ama gösteriye gitmeyip onca parayı kaçırmayı göze alamadı ve arkasına bakmadan uzaklaştı

Gösteri başladığında ise eşiği her zamanki gibi güzel şarkılar söylemek yerine yalnızca bir eşiğin çıkarabileceği sesleri çıkardı. Oduncu suçlayan izleyicilerin elinden canını zor kurtardı. “ ne diyeyim ki... Bülbüle yardım etmeliydim.” dedi.

Edat

8. Etkinlik

“Kadar, gibi, örneğin, çünkü, ki, de” edat ve bağlaçlarından uygun olanlarıyla cümleleri tamamlayınız.

Her cisim yanmaz, taş, toprak vb.

Bize gidelim bir kahve içelim.

Bu kitabı iki kez okudum kitabın ilginç bir konusu vardo. İki arkadaş yol ayrımına kadar yürüdüler.

Kedi eti kaptığı masanın altına kaçtı.

Bir kusur işlemedim utanayım.¹⁰

7.Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı

Fil 8.Etkinlik

a. Aşağıdaki metinde yer alan altı çizili fiilleri yapılarına göre uygun kutucuklara yazınız.

ARSLANLA FARE

Herkes saygı göstermeli elden geldikçe.

Umulmadık kimselerden fayda görür insan.

İşte bu gerçeği anlatan iki hikaye,

Daha nice bin hikaye arasından:

Pençesi dibinde bir arslanın,

Dalgınlıkla bir fare topraktan çıkıverdi.

Bu fırsatı kullanmadı sultanı ormanın;

¹⁰ Etkinlik örnekleri 6. sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabından alınmıştır. Etkinlik sayfaları: 60, 88, 89, 106, 136

Fareye dokunmayıp büyüklük gösterdi.

Bu iyiliği boşa gitti! sanmayın sakın.

Kimin aklına gelir ki bir an,

Fareye işi düşer arslanın?

Ama o da birgün dışarı çıktı ormandan.

Gitti, tutuldu bir ağa.

Ne çırpınma ne kükreme...Kar etmez tuzağa

Bay fare koştı; dişiyle arslanın ağını

Öyle bir kemirdi ki ağ söküldü nihayet

Sabırla zamanın yaptığını

Ne kuvvet yapabilir ne şiddet.

Basit	Birleşik	Türemiş
.....		
.....		
.....		
.....		

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. Metindeki basit fiillerle türemiş ve birleşik fiiller oluşturunuz.

c. Oluşturduğunuz fiillerle cümle kurunuz.¹¹

¹¹ Etkinlik örnekleri 7. sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma kitabından alınmıştır. (s94)

8.Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı

Filde Çatı

Aşağıdaki cümleleri okuyunuz. Fiilleri yazarak çatı özelliklerini tabloya işaretleyiniz.

Akşam vakti çocukları parka götürmüştüm.

Gizli yöntemlerini araştırmaya karar verdim.

Adam eski bir tanıdığını görmüş gibi çakır gözleriyle bana sakın sakın gülümsedi.

Akrabamın yabancıymışım gibi yalnız baş işaretiyle selam vermesine biraz alınıyordum.

Evde tadilat işleri çıktığında kardeşime ustayı çağırtırdım.

Büyük amcama dedemin eski saati verildi.

Aşçıya bütün mevsim meyvelerini getirttim.

Dükkanında önüne yeni ürünler çıkarıldı.

Bu takılar kız kardeşime verilebilir.

Yıllar var ki köyün muhtarından hiç söz edilmedi.

Fiiller	Öznelerine Göre		Nesnelerine Göre	
	Etken	Edilgen	Geçişli	Geçişsiz

12

¹² Etkinlik örnekleri 8. sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabından alınmıştır. (s81)

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türk-i 'den seçilen etkinlikler şu şekildedir:

İsim:

TEMRİN

Şakirdan aşağıdaki cümlelerde ahval isimden beşini bulup ne olduklarını birer birer yazacak veya söyleyeceklerdir:

Mektepte ders okunur. Birgün derse çalışmayan ceza görür. Dersten kaçmak iyi değildir. Mektebin içinde uslu durmak lazımdır. Hocaya itaat mektepte devam şartıdır. Bir çocuk günde kaç defa derse bakar? Günler geçiyor, biz derse çalışmıyoruz. İnsanlara lazım olan edeptir. Dünyada edep ile yaşanılır. Bahçenin çiçekleri soluyor. İlkbaharda yine açılır. Havadan kar yağıyor. Gökte güneşi görüyorum. Toprakta neler vardır? Denizde balık yüzer, havada kuş uçar. Kuşlardan serçeyi, bülbülü, kanaryayı pek severim.

Sıfat:

TEMRİN

Aşağıdaki isimlere birer sıfat ve sıfatlara dahi birer isim tayin etmelidir.

.....çocuk,çalı,kadın,.....arkadaş,mürekkep,.....adam,oda,
.....kız,masa,kardeş, o.....,gece,çayır,tavuk,
.....anbar,deniz,çoban,sabah,elmas,,fıçı,yol,
.....rüzgar

TEMRİN

Bu sıfatlara birer isim bulunuz:

açık....., kırk beş....., kuvvetli....., tehlikeli....., kısa....., bir....., ikinci.....,
namuslu....., yüksek....., geveze....., şiddetli....., bol....., sağır....., sert.....,
kapalı....., temiz....., yalancı....., uzun....., büyük....., serbest....., küçük.....,
obur....., kanbur....., kıskanç.....

Zamir:**TEMRİN**

Aşağı misallerdeki zamirleri ve mercilerini ve ne olduklarını göstermelidir:

Ben seni severim. Sen ona ne dedin? Senin nen var? Senden bana ne faide? Benden sana çok fayda var. Ben seni daima çalıştırırım. Senin yaşı kaç? Benim yaşı on. Onların kitapları sende mi? Onların kitapları sende değil sizdedir. Ben bu hocaları tanırım. Onlar bana çok ders okuttular. Biz ne size ve ne de onlara karışırız. Gerek benim ve gerek senin ve gerekse onların sai beyhudeye gitmez. Benim en birinci arzum size hoş görünmektir. Sizden gayrı benim kimim var. Sizin, bizim üzerimizde olan hakkınız büyüktür. Herhalde biz de size dua etmeye borçluyuz.

Mastar:**TEMRİN**

Aşağıdaki mastarları tasrif edip hoca efendiye göstermeli:

oturmak, yatmak, kalkmak, iğrenmek, yazmak, etmek, yapmak, bilmek, uyumak, koşmak, koymak, koğmak, yormak, çalmak, dalmak, kalmak, yatmak, çatmak, satmak, düşmek, seçmek, gezmek, dizmek, ezmek, çizmek, bezmek, durmak, kırmak, yapmak, açmak

Fül:**TEMRİN**

Aşağıdaki fiiller lazım mı müteaddi mi?

Atmak, etmek, ötmek, açmak, içmek, aramak, ödemek, örmek, boyamak, çizmek, taşmak, ezmek, kırmak, öpmek, yıkmak

TEMRİN

Aşağıdaki fiilleri müteaddi yapın:

atlamak, çatlamak, patlamak, satmak, atmak, salmak, örmek, kavurmak, kurumak, sıkmak, aramak, taramak, yıkmak, bıkmak, bunamak, büyümek, çizmek¹³

¹³ Etkinlik Örnekleri Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî’ den alınmıştır.

Her iki kitaptan seçilen etkinliklere bakıldığı zaman Türkçe Çalışma Kitabı' ndaki etkinlikler öğrencilerin bilgiye hazır ulaşabileceği etkinlikler değildir. Aksine öğrencinin etkinlikleri yapabilmesi için öncelikle bilgiye ulaşması ve o bilgiyi nerede, nasıl kullanacağını öğrenmesi lazımdır. Bununla birlikte dil bilgisi etkinlikleri, dört temel beceri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Metinler de bu becerileri geliştirmek için en önemli kaynaklardır. Etkinliklerin çoğu metinlerden ve cümlelerden oluşmaktadır. Çalışma kitabında etkinlikler hazırlanırken öğrenciye hazır bilgi hiçbir şekilde verilmemiştir. Böylece dil bilgisi biçimsellikten uzaklaşıp işlevsel olarak kitapta yerini almıştır. Temizkan (2012:135), bu durumu şöyle ifade eder:

*"Dil bilgisi konularının öğretimi sırasında öğrencinin bildiklerinden yola çıkıp bilinmeyen buldurarak yeni bilgilere ulaşılmalıdır. Ulaşılan bilgilerle planlı ve düzenli ilerlemeyle konular, çeşitlendirilip gruplandırılacak ve sonuçta da kurala ve tanıma ulaşılacaktır. Öğrenci bilgiyi hazır bulmamalı, bilgiye, kurala kendi çabalarıyla ulaşarak onu davranışa dönüştürmelidir. Biçimi öne çıkaran bir yöntem değil, biçimi işlevle birleştirip karşılaştırmalar yaptırarak somut örneklerle kavratılan bir dil bilgisi öğretimi gerçekleştirilmelidir."*¹⁴

Metin ve cümle ağırlıklı etkinlikler ikinci kademe Türkçe Öğrenci Çalışma kitaplarındaki etkinliklerin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Bu durum dil öğretiminin okuma, anlama ve yazma becerilerinden ayrı olmadığını göstermektedir. Metinler aracılığı ile kuralların öğretilmesi, dil bilgisinin metinler üzerindeki etkisini öğrencinin görmesi açısından önemlidir. Kurallara boğulmadan ve ezbercilikten uzak hazırlanan dil bilgisi etkinlikleri, dil öğretiminde asıl amaç olan dili doğru kullanma ve kullandığı dilin bütün özelliklerini okuma, anlama, yazma ve konuşma becerilerine yansıtabilme gibi olumlu özellikleri öğrenciye kazandırır. Temizkan' ın (2012:136) bu konudaki düşünceleri şöyledir:

¹⁵"Ana dili öğretiminde metinler dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin kazandırılması için temel materyal olma özelliği göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında dil bilgisi, metnin kavranmasında dil becerilerini

¹⁴ Özbay, M. Türkçe Öğretimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi, 2012: 135

¹⁵ Özbay, M. Türkçe Öğretimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi, 2012: 136

destekler. Temel öğrenme alanlarının öğretimi için yapılan metin incelemelerinde dil bilgisi ile ilgili hususlarında incelenmesi ve öğrenciye sezdirilmeye çalışılması ana dili öğretiminde önemlidir. Böyle bir öğretim etkinliğinde öğrenci, metnin oluşumunda görev üstlenen dil bilgisi kurallarının farkına varacaktır. Böylelikle hem dil bilgisi konularını sezme yolu ile kavramış olacaktır hem de metnin oluşumunda dil bilgisinin etkisi hakkında bilgi sahibi olacaktır."

Dil bilgisi öğretiminde metin ve cümle kullanımının önemi Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da şu şekilde ifade edilmiştir: *"Dil bilgisi ile ilgili kazanımların değerlendirilmesinde, kuralların metin veya cümle bütünlüğü ve bağlamı içerisinde ele alınması diğer becerileri desteklemesi açısından oldukça önemlidir."*(MEB, 2006:7)

Ahmet Rasim' in özet niteliğindeki dil bilgisi kitabında ise bilgi etkinlikten önce hazır olarak sunulmuştur. Öğrenci yukarıdaki bilgilere bakıp aşağıdaki etkinlikleri rahatça yapabilir. Kitapta öncelikli olarak kurallar verilmiş, verilen kurallar örneklendirilmiş, hemen arkasından kurallar etkinliklerle pekiştirilmek istenmiştir. Klasik dil bilgisi öğretim yöntemi de genellikle bu sıra ile gitmektedir. Etkinliklerde cümleler de kullanılmıştır ancak kelimelerle hazırlanan etkinlikler ağırlıktadır. Metin ise Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî' de kullanılmamıştır.

Kitapta sadece isim ve zamir konularında yazılı ve sözlü etkinlikler vardır. Bu etkinlikler tanım yapma, hatırlama, seçme, yazma, söyleme gibi becerileri geliştirmek için hazırlanmıştır. Etkinlikler bilgi düzeyinde olduğu için öğrencilerin eleştirme, yorum yapma, keşfetme, sorgulama gibi bilişsel düzeylerini ölçmez. *"Yüzdeki azayı sayın. Eli tarif edin. Deniz nedir? Gemi nedir? Kaptan kimdir?"*

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî' de kullanılan terimler ve kurallar ağırlıklı olarak Arap diline aittir. Türkçe dil bilgisi terimleri kitapta çok fazla kullanılmamıştır. Ağırlıklı olarak fiil konusuna değinilen kitapta en önemli görülen ism-i fail, ism-i meful, lazım ve müteaddi (özne, nesne, geçişsiz, geçişli) gibi birçok terimin Türkçesi verilmemiştir.

III. BÖLÜM

ÇALIŞMAMIZDA KULLANDIĞIMIZ ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Verilerin Toplanması

Çalışmaya konu olan Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî adlı kitap araştırma öncesi kütüphanelerin katalog tarama kısmından taratılarak bulunmuş ve hem CD' ye alınmış hem de ciltlettilerilerek kitap haline getirilmiştir. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı ise MEB' in internet sayfasından indirilmiştir. Dil bilgisi öğretimi üzerine yapılan araştırmalar Yök' ün tez merkezi sayfasından bulunmuştur.

Araştırmanın Modeli

Çalışmamızın veri toplama aşamasında uygulanan nitel araştırma yöntemlerinden belge tarama ve metin içeriği incelemeye ek olarak çalışmanın analiz aşamasında nicel araştırma yöntemi parametrik olmayan istatistiksel teslerden yararlanılmıştır. Çalışmamızın temelini oluşturan datamızın içeriğinde 6. ,7. ve 8.'inci sınıflara ait belirlenmiş 13 ayrı konu başlığının Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ve Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programında (2006) yer alıp almalarına göre "+ -" işaretlemesi yapılmıştır. (Tablo.1) Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî' ye tekabül eden dil bilgisi konuları incelenmiş ve gerekli karşılaştırmalar bu çalışmada belirtilmiştir.

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî				Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı			
Konular	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Konular	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf
Biçim bilgisi	-	-	-	Biçim bilgisi	+	-	-
Ses Olayları	+	-	-	Ses Olayları	+	-	-
İsim	+	-	-	İsim	+	-	-
Zamir	+	-	-	Zamir	+	-	-
Sıfat	+	-	-	Sıfat	+	-	-
Edat	+	-	-	Edat	+	-	-
Fiil	-	+	-	Fiil	-	+	-
Zarf	-	-	-	Zarf	-	+	-
Fiilimsi (sıfat fiil)	-	-	+	Fiilimsi (sıfat fiil)	-	-	+
Cümlelerin öğeleri (özne-nesne)	-	-	+	Cümlelerin öğeleri (özne-nesne)	-	-	+
Fiilde Çatı	-	-	+	Fiilde Çatı	-	-	+
Cümle türleri	-	-	-	Cümle türleri	-	-	+
Anlatım bozuklukları	-	-	-	Anlatım bozuklukları	-	-	+

Tablo. I

Tablo.2'de Belirlenen 13 adet konu başlığının Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki ve Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programında işlenme işlenmeme adetleri özet olarak sunulmuştur. Araştırmamızda Tablo.2'de belirlenen adetler üzerinden istatistiksel yorumlar ve analizler yapılacaktır.

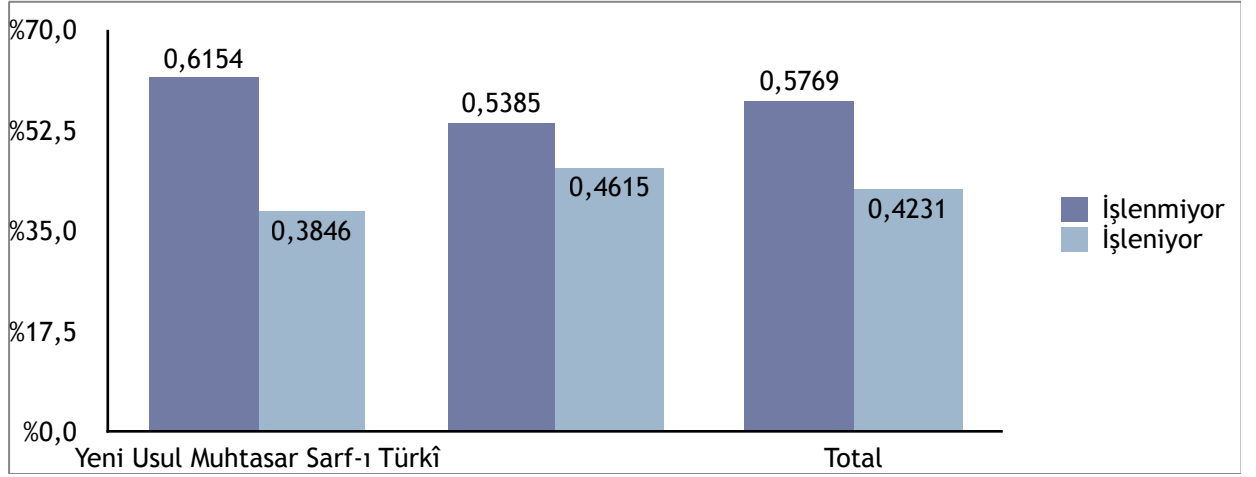
Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki				Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı			
Konular	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Konular	6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf
İşlenme Adet	5	1	3	İşlenme Adet	6	2	5
İşlenmeme Adet	8	12	10	İşlenmeme Adet	7	11	8

Tablo. II Konuların işlenme ve işlenmeme adetleri

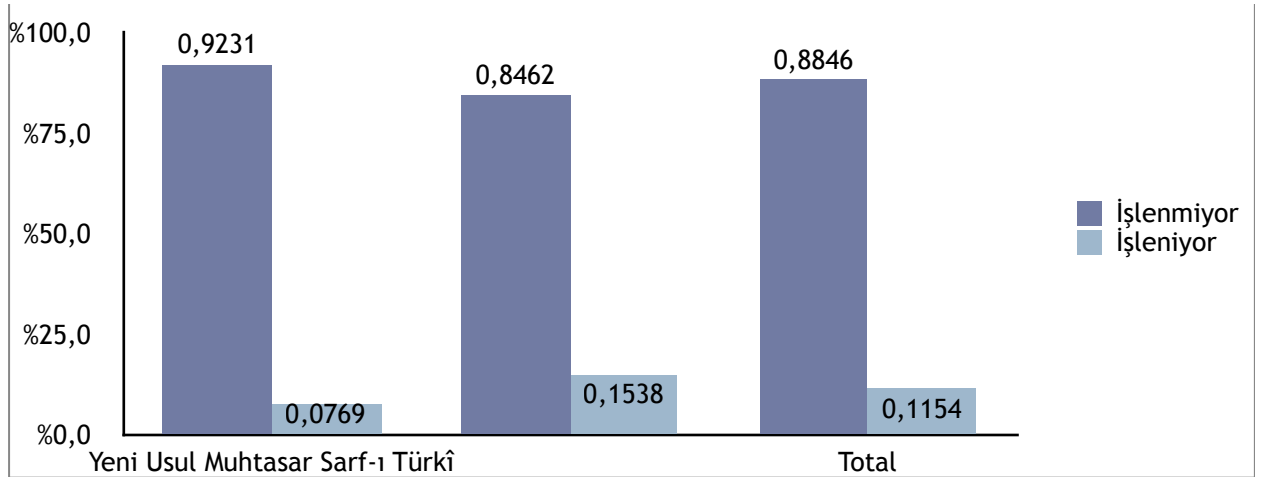
		Dönem					
		Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki		Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı		Total	
		f	%	f	%	f	%
6. Sınıf	İşlenmiyor	8	61,5%	7	53,8%	15	57,7%
	İşleniyor	5	38,5%	6	46,2%	11	42,3%
7. Sınıf	İşlenmiyor	12	92,3%	11	84,6%	23	88,5%
	İşleniyor	1	7,7%	2	15,4%	3	11,5%
8. Sınıf	İşlenmiyor	10	76,9%	8	61,5%	18	69,2%
	İşleniyor	3	23,1%	5	38,5%	8	30,8%

Tablo.III

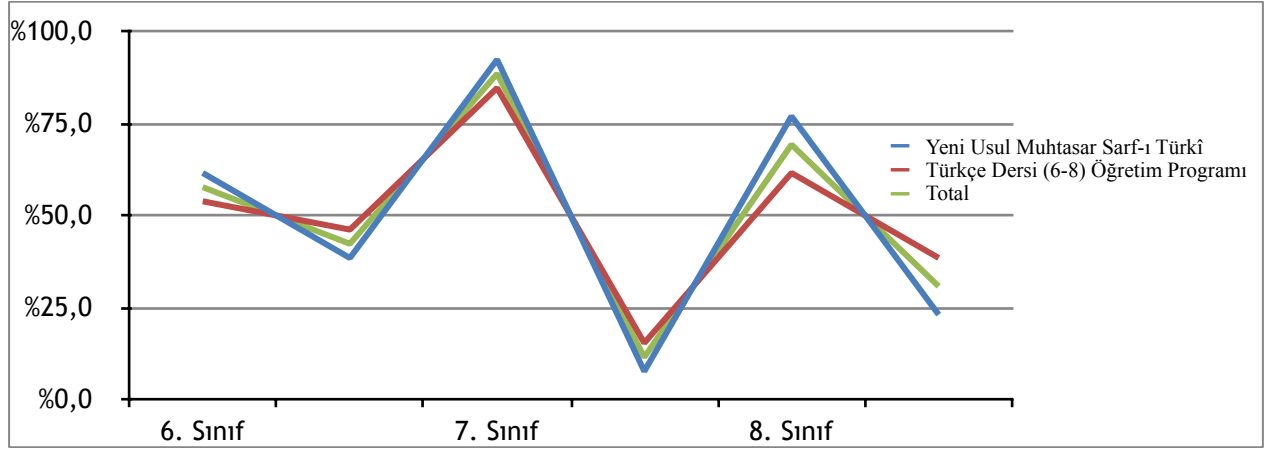
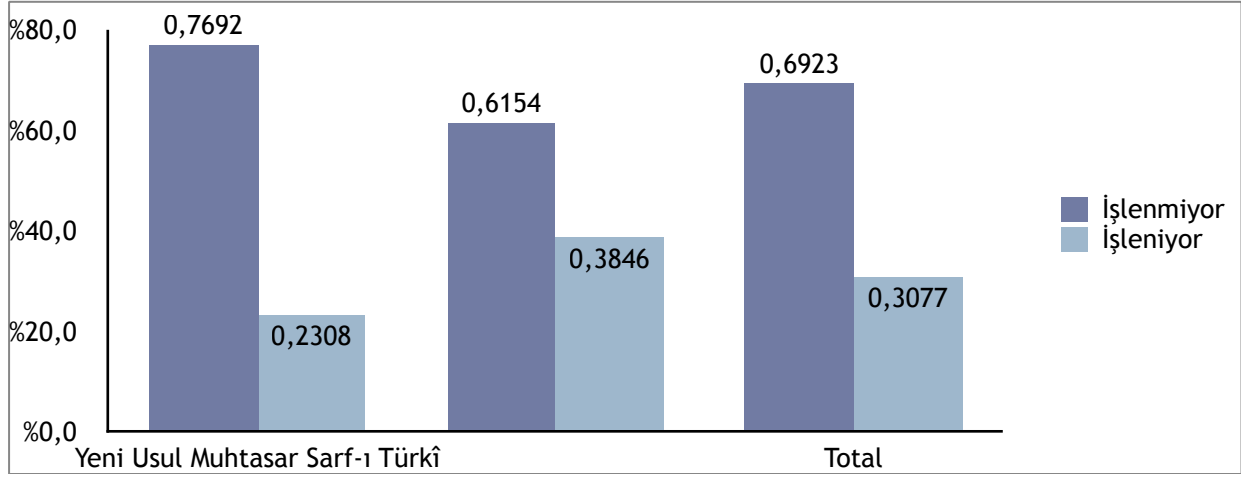
Tablo.3 ise görüleceği gibi Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki ile Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı'nda belirlenen konuların frekans ve % dağılımları yer almaktadır. 6. sınıfta belirlenen konuların % 61,5'i Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki'de işleniyor iken bu oran Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı'nda %53,8'dür. Toplamda ise belirlenen 13 adet konu başlığının %57,7 oranında 6. sınıf ders programında işlendiği görülmüştür. Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki 6. sınıf konularında isim, zamir, sıfat, edat var iken Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programında bu konulara ek olarak biçim bilgisi eklenmiştir.

7. sınıf ders konuları kapsamının yoğunluğu itibari ile Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî sadece "fiil" konusu %7,7'lik bir orana sahip olarak işlenmiş görünüyor. Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programında ise "fiile ek olarak "zarf" konusunda işlenmektedir. Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programının 7. sınıfta toplam işlenen konu oranı ise %15,4'tür.

8. sınıf konularına bakacak olursak belirlenen 13 konunun %23,1'i Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî'de işlenmektedir. İşlenen bu konular, Fiilimsi (sıfat fiil), Cümlelerin öğeleri (özne-nesne), Fiilde Çatı konu başlıklarıdır. Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programında ise 8. sınıf daha yoğun biçimde geçmektedir. Belirlenen konuların %38,5'i 8. sınıf Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programında yer almaktadır. Toplamda ise 13 konunun %30,8'i 8. sınıf ders programında yer almıştır.

Son olarak 6., 7. ve 8. sınıfların ders konularının işlenip işlenmemesine göre gösteriminin yapıldığı çizgi grafik ile Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ile Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı arasındaki ders konularının adetsel oranlarının dağılımını toplu halde görebilmekteyiz. 8. sınıfta oluşan kısmi dağılım farklılığı dışında adetsel dağılımlarda hemen hemen bir farklılık görülmemektedir.

Evren ve Örneklem

Evrenimiz 6,7,8'inci sınıf Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî ve Türkçe Ders Programında (2006) yer alan konu başlıklarından oluşmaktadır. Toplam 13 adet konu başlığı belirlenmiş olup her iki döneme ait konuların işlenip işlenmeme durumuna göre işaretleme (+,-) yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Her iki döneme ait ders kitapları incelenerek yapılan literatür taraması sonucunda belirlenen konuların var olup olmadıkları gözlenmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışma yapılırken öncelikle Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî kitabı Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine çevrilmiştir. Sonra yapılandırmacı yaklaşımda göz önünde bulundurularak Türkçe Dersi (6,7,8. sınıflar) Öğretim Programı ile kitabın, konular ve konuların işlenişi açısından benzerlikler ve farklılıklarına bakılmıştır. Tablolar üzerinde bu benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir. Sonrasında detaylı olarak değerlendirmeler yapılarak sonuca varılmıştır.

Parametrik olmayan test,

Popülasyonun şekli veya popülasyonun herhangi bir parametresi hakkında herhangi bir özel şart aramaz.

Bu testler genellikle “distribution free” dağılıma bağlı olmayan testler diye anılır. **İşaret Testi (Sign Test)** popülasyonun medyanını hipotezi edilen k değeri ile test etmek için kullanılan parametrik olmayan testtir. Populasyon ve dağılımı belli değilse z veya t testi yerine kullanılır yani z veya t ye alternatiftir denilebilir.

Hipotezler:

Sola-dayalı test:

$$H_0: \text{medyan} \geq k \text{ ve } H_a: \text{medyan} < k$$

Sağa-dayalı test:

$$H_0: \text{medyan} \leq k \text{ ve } H_a: \text{medyan} > k$$

Çift-taraflı test:

$$H_0: \text{medyan} = k \text{ ve } H_a: \text{medyan} \neq k$$

İşaret testini kullanmak için, ilk olarak, her bir örnekteki değer için hipoteze edilen medyan değeri k ile karşılaştırılması yapılır.

- ✓ Eğer değer medyandan küçükse, o değere – işaret verilir.
- ✓ Eğer değer medyandan büyükse, o değere + işaret verilir.
- ✓ Eğer değer medyana eşitse, o değere 0 verilir.

+ ve – işaretler karşılaştırılır. (0'lar gözardı edilir.) Eğer + sayılarının ve – sayıların adedi yaklaşık olarak eşitse null-boş-hipotez büyük olasılıkla reddedilemez. Eğer değerler yaklaşık olarak eşit değilse, hull hipotezin reddedilmesi muhtemeldir.

İstatistik testi hesabı: $n=13 \leq 25$ olduğunda, kullanılacak test + ve – değerlere göre işaret testidir.

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki				Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programı			
Konular	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Konular	6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf
İşlenme Adet	5	1	3	İşlenme Adet	6	2	5
İşlenmeme Adet	8	12	10	İşlenmeme Adet	7	11	8

İşaret testi için + ve - değerlerin adedi önemlidir ve tablodan görülebilmektedir

Binomial Test

	Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (2-tailed)
Sınıf_6_Eski	Group 1	İşlenmiyor	8	,62	,581
	Group 2	İşleniyor	5	,38	
	Total	13	1,00		
Sınıf_7_Eski	Group 1	İşlenmiyor	12	,92	,003
	Group 2	İşleniyor	1	,08	
	Total	13	1,00		
Sınıf_8_Eski	Group 1	İşlenmiyor	10	,77	,092
	Group 2	İşleniyor	3	,23	
	Total	13	1,00		
Sınıf_6_Yeni	Group 1	İşleniyor	6	,46	1,000
	Group 2	İşlenmiyor	7	,54	
	Total	13	1,00		
Sınıf_7_Yeni	Group 1	İşlenmiyor	11	,85	,022
	Group 2	İşleniyor	2	,15	

Binomial Test

		Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (2-tailed)
Sınıf_6_Eski	Group 1	İşlenmiyor	8	,62	,50	,581
	Group 2	İşleniyor	5	,38		
	Total		13	1,00		
Total			13	1,00		
Sınıf_8_Yeni	Group 1	İşlenmiyor	8	,62	,50	,581
	Group 2	İşleniyor	5	,38		
	Total		13	1,00		

İstatistiksel anlamlılığa bakılabilecek testlerden ilki Binomial Testtir. Binomial testin amacı Eski ve Yeni karşılaştırması yapılmaksızın her sınıfın aldığı değerlerin bir rastsallığının olup olmadığını ölçümlemektir. Exact Sig. değerleri $\alpha=0,05$ 'ten büyük olan değerler için bir tesadüflükten bahsedileceğiz. Yani

Sınıf_6_Eski $P=,581 > \alpha=0,05$

Sınıf_8_Eski $P=,092 > \alpha=0,05$

Sınıf_6_Yeni $P=1,000 > \alpha=0,05$

Sınıf_7_Yeni $P=,022 > \alpha=0,05$

Sınıf_8_Yeni $P=,581 > \alpha=0,05$ olduğundan dolayı

Türkçe Dersi 6. 7. ve 8. Öğretim Programında yer alan konu adetlerinde bir tesadüflük söz konusu değildir.

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki 6. ve 8. sınıfların konu adetlerinde ise bir tesadüflük söz konusudur.

Ki-Kare Testleri:

Karşılaştırılmak istenen iki örneklem gözlem değerlerinin dağılışı bakımından karşılaştırılmak istendiğinde kullanılan istatistik testlerinden biri Ki-Kare Testi'dir. Böylece bu iki örneklemin aynı ana kütleden çekilmiş rassal örneklemeler olup olmadığı ortaya konabilir. Değişkenler arasında bir ilişki söz konusu ise, bu ilişkinin varlığını ortaya koymak üzere Bağımsızlık Testi adı altında Ki-Kare testine başvurulmuştur.

Ki-Kare testindeki hipotezimiz aşağıdaki gibidir.

H_0 : Konuların işlenme ve işlenmeme adetleri arasındaki farklar, tesadüften oluşabilecek farklardan daha aykırı değildir.

H_1 : Konuların işlenme ve işlenmeme adetleri arasındaki farklar, tesadüften oluşabilecek farklardan daha aykırıdır.

Testin sonucunda elde edilen P (Asymp. Sig.) değeri $< \alpha=0,05$ ise H_0 Red Edilecektir.

6. Sınıf Ki-kare Testi Sonucu:

Sınıf_6_Eski

	Observed N	Expected N	Residual
İşlenmiyor	8	6,5	1,5
İşleniyor	5	6,5	-1,5
Total	13		

Sınıf_6_Yeni

	Observed N	Expected N	Residual
İşlenmiyor	7	6,5	,5
İşleniyor	6	6,5	-,5
Total	13		

Test Statistics

	Sınıf_6_Eski	Sınıf_6_Yeni
Chi-Square	,692	,077
df	1	1
Asymp. Sig.	,405	,782

a. 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 6,5.

6. sınıflar arasında ki P (Asymp. Sig.) değerleri $< \alpha=0,05$

$P(\text{Sınıf}_6\text{Eski}) = ,405 > \alpha=0,05$

$P(\text{Sınıf}_6\text{Yeni}) = ,782 > \alpha=0,05$

H_0 Kabul durumundadır. Yani Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki ve Türkçe (6-8) Öğretim Programının konu adet dağılımlarının gözlenen değerleri 6. sınıf için raststıdır.

7. Sınıf Kikare:

Sınıf_7_Eski

	Observed N	Expected N	Residual
İşlenmiyor	12	6,5	5,5
İşleniyor	1	6,5	-5,5
Total	13		

Sınıf_7_Yeni

	Observed N	Expected N	Residual
İşlenmiyor	11	6,5	4,5
İşleniyor	2	6,5	-4,5
Total	13		

Test Statistics

	Sınıf_7_Eski	Sınıf_7_Yeni
Chi-Square	9,308	6,231
df	1	1
Asymp. Sig.	,002	,013

a. 0 cells (,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 6,5.

7. sınıflar arasında ki P (Asymp. Sig.) değerleri $< \alpha=0,05$

$P(\text{Sınıf}_7\text{Eski}) = ,002 < \alpha=0,05$

$P(\text{Sınıf}_7\text{Yeni}) = ,013 > \alpha=0,05$

H_0 7. sınıf Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki için Red durumundadır.

H_0 7. sınıf Türki ve Türkçe (6-8) Öğretim Programı için Kabul durumundadır.

8. Sınıf Kikare:

Sınıf_8_Eski

	Observed N	Expected N	Residual
İşlenmiyor	10	6,5	3,5
İşleniyor	3	6,5	-3,5
Total	13		

Sınıf_8_Yeni

	Observed N	Expected N	Residual
İşlenmiyor	8	6,5	1,5
İşleniyor	5	6,5	-1,5
Total	13		

Test Statistics

	Sınıf_8_Eski	Sınıf_8_Yeni
Chi-Square	3,769	,692
df	1	1
Asymp. Sig.	,052	,405

a. 0 cells (,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 6,5.

$$P(\text{Sınıf_8_Eski}) = ,052 > \alpha = 0,05$$

$$P(\text{Sınıf_8_Yeni}) = ,405 > \alpha = 0,05$$

H_0 Kabul durumundadır. Yani Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türki ve Türkçe (6-8) Öğretim Programının konu adet dağılımlarının gözlenen değerleri 8. sınıf için raststaldır.

SONUÇ

Tanzimat Dönemi'nden günümüze başka alanlarda olduğu gibi eğitim sistemimizde de birçok yenilik yapılmıştır. Bu yeniliklerin Türkçe öğretimi alanına yansımaları ise hem tartışmalı hem de birçok zorlu aşamadan geçerek olmuştur. Arap harflerinin ve usullerinin Türkçenin kurallarına uymayışı, yazım ve söyleyişteki farklılıklar dil öğretimi açısından zorluklar meydana getirmiştir. Tanzimatla beraber dildeki bu ikilik kaldırılmak istenmiş hatta Latin harflerinin kullanılması bile o dönem aydınları tarafından ileri sürülen önerilerden olmuştur. Her ne kadar Latin harfleri kullanımına o dönemde geçilmese de Türkçe öğretimi alanında yenilikler Tanzimat' tan günümüze aşamalı olarak ilerleme kaydetmiştir.

Çalışmamızda Ahmet Rasim'in (1907) öğrenciler için yazmış olduğu özet niteliğindeki dil bilgisi kitabından yola çıkarak Türkçe öğretiminde bugün gelinen noktaya değinilmiş, kaydedilen ilerleme gözlemlenmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu gözlemler ve karşılaştırmalar Türkçe Dersi (6-8. sınıflar) Öğretim Programı temel alınarak yapılmıştır.

Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî kitabı her açıdan olmasa da geleneksel yaklaşımla yazılmış bir dil bilgisi kitabıdır. Öncelikle kitapta geleneksel dil bilgisi öğretiminde olduğu gibi kurallar tanımlanmış, arkasından örneklerle açıklanmış ve etkinliklerle konu tamamlanmıştır. Bu yöntemde öğrenci bilgiyi araştırma, keşfetme ve sezme anlamında aktif rol oynamamaktadır. Diğer taraftan konular basitten karmaşığa doğru ilerlemiş, bazı konularda ise diğer konularla bağlantı kurulmuştur. Yazarın dil bilgisini bu şekilde ele alması hem öğrencinin gelişimsel özelliklerini dikkate aldığı hem de dil bilgisi kuralları arasında ilişki kurarak öğrencide var olan bilginin yeni bilgi ile pekişmesine olanak sağladığının göstergesidir. Kitapta birkaç konuda gözlemlediğimiz bu nokta yapılandırmacı yaklaşıma yakındır.

Kitapta isim ve zamirin arkasından yazılı ve sözlü anlatım çalışmaları hazırlanmıştır. Bu çalışmalar öğrencinin yazılı ve sözlü anlatımını geliştirmesi için faydalı olsa da hazırlanan sorular öğrencinin üst düzey bilişsel becerilerini ölçebilir düzeyde değildir.

Yazar kitapta dil bilgisi kurallarını tanımlarken Türk dilini kendi terimleri ile değil de daha çok Arapça usullere ait terimlerle açıklamıştır. Öğrenen açısından bakıldığında Türkçe dil bilgisi kurallarını başka dilin terimleri ile öğrenmek çelişkili, kafa karıştırıcı olabilir. Kitabın bir diğer ilgi çekici özelliği ise *sözcük türleri* anlatılırken *ses olaylarından* bahsedilmesidir. Yani *ses olayları* (*yumuşama, benzeşme*) ayrı bir başlıkta anlatılmamış *isim tamlamasının* kuralı olarak bahsedilmiştir.

Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî' de örnekler ve etkinlikler genel olarak kelime düzeyinde hazırlanmıştır. Birkaç etkinlik ve kitabın sonudaki tahliller dışında kitapta cümle kullanılmamıştır. Dil bilgisi öğretiminde cümle ve metin kullanımı oldukça önemlidir çünkü öğrenci kuralları metin ve cümle içinde fark ettiğinde somutlaştırır ve günlük hayatta bu kuralları kullanabileceğinin farkına varır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı günümüzde en çok kabul edilen ve kullanılan yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak hazırlanmıştır. Bu yaklaşıma göre öğretmen rehber, öğrenci ise bilgiyi kendisi bulan, keşfeden, sorgulayan, araştıran konumdur. Yani öğrenci öğrenirken alması gereken en aktif rolü üstlenmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımın dil öğretimine katkısı ise dili geleneksel öğretim yöntemlerinde olduğu gibi kurallar yığını olarak öğrenciye sunmaktan ziyade dil bilgisi kurallarını okuma, yazma, konuşma ve dinleme alanları içerisinde öğrenciye sunmaktır. Dört temel becerinin dil bilgisi kurallarıyla bütünleştirilmesi ise dil bilgisini soyutluktan kurtarıp gerçek yaşamda kullanılabilir somut ve dilin kendisi gibi canlı bir hale getirir. Çünkü dilin kuralları o dilin konuşurları tarafından oluşturulmuş bir sistemdir ve dil becerilerinden ayrı düşünülemez.

Öğretim programına göre hazırlanmış olan ikinci kademe Türkçe Ders Kitapları'nda yalnızca metinler bulunmaktadır. Türkçe Çalışma Kitapları'nda ise ders kitaplarında bulunan metinlerle ilgili de etkinlikler hazırlanmıştır. Metin inceleme, metne bağlı kelime çalışmaları, cümle tamamlama ve dil bilgisi ile ilgili etkinlikler öğrenci çalışma kitabının içeriğini oluşturmaktadır. Programa göre hazırlanmış olan ders kitapları öğretim ilkeleri, yöntem ve teknik açısından da yapılandırmacı yaklaşımla uyumludur.

Sonuç olarak geleneksel yaklaşımla hazırlanmış olan Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî özet niteliği taşıdığı için bütün dil bilgisi kurallarını içermemektedir. Kitabın içeriğini sözcük türleri oluşturmaktadır ancak yazar sözcük türlerinin içerisinde dil bilgisinin başka kurallarından da bahsetmiştir. Kitap, Türkçe Dersi (6-8. sınıflar) Öğretim Programı (2006) ile karşılaştırılmıştır ve yazarın, dil bilgisi kurallarını geleneksel yöntemle öğrenciye sunduğu gözlemlenmiştir. Kitapta dil bilgisi kuralları birkaç konu hariç birbirine eklemeli olarak ilerlemektedir. Bilgilerin öğrenciye eklemeli olarak ve doğrudan verilmesi konular arasında bağlantı kopukluğu oluşturabilir ve öğrenciyi ezbere teşvik edebilir. Böylece öğrenme kalıcı olmaz. Oysa yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan programda var olan bilginin üzerine yeni bilgilerin oluşturulması programın temelini oluşturur. Uygun metinler ve cümlelerden yola çıkılarak öğrencinin dil bilgisi kurallarını keşfetmesi programda amaçlanmıştır. Öğrenme farkları ve gelişimsel düzey gözetilmiştir. Materyal kullanımı ve kitapların daha çok resimlendirilmesi ile de görsellik ön plana çıkmıştır. Ayrıca programda öğrencinin günlük yaşamla ilişkilendirebileceği etkinlikler de hazırlanmıştır.

Dört temel dil becerisini ve dil bilgisi kurallarını öğrencinin yaşam boyu etkin kullanabilmesi için Türkçe Dersi Öğretim Programı disiplinler arası yaklaşım, yapılandırmacı yaklaşım, dil gelişimine ve öğrenimine katkı sağlayan birçok faktörü içerisinde barındırmaktadır. Dolayısı ile günümüzde Türkçe öğretimi, belirli bir program dahilinde yöntem, teknik ve yaklaşımlar açısından çok daha geniş bir bakış açısı ile yapılmaktadır.

İçerik ve yapılan metin analizlerinden sonra çalışmaya istatistiksel temel oluşturacak sayısal analizler için her iki program içinde 6-8. sınıfların içerdikleri konu adetleri istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. "Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî" ile "Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programının" detaylı konu başlıkları ve içerikleri incelendikten sonra yapılan istatistik analiz aşaması sonucu görülmüştür ki konuların dağılımlarında eski ve yeni ders programı bazında çok fazla bir farklılık söz konusu değildir. Binom analizi sonucu Türkçe Dersi 6. 7. ve 8. sınıflarının Öğretim Programında yer alan konu adetlerinde bir tesadüflük söz konusu olmadığı, ders içeriklerinin yoğunlukları ve öncelikleri gereği bir dağılım yapılmış olabileceği görülmüştür. Aynı şekilde Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî'de 6. ve 8. sınıfların konu adetlerinin sınıflara göre belirlenmesinde bir tesadüflük söz konusu değildir.

Binomial test bize iki durumlu olayların (Var-yok, iyi-kötü, başarılı-başarısız vb.) gözlenme adetlerinde istatistiksel bir anlamlılık olup olmadığını ortaya koyan bir testtir. Ancak anlamlılığın türünü ve yönünü bize bildirmediği unutulmamalıdır.

Daha sonrasında yapılan Ki-Kare testlerinde ise sınıflar "Yeni Usul Muhtasar Sarf-1 Türki" ile "Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Program"ı baz alınarak karşılaştırılmıştır. 6. sınıf Ki-kare sonucuna bakıldığında "Yeni Usul Muhtasar Sarf-1 Türki" ve "Türkçe Dersi (6-8) Öğretim Programının" konu adet dağılımlarının gözlenen değerlerinin rastsal dağıldığı görülmüştür. 7. sınıf ki-kare testi sonucunda ise Yeni Usul Muhtasar Sarf-1 Türki rastsalılık söz konusu değilken Türkçe Dersi 7. sınıf Öğretim Programının konu adet dağılımında rastsalılık söz konusudur. 8. sınıf ki-kare testi sonucunda ise Yeni Usul Muhtasar Sarf-1 Türki ve Türkçe 8. sınıf Öğretim Programının konu adet dağılımlarının gözlenen değerleri 8. sınıf içinde rastsaldır sonucu elde edilmiştir. Görüleceği gibi Binom ve Ki-Kare testleri bize aynı sonuçları çıkartmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksan, D.(1998) Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim. Ankara: TDK
- Akyol, H. (2014). Türkçe Öğretim Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyol, H. (2013). Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel,F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Çelebi, Mustafa Durmuş.(2006). Türkiye'de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Şubat, 21: 285-307.
- Demir, N., Yılmaz, E. (2003). Türk Dili El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2009). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Yayınları.
- Deny, J. (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Devellioğlu, F. (2004). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Develi, H. (2004). Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I. İstanbul: Genel Dağıtım Kitabevi.
- Develi, H. (2004). Osmanlı Türkçesi Kılavuzu II. İstanbul: Genel Dağıtım Kitabevi.
- Eker, S. (2003). Çağdaş Türk Dili. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M.(2004). Osmanlıca Dersleri. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M.(2004).Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım.
- Ergin, M.(1976). Türk Dili Dersleri I. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Güneş, F. (2007). Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güneş, F. (2009). Türkçe Öğretiminde Günümüz Gelişmeleri ve Yapılandırıcı Yaklaşım. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (11), 1-21.

Güzel, A., Karatay, H. (Ed). (2014). Türkçe Öğretimi El Kitabı. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Hizarcı, S. (1953). Ahmet Rasim Hayatı, Sanatı, Eserleri. İstanbul: Varlık Yayınevi

https://www.academia.edu/11019563/Hazırlayan_Yeliz_Metin_DOKÜMAN_İNCELEMESİ

İslam Ansiklopedisi. (1989). İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.

Kabaklı, A. (2006). Türk Edebiyatı III. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Karahan, L. (2012). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kodaman, B. (1991). Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Korkmaz, Zeynep (1986), Dil İnkılabı ve Atatürk' ün Türk Diline Bakış Açısı. İstanbul.

MEB.(2006). İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu (6, 7, 8. sınıflar) Ankara.

MEB. (2014). İlköğretim Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı (6. sınıf). Ankara: Gizem Yayıncılık.

MEB. (2014). İlköğretim Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı (7. sınıf). Ankara: MEB Ders Kitapları Dizisi.

MEB. (2014). İlköğretim Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı (8. sınıf). Ankara: MEB Ders Kitapları Dizisi.

Oral, B. (Ed). (2011). Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları. Ankara: Pegem Akademi.

Özbay, M.(Ed). (2012). Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi. Ankara: Pegem Yayınları.

Özbay, M. (2007). Özel Öğretim Yöntemleri II. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, M. (2008). Özel Öğretim Yöntemleri I. Ankara: Öncü Kitap.

Rasim, A. (1312). Yeni Usul Muhtasar Sarf-ı Türkî. İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası.

Schunk,D. (2009). Öğrenme Teorileri Eğitimsel Bir Bakışla. Ankara: Nobel Yayınları.

Sami, Ş. (2002). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şahbaz, Namık Kemal.(2005). Tanzimat'tan Cumhuriyet' in İlk Yıllarına Kadar (1839-1928) Türkiye'de İlkokuma ve Yazma Öğretimi. Ankara.

Şahbaz, N.K, Çekici, Y.E. (2012)Disinplinler Arası Bir Disiplin Olarak Türkçe Eğitimi.International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 7/3 :2367-2382. Ankara.

Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi (1985) c. 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, C., Okur, A., Arı, G., Yılmaz, Y. (2006). Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık

Yıldız, C. (2003). Ana Dili Öğretiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yıldız, C.(2003). Türkçe Öğretiminde Alternatif Yöntemler. Ankara: Anı Yayıncılık.

EKLER

EK-1

YENİ USUL MUHTASAR SARF-I TÜRKİ'NİN LATİN HARFLERİNE ÇEVİRİSİ

BİR İHTAR-I MÜHİM (ÖNEMLİ BİR UYARI)

Acz-i kelamı tefrik ve durak mahalleri ile derecelerini tayin için elsine-i sairede şu dört işaret istigmal olunmaktadır. biri şudur ki “virgöl”, ikincisi şudur ki “puan virgöl”, üçüncüsü şudur ki “dü puan”, dördüncüsü şudurki “puan” namlarıyla marufdur. Bu işaretler Lisan-ı Osmani için dahi kabul olunup ekseri asar-ı cedidede istimal edildiği malumdur.

Virgöl ile dü puanın durak dereceleri pek cüzi yani: bir göz açıp kapayacak kadardır. Puan virgölün durağı az daha ziyadecedir. Puanınki de bundan ziyadecedir. Ancak Lisan-i Osmanî’ de öyle bir durak tefrik mahalli daha vardır ki bunların hiçbiri o hizmeti eda edemez. O gibi mahaller ya virgöl ile geçirilmekte veyahut bütün bütün işaretsiz bırakılmaktadır. Bu ise okuyanın zihnini teşvik manayı ihlal, durak hakkını kısmen veya kemalen gaip etmek gibi mahzurlardan halli degildir. Bunun için yeni bir işaretin ihdasına lüzum görülmüştür.

Vakıa o yolda ibarelerin sıyak ve sebakından derhal manaya intikal edebilen erbab-ı vakıf bunun lüzumundan müstagni olabilirler; lakin okumaya ve mana çıkarmaya yeni alışan tıfıl-ı Osmana vesair mübtediler için hal başkadır. Onlar, derste okumak durak mahallerini tanımak için yardıma, vasıtaya muhtaçtırlar. İşte o gibi mahaller için ayrı bir işaretin ihdasına en ziyade bizi sevk eden husus bu olmuştur.

Bu babda muallimin ve muharririn keramımızdan birçokların reylerine dahi müracaatımızda bu fikrimizi tasvip buyurmuşlardır.

İhdas olunan işaret ise “puan virgöl”ün aksi demek olan şu şekildir ";". Bunun noktası bilakis üstünde olmasına göre ismi de “virgöl puan” tesmiyesi münasip görülmüştür. Bunun durak derecesi ise “puan virgöl” kadardır. Bu işaret vasatat aczi ile neşr olunacak asarda

isti'mal olunacağı gibi tamim edinceye kadar iş bu ihtarnamede o eserlerin başlarında bulundurulacaktır. Misal: insan, kamil, fazıl, akıl, hayruheva olmalıdır. Bu misalde insan lafzı mesned-i ileyh ve mübtedadır. Kamil, fazıl vesair sıfatlar da mesned ve haberdirlere. Burada mezkur işaretin yerine virgöl konsa hem mesned-i ileyh ile mesned birbirine karışmış olur hem de durak hakkı kısmen kaybedilmiş bulunur. İşaretsiz geçilse o halde kamil lafzı, insan vasfının sıfatı zannolunacak, insan-ı kamil okunmak ve binaenaleyh kamil insan anlamak ihtimali vardır. Misal diğer: Cenab-ı Hak, sebzeleri, meyveleri, hayvanları, hayvanatı ve her nevi erzakı insana nafaka olmak üzere halak buyurmuştur. Bu misalde Cenab-ı Hak tabirinin önündeki işaretin yerine virgöl konulsa vakıa zihni teşvik ve manayı ihlal etmez; lakin durak hakkı kısmen kaybedilmiş olur. İşaretsiz bırakılsa manaca bir mahsur yoksa da durak hakkı kamilen kaybedilmiş bulunur.

Halakat ilim nedir? sualinin cevabı olan şu atideki misalde dahi mezkur işaretin ne derece lüzumu olduğu görülecektir. Cenab-ı Hakkın yeri, göğü, insanları, hayvanları, otları, ağaçları, el-hasıl alemde görülen ve görülmeyen sair şeyleri yoktan var etmesidir. Bu misalde cümle-i asliyenin bir kısmı olan Cenab-ı Hakkın önüne virgöl işareti konulsa mütemmat cümleden biri bulunan yeri lafzıyla sair mütemmat arasındaki irtibat bozulur ve cümle-i asliyeye karışır. Bundan başka durak derecesinde hakkıyla eda edilmiş olmaz. İşaretsiz bırakılsa o halde de Cenab-ı Hakkın yeri tabirinden ilk önce izafet manası zihinde tebader eder.

İFADE

Bir lisanı öğrenmek için onun mecmua-i kavaidine müracaat etmek her şahıs için zaruridir. Binaenaleyh sarfın ehemmiyeti aşikar olur. Lisanımızda, lisanımızı öğrenmek için yazılmış nice sarf kitapları vardır. Lakin bunlar çocukların anlayacakları vecihle yazılmayıp belki yazan zatın iktidarını haiz olan zevat tarafından anlayacak vecihle tahrir edilmiştir. Binaenaleyh çocukların bunları anlamak için çektikleri zahmet, suûbet bi't-tecrûbe görülmektedir. Çocuklar için sade yazmak, sade takrir etmek; tahsilin en mühim en mütena bir maddesidir.

Birkaç sene devam eden hocalığımda bu usulu itbâ' ettiğim için pek ziyade faidesini gördüm; binaenaleyh sarf-ı Osmanımızı üç kısma ayırıp tedrici bir surette tedris ettim. Birinci senesi için sarf; Türkçeye mahsus olan kaide ile bazı mevad tahririye ve tahlil usulunu kabul ettim. İkinci ve üçüncü seneler için dahi bu kavaidi tafsilatı ile beraber tahrir eyledim. Birinci sene “Sarf-ı Türkî”, ikinci sene “Muallim Sarf”, üçüncü sene dahi “Talim-i Lisan-ı Osmanî” namını verdim.

Matlub çocukların istifadesi olmakla bu babda birkaç söz daha söylemesini münasip gördüm. Bazı mektebde Lisan-i Osmani tedris edilirken yalnız muhteviyat ile iktifa olunur. Mesela: terkiib-i cümle, tahlil gibi mevad-ı mühimmeye riayet edilmiyor. Ameliyesiz hiçbir ilim zihinde tekrar edemez. Şakirdan da asıl lisana adem-i vukufu bundan neş'et oluyor. Bu halde nazariyata verilen ehemmiyet kadar bir ehemmiyet de ameliyyesine feda edilmeli ki netice-i memule vücuda gelsin. Makrıköyü' nde kain mektep behramı da ahiren Akmanto mektebinde verdiğim dersler bu kitapların muhteviyatıdır. İki üç satır yazı yazmayan hatta lisanı maderzadı Osmanlıca olmayan tıfil bile bu usul ile beş altı ay zarfında yirmi otuz satırlık maddeler yazmaya iktidarı kesb eyliyor. Bu da ticaret aczanedendir.

Teşekkür olunur ki ekseri mektebimiz aczlerinin bu fikrini kabul ederek kitabın altıncı tebaine muvaffakiyet hasıl oldu. Bu kere bir kat daha ıslah ile beraber nevakısını ikmal, zevaidini tayy eyledim.

Padişah Türkî âsar efendimiz hazretlerinin efkar-ı Türkî pervaneleri sayesinde saha-pira-yı zuhur olan mahsulat-ı terakkiye meyanında böyle bir usulun dahi görünmesi mahza feyz-i teveccühatlarıdır. Himemat-ı seniyyeleri; mülk ve milletin ıslah ve terakkisine masruf olduğundan bugün hayra-saz-ı uyun olmaya başlayan terakkimiz bu şehriyar ikdasının sayesinde.

Kütüphanelerimizin magbudu olan Arakıl Efendi' nin öteden beri meşhud-ı çeşm-i iftiharım olan gayret ve himmeti bu babda kitabın bir kat daha intizamını mucib oldu. Huvallahu'l müstean

Ahmet Rasim

BİRİNCİ SENE

Osmanlıcada kaç harf vardır? Osmanlıcada otuz, dört harf vardır ki, şunlardır: *"elif, be, te, se, cim, ha, hı, dal, zel, re, ze, je, sin, şın, sad, dad, tı, zı, ayın, gayın, fe, kaf, kef, lam, mim, nun, vav, he, ye"*

Bu harfler kaç türlüdür?

İki türlüdür. bir türüsü kendinden önceki ve sonraki harflere birleşir ki şunlardır:

" be, pe, te, se, cim, çim, ha, hı, sin, şın, sad, dad, tı, zı, ağın, gayın, fe, kaf, kef, , mim, lam, nun, he, ye"

Bir türüsü de yalnız kendinden önceki harflere bitişir ki, şunlardır:

"elif, dal, zel, re, ze, je, vav"

Harf-i imla hangileridir?

"elif, vav, he, ye" harfleridir. bu harflerden “elif” harfi, bir harfin önüne gelirse üstün gibi okunur. “al”, “ar”, “aş” gibi. Bazen esre gibi okunur: “Üsküdar, Üsküp” gibi. Yahud üzerine bir med işareti konularak “elif” suretinde okunur: “ al, ak, ay, aç” gibi. Eger bir harfin ahirine gelirse o harfi yukarıya çeker: “ bal, sal, kal, dal” gibi.

Vav harfi kendisinden sonra gelen harfi dört türlü okutur:

1. “göz”, “söz” dediğimizde verdiğimiz hareke gibi.
2. “ok”, “yol” dediğimizde verdiğimiz hareke gibi.
3. “uç”, “yüz” dediğimizde verdiğimiz hareke gibi.
4. “toz”, “boz” dediğimizde verdiğimiz hareke gibi.

“he” harfi kendisinden sonra gelen harfi ekseriya üstün ile okutur.

“bahçe”, ”bohça”, “lehçe”, “derece” gibi

“ye” harfi kendisinden sonra gelen harfi ekseriya esre ile okutur.

“yalı”, “çilek”, halı”, “yıl” gibi.

Kelime nedir? kendisinden bir mana anlaşılan şeydir. “göz”, “söz”, “siyah”, “gelmek” gibi.

BİRİNCİ BAB

İSİM

İsim neye derler?

İsim göze görünen yahud görünmeyip de hatra gelen bir insanı, bir hayvanı, bir şeyi bildirmek için kullanılan kelimedir.

İsimler Kaç Türlüdür: İsimler iki türdür. Birincisi ism-i hâsır, diğeri ism-i cinsdir.

İsm-i hâsır neye derler?

Belli bir insan veya hayvan yahud bir şeyi için söylenip başka insan veya hayvan yahud bir şeye söylenmeyen isimdir. Adem, Havva, İstanbul, Galata gibi.

İsm-i cins neye derler?

İsm-i cins diye bir cinsten olan şeylerin herbir tanesine söylenebilen isme derler. “insan, at, oda” gibi.

TEMRİN

Aşağıdaki hayvan isimlerinden erkek ve kadın isimlerini tefrik etmelidir.

Ahmet(erkek ismi)	Ömer(erkek ismi)
Mahmut.....	Tavuk.....
at.....	Tavşan.....
Koyun.....	Ali.....
Hasan.....	Keçi
Fatma.....	Emin.....
Kedi.....	Fare.....
Köpek.....	Arı.....

TEMRİN

Hayvan ve insan isimlerini , eşya isimlerinden tefrik etmelidir!

Tahir(erkek ismi)	Yatak(eşya ismi)
Süleyman.....	İp.....
Şebek.....	Kemal.....

Kurbağa.....	Topaç.....
Masa.....	Araba.....
Lamba.....	İnek.....
Ev.....	Hakkı.....
Kadri.....	Kaplan.....

MEVAD-I TAHRİRİYE

Yazı ile cevap verin!

Mektepte en büyük kimdir?,

Bir insanın iki kardeşi olsa büyüğüne ne denir?

Küçüğüne ne denir?

Fakir kimdir?

İyilik etmek iyi midir?

Fena mıdır?

Hala kimdir?

Teyze kimdir?

Dayı kimdir?

MEVAD-I ŞİFAHİYE

Ağızdan cevap verin!

Kağıt ne için kullanılır?

Kitap neye yarar?

Kalem neye yarar?

Kurşun kalemle bayağı kalem arasında ne fark vardır?

Bildiğiniz şehirleri söyleyin!

TEMRİN

Osman ismi hastır zira Osman diye yalnız söylediğimiz adama denir.

Zehra ismi hastır zira Zehra diye yalnız söylediğimiz kadına denir.

Hasan—.....ismi. İsmi.....zira.....

Ömer—.....ismi. İsmi.....zira.....

Fatma—.....ismi. İsmi.....zira.....

Mevad-ı Tahririye

Yüzdeki azayı sayın. Eli tarif edin. Deniz nedir? Gemi nedir? Kaptan kimdir?

TEMRİN

Memleket, şehir, köy, kasaba, ırmak deniz isimleri “ismi has” dır. Anadolu memleket ismidir.

İsm-i hâstır, zira Anadolu diye yalnız o memlekete denir.

Bursa şehir ismi. İsm-i hâstır. Çünkü Bursa diye yalnız o şehre denir.

Edirne—.....ismi. İsmi.....; çünkü.....

Kızılırmak—.....ismi. İsmi.....; çünkü.....

Aydın—.....ismi. İsmi.....;çünkü.....

İzmir—.....ismi. İsmi.....;çünkü.....

Mekke—.....ismi. İsmi.....çünkü.....

Akdeniz—.....ismi. İsmi.....;çünkü.....

Tuna—.....ismi. İsmi.....; çünkü.....

Amasya—.....ismi. İsmi.....;çünkü.....

TEMRİN

Kavak ağaç ismi. İsmi cins zira kavak ağacı dediğimiz vakit onun herbir tanesine söylenilebilir.

Kiraz.....ismi. İsmi.....; zira.....

Şeftali.....ismi. İsmi.....; zira.....

Çam.....ismi. İsmi.....; zira.....

Erik.....ismi. İsmi.....; zira.....

Üzüm.....ismi. İsmi.....; zira.....

İncir.....ismi. İsmi.....;zira.....

Mevad-ı Tahririye

Kitap nedir?- Mürekkep nedir?- Kağıt nedir?- Kalem nedir?- Mektep nedir? Hoca kimdir?

TEMİRİN

Oyuncak ve alet isimleri ismi cinstir. Oyuncaklardan aletleri tefrik edin.

Testere alet ismi.İsmi cins ;zira herbir tanesine söylenebilir.

Topaç.....ismi. İsmi.....; zira

Çekiç.....ismi. İsmi.....;zira

Top.....ismi. İsmi.....;zira.....

TEMİRİN

İsmi cins ve ismi hasları ayırmalı:

kitap, kağıt, masa, şevket, mürekkep, Hasan, Selanik, Edirne, Mekke, su, komşu, şişe, meydan, cetvel, Selim, zihni, kalem, Allah, Hakkı, Ali, Zekeriya, Reşat, Pencere, Bekir.

MEVAD ŞİFAHİYE

Baba kimdir?- Kardeş kimdir?- Oğul kimdir?- Köy nedir?- İsim nedir?

İsimler Sayıca Kaç Türdür?

İsimler sayıca iki türlü olur. Birinci türünde müferred , ikinci türünde cem olurlar.

Müfred neye derler? Eğer bir isim yalnız bir şahsı bir şeyi beyan ederse o isim müfreddir. adam, kitap, kalem gibi.

Cem neye derler? Birden ziyade olursa o isim cemdir.

Bir ismi cem etmek için ne yapmalıdır? Bir ismi cem etmek için o ismin sonuna “ler” getirilmelidir.

müfred

cem

kitap

kitaplar

kalem

kalemler

kağıt

kağıtlar

TEMRİN

Aşağıdaki isimler müfred midir, değil midir?
etmek müfreddir zira bir etmekten bahs olunur.

kasap.....kasaptan
asker.....askerden
ağaç.....ağaçtan
kedi.....kediden
köpek.....köpekten
menekşe.....menekşeden

SUALLER

Yazı ile cevap verin!
Ne vakit kar yağar?
Ne vakit şimşek çakar?
Yazın hangi yemişler olur?
Kışın hangi yemişler çıkar?
Celed nedir?

MEVAD ŞİFAHİYE

Bir evin içinde neler bulunursa söyleyin!
Yazı yazmak için nelere muhtacız?

TEMRİN

Bu isimleri cem etmeli
balık, yağmur, pencere, odun, kar, kuyu, odun, çeşme, oda, koyun, söz, minare, göz, karga,
nasihat, bacak, pirinç, toprak, yüz, gemi, buğday, dolap, lale, tarla, cami

TEMRİN

Müfredleri cemi, cemleri müfred etmeli:
padişahlar, bin, kadınlar, kalemler, asker, bir kağıt, koyunlar, bir kuzu, sürü, odalar, yollar,
saman, topraklar, bir arkadaş , inekler, bir kalp , kapılar, bir renk, günler.

MEVAD TAHRİRİYE

Şakirdan yazı ile cevap verecek!

Hasta kimdir? Hekim kimdir? İlaç nedir? Eczacı kimdir? Cam nedir? Dolap nedir?

İsimler Kaç Hal Üzere Bulunur?

—İsimler yedi hal üzere bulunur.

Birincisi nedir?

Mücerreddir. Bir isim başlı başına olursa o isim mücerreddir. “dağ, bağ, yağ, bal, şeker, elma” gibi.

Temrin

Ceviz— Mücerreddir. Zira başlı başına bulunuyor.

Fındık—	“	“	“	“	“
Armut—	“	“	“	“	“
Üzüm—	“	“	“	“	“
Kiraz—	“	“	“	“	“
Ev—	“	“	“	“	“
Çayır—	“	“	“	“	“
Yer—	“	“	“	“	“

İkincisi nedir?

Mef'ûl-ün bih

Bir ismin ahirine bir “ye” ilave olunur ise o isim mef'ûl-ün bih olur. Dağı, bağı, yağı balı gibi. Eğer mef'ûl-ün bih olacak ismin ahirinde harf-i imla olan : elif, vav, he, ye harflerinden biri var ise bir ye daha ziyade kılınır. Yalı;yalıyı, kaya;kayayı, oda;odayı , kapı;kapıyı, yalı;yalıyı gibi. Eğer mef'ûl-ün bih olacak ismin ahirinde kaf var ise gayın a tebdil olunur. Kaşık : kaşığı, tavuk: tavuğu gibi. Eğer mef'ûl-ün bih olacak ismin ahirinde kef var ise ördek: ördeği, düdük: düdüğü olur.

TEMRİN

Aşağıdaki isimler mef'ûl-ün bih yapılacaktır!

Mektep, ders, mürekkep, kitap, kalem, kağıt, cetvel, pergel, dolap, namaz, defter, çiçek, gül, hayvan, arslan, kaplan, koyun, demir, ateş, kuş, kul, gerdan, taş, el

TEMİRİN

Bu isimler dahi mef'ûl-ün bih yapılacaktır!

Paşa, baba, lala, ana, derya, boya, mecmua, keçe, araba, şişe, masa, havlu, tepsi, keçi, ordu, darı, sini, gemi, çivi, testi, korku

TEMİRİN

Aşağıdaki isimler mef'ûl-ün bih yapılacaktır!

kulak, bacak, direk, çocuk, uşak, ayak, parmak, yatak, sokak, erik, kapak, sülük, yanak, şakak, kaşık, fındık, tabak, bıçak, oğlak, çelik, kütük, soğuk, ipek, iyilik, imbik

Üçüncüsü nedir?

Mef'ûl'ün ileyhdir. Bir ismi mef'ûl'ün ileyh yapmak için o ismin ahirine bir he getirilmelidir. ev: eve, demir: demire, toz: toza, yüz: yüze gibi.

Eğer mef'ûl'ün ileyh olacak ismin ahirinde harfi imla olan elif, vav, he, ye harflerinden biri bulunursa bir ye daha ziyade kılınır. oda: odaya, kuyu: kuyuya, yalı:yalıya, baba:babaya gibi.

Eğer mef'ûl'ün ileyhi olacak ismin ahirinde kaf var ise gayına tebdil olunur. yatak:yatağa, bardak:bardağa gibi.

Eğer mef'ûl'ün ileyhi olacak ismin ahirinde kef var ise ördek:ördeğe, düdük: düdüğe olur.

Dördüncüsü nedir?

Mef'ûl'ün fıhdır. Bir ismi mefulun fih yapmak için o ismin ahirine bir de getirilmelidir. Bağda, eğlencede, pazarda, konakta gibi.

Beşincisi nedir?

Mef'ûl-i anhdır. Bir ismi mef'ûl-i anh yapmak için ahirine bir den getirilmelidir. Evden, konaktan, boğazdan, köyden gibi.

TEMİRİN

Aşağıdaki isimler mef'ûl-ün ileyh yapılacaktır.

tabla, fıcı, torba, paşa, kaya, araba, iskemle, desti, mecmua, çarşaf, havlu, serçe, çivi, yumurta, lahana, salata, hoca, gölge, sürahi, serçe, fırça

TEMİRİN

Aşağıdaki isimler mef'ûl-ün ileyh yapılmalıdır.

dayak, kulak, körük, tabak, sokak, oluk, kapak, parmak, soluk, kabak, tavuk, oyuk, balık, kalpak, saçak, eşik, köpek, ilik, direk, kılık, çelik, kaşık, erik, katık, mekik

TEMİRİN

Aşağıdaki yanlışları bulmalı ve noktalı yerlere ne lazımsa koymalı

yalı.....gittim. ayaka kalktım. sokaka çıktım. gölge.....gel. kalpaka bak. hava.....uçtu.
hoca..... itaat et. bahçe.... çıktım. tavuka taş attım. kırmızı balıka yem ver. tabaka koyda getir.
aşağı indi. kuyu..... düşürdün. kıyı....sokulma. açıkta gel. çarşı.... gittin mi? fıcı... ne
koydun? geyik vurdum. elin....koydum. direk... mıhladım. çelik....kızdım.

TEMİRİN

Bunlar mef'ûl-ün fih yapılmalıdır.

taş, kalem, hokka, ceviz, fındık, üzüm, salata, tabla, koyun, paşa, divan, gölge, deniz, kaya, fincan, sabah, fıcı, şehir, göz, söz, tavuk, yumurta, kadın, erkek, terlik, leğen, çamaşır, bıçak, torba, sürahi, akıl, sokak, kuş , çivi, çekirdek, fişenk, bacak, lahana, resim, isim, diz, çamur, yol

Altıncısı nedir?

İzafettir. İzafet bir ismi diğer bir isme bağlamak ve bundan bir mana çıkarmaktır. Ahmetin fesi, Hasanın külahı, evin damı gibi.

İzafette kaç taraf vardır?

İzafette iki taraf vardır. Biri muzafun ileyh; diğeri muzaftır. Ahmedin fesi dediğimizde Ahmet muzafun ileyh; fesi muzaf , kef de adet izafettir.

İzafette kaide nedir?

Bir ismi diğ er isme izafet etmek için muzafun ileyh olan ismin ahirine bir kef ve muzaf olacak ismin ahirine de bir ye getirilir. Ahmedin fesi gibi. Eğ er muzafun ileyh ve muzafun ahirinde harfi imla denilen elif, vav, he, ye var ise muzafun ileyh kef den evvel bir nun ve muzafa ye den evvel bir sin ziyade kılınır. Bahçenin kapısı gibi.

Muzafun ileyh ve muzafın ahirinde kaf var ise gayına tebdil olunur. Tavuğ un sesi, komş unun tavuğ u gibi.

Gerek muzafun ileyh gerek muzaf olacak isimlerin sonunda kef harfi olursa izafet olurken gef harfine tebdil olunur. ö rdeğ in yumurtası, köpeğ in kuyruğ u gibi.

TEMRİN

Aş ağıdaki noktalı yerlere lazım gelen harfleri koymalı.

mektep....çalışmalı. ev...uslu durmalı. her yer...marifet geçer. kitap...faide vardır. yol... ç amur var. sen... ne var. ben... yazı var. siz...kalem var mı? hayır... biz kalem yok. bu ev... kim var. mektep... geçen zaman boş değildir. ilim... marifet kadar iyi şey yoktur.

TEMRİN

Aş ağıdaki isimleri mef'ûl-i anh yapınız:

namaz, mecmua, kitap, taş, yemek, ç orba, kanun, güvercin, baba, köstebek, serçe, fırça, süpürge, elma at, yatak, karpuz, araba, kulak, ana, kardeş, hemş ire, dayı, hala, horoz, tavş an, köpek, şişe, ekin, desti, koyun, inek, kuzu, iskemle ,kundura, uç ak, orman, ekmek, kuyu, çeş me, saat, pençe, gömlek, yelek, çiçek, toy, ş eftali, ş amdan

TEMRİN

Ş akirdan aş ağıdaki cümlelerde ahval isimden beş ini bulup ne olduklarını birer birer yazacak veya söyleyeceklerdir:

Mektepte ders okunur. Birgün derse çalışmayan ceza görür. Dersten kaçmak iyi değildir. Mektebin içinde uslu durmak lazımdır. Hocaya itaat mektepte devam şartıdır. Bir çocuk günde kaç defa derse bakar? Günler geçiyor, biz derse çalışmıyoruz. İnsanara lazım olan edeptir. Dünyada edep ile yaşanılır. Bahçenin çiçekleri soluyor. İlkbaharda yine açılır. Havadan kar yağıyor. Gökte güneş i görüyorum. Toprakta neler vardır? Denizde balık yüzer, havada kuş uçar. Kuşlardan serçeyi, bülbülü, kanaryayı pek severim.

İzafet kaç türlüdür?

İzafet iki türlüdür. Biri izafet-i lamiyye diğeri izafet-i beyaniyyedir.

İzafet-i lamiyye neye derler?

Malik olmak, bir şeyi diğerkşeye mensup kılmak için yapılan izafettir. “Ahmedin fesi” misalinde Ahmedin fese malik olduğı yahud fesin Ahmedin olduğı ve bahçenin kapısı dediğimizde kapının bahçeye mensup olduğı anlaşılır.

Bazen adet izafet olan kefkaldırılır. Mahalle bekçisi, köy imamı, çamaşır odası gibi.

İzafet-i beyaniyye neye derler?

Muzaf ile muzafın nevini ve cinsini bildirirse o izafette “izafet-i beyaniyye” derler. Elma ağacı dediğimizde elma ağacın nevini beyan ettiğinden bu, izafet-i beyaniyyedir. Bazen izafet-i beyaniyyede muzafa ye gelmez. Altın küpe, gümüş yüzük, demir çekiç, tahta bina, bakır kap, tüy döşek, taş küp gibi.

TEMİRİN

Aşağıdaki isimleri birbirine izafet etmelidir.

ceviz kabuk, deve ayak, ev saçak, bin uşak, balık pul, “ su” kelimesinin muzafun ileyhi “suyun” gibi. su oluk, Mahmut tabak, sahan kapak, çeşme yalak, köpek kuyruk, eşek kulak, Ömer kuşak, insan yatak

TEMİRİN

Aşağıdaki izafetlerin hangi izafetlerden olduklarını göstermelidir:

Ahmedin kelamı, sucunun varili, Aksaray mektebi, şekerin tadi, mumun ışığı, kara kulak suyu, Allahın emri, dünyanın hali, kemer altı, maden ocağı, zenginin gönlü oluncaya dek fakirin canı çıkar:) bal kabağı, yağ kapanı, göz nuru, kalemin ucu, kiraz sapı, bakla içi, Halebin kamışı, fasulye tanesi, Akça armudu, fenerin mumu, topçu alayı, süvari fırkası, karpuz kabuğı, terzinin ırağı, tencere kapağı, sokağın çamuru, mahalle imamı, kitabın kabı, salata tohumu.

TEMİRİN

Aşağıdaki cümlelerde isme dair ne kadar kaide geçmişse birer birer ve kaideleri de sayarak söylemeli.

Ölüm Allahın emridir. Bu bina tahta binadır. Bakır kap daima kalaylı durmalıdır. Altın yüzük , gümüş küpe kadınlara mahsustur. Şu çelik çekiç kaç kuruşa? Cam dolaba yemiş saklamalı. Taş tekneler mahallesine gittin mi? Mürekkep hokkasını devirdi. Demir kalem ile iyi yazılır. Kurşun kalem ile yazılmaz. Bizim evin kapısı demirdendir. Demir yolunda gezmemeli. Altın kemer kuşanmak iyi mi? Bu çocuğun parası kalmamış.

MÜBHEMAT

Mübhemat neye derler?

Mübhemat bir şahıs yahut bir şeyi belli etmeyerek beyan eden isimlerdir. Onlarda, kendi, kim, ne, kaç, hayli, hangi gibi kelimelerdir.

Kendi yaptı, kendi buldu. Kim geldi? Kim olursa olsun. Ne oldu? Ne yaptınız? Kaç kişi idiniz? Hayli çalıştı. Hangi kitap? Hangi adam?

Mübhematın altı hali mevcuttur.

Mücerred	Mef'ûl'ün bih	Mefulun ileyh	Mefulun fih	Meful-i anh	Muzafun ileyh
kendi	kendini	kendine	kendinde	kendinden	kendinin
kendiler	kendileri	kendilerine	kendilerinde	kendilerinden	kendilerinin
ne	neyi	neye	nede	neden	nenin
neler	neleri	nelere	nelerde	nelerden	nelerin
kim	kimi	kime	kimde	kimden	kimin
kimler	kimleri	kimlere	kimlerde	kimlerden	kimlerin
kaç	kaçı	kaçıya	kaçta	kaçtan	kaçın

TEMİRİN

Aşağıdaki misalde bulunan mübhematı şakirdan gösterecektir.

Kimin nesidir? Bu haberi kim söyledi? Kaç günden beri buradasın? Hayli oluyor! Hangi cins kumaşı istersin? Kaç saat? Ne bileyim? O kadar malumatın yok mu? Şu kadar senedir seninle görüşüyoruz. Bu madde hakkında kimi yalan kimi sahih diyor. Ne malumatınız var? Bu kadar tembellik olmaz. Kaç gündür hastasınız?

O kadar, bu kadar, şu kadar kelimeleri dahi mübhemattandır. "O kadar bilmem, bu kadar yapabildim, şu kadar kişi" gibi.

TEMİRİN

Aşağıdaki noktalı yerlere şakirdan lazım gelen mübhematı koyacaktır.

.....işıtiyorum. Bir günsaat? Şu altın yüzüğü.....aldınız?zaman geldiniz?
İstanbulda.....milyon nüfus var?.....olur ya?.....yol yürüdüm.köyden geliyorsunuz?
.....ahbablık ettin. Hergünsaat çalışırsın?istedim,gördüm?.....zamandır
sizi görmüyorum.unutmak olur mu? Mekteptevar? Bu kamyı.....satıldı? bu
işı.....vakıf değılim.Adam söyledi. Bu para.....çok para.ağıladı, bize.....?
.....anladınız?

İSM-İ İŞARET

İsmi işaret nedir? Kendisiyle bir şeye işaret olunan kelimelerdir. İsmi işaretler: bu, şu, o'dur.
Bu yakın için kullanılır. Bu kitap, bu kalem gibi. Şu biraz uzak için kullanılır. Şu kitap gibi. O
uzak için kullanılır. O kitap, o adam gibi. Bir yere işaret etmek istenilirse bura, şura, ora
kullanılır. Burası ala, şurası bayır, orası dağı gibi. Bir şeyin haline işaret için dahi böyle, şöyle,
öyle kullanılır. Böyle güzel, şöyle adam, ne için sefil olur, öyle malı kim almaz? gibi.

Bunların altı hali mevcuttur.

Mücerred	Mefûl'ün bih	Mefûl'ün ileyh	Mefûl'ün fih	Mefûl'ün anı	Muzafun ileyh
bu	bunu	buna	bunda	bundan	bunun
o	onu	ona	onda	ondan	onun
şu	şunu	şuna	şunda	şundan	şunun
ora	orayı	oraya	orada	oradan	oranın
bura	burayı	buraya	burada	buradan	buranın
şura	şurayı	şuraya	şurada	şuradan	şuranın

İhtar: bu, şu, o bir ismi cinsin evveline gelirse o isim ismi has makamına geçer. Bu
memleket, o adam, şu köy gibi.

Mevad Tahririye

Hız Muhammed kimdir? Mekke nasıl şehirdir? Yelkenli gemi nedir? Ekmek nasıl yapılır?
Tarlalarda çıkan nebatatı sayın.

Mevad Şifahiye

Uslu çocuk nasıldır? Yaramaz çocuk nasıldır? Çalışkan kimdir? Tenbel kimdir?

TEMRİN

Aşağıdaki ismi işaretleri bulmalı.

Bu kitapta ne var? Böyle işlerde biraz büyüklere danışmalı. Ben öyle dedim ise de kabul etmedi. Burası İstanbul'dur. Bu şehirde kaç hane var? Öyle arkadaşlar vardır ki insanı baştan çıkarırlar. Şuradaki fakire sadaka ver. Fakirlere yardım etmek böyle olur. Edirne buraya kaç saattir. Oraya gitti. Hayır şuraya gitti. O ev bu evden güzeldir. Şöyle söyle. Şunun evini bulalım. Onun evi şuradadır. Şunları görebilsek! Şuraları ne kadar güzeldir. Burada ne var. Bu adamın evi var. Şuna söyle. Buna bin defa söyledim. Şunun parasını ver. Şunların nesi var? Buna söz kar etmiyor.

TEMRİN

Şakirdan noktalı yerlere lazım gelen ism-i işaretleri koymalıdır.

.....havası fenadır. —.....dedim ise de dinlemdi.—hiç.....olurdu. —
.....kaç saatte gidilir.—.....köyde iyi üzüm çıkar.—yine.....arzu ettim.—
.....diyarada ala hurma yetişir.—ne....iyi, ne.....iyi.—biraz iyimi iyi, yoksa.....mı
iyi? —.....evin damı alçak.—.....dedim olmadı.—.....sual güç hallolunur.

SIFAT

Sıfat neye derler?

Bir ismin nasıl olduğunu ve ne halde bulunduğunu bildirmek için o ismin yanına getirilen kelimeye “sıfat” derler. Güzel adam, yaramaz çocuk, mavi kağıt, yorgun hayvan dediğimiz vakit (güzel, yaramaz, mavi, yorgun) o ismin halini bildirdiğini ve nasıl olduklarını anlattığı için sıfattır.

Mevsuf nedir?

Sıfatın yanına geldiği isme mevsuf denir. Bu halde yukarıdaki misalde bulunan adam, çocuk, kağıt, hayvan kelimeleri mevsuftur.

Sıfat ve mevsuf nasıl bulunur?

Türkçede sıfat mevsuftan evvel gelir.

Sıfatlar nasıl cem edilir?

Sıfatların cemi tabiki isimlerin cemi gibidir. Yani ahirlerine “ler” getirilir. Lakin sıfatla mevsuf bir arada olursa sıfat asla cem edilemez. Güzeller kitaplar denmez, güzel kitaplar denir.

Sıfatlar kaç türlüdür?

Sıfatlar iki türlüdür: sıfat-ı kıyasiyye, sıfat-ı semaiyye. Sıfat- ı kıyasiyye, bir kaide ile yapılan sıfatlardır. Böyle sıfatları yapmak için Türkçede ahirlerine “lı, lu, sı, ci, ca, si, imsi” ekleri getirilir. Misal: kuvvetli, uslu, tatsız, şekerli, arabacı, köşkümsü, imtihanlı gibi.

Sıfat-ı semaiyye, ağızdan işitilip bilinmeyen sıfatlardır. Misal: uzun, kısa, sağır, kör, ağır, hafif, kırmızı, zengin, tenbel gibi.

Sayılar dahi sıfattır. Mesela: bir, iki, on, yirminci, yarım, üçer üçer, kırkar, kırkar gibi.

TEMRİN

Aşağıdaki sıfatların hangi sıfatlardan olduğunu göstermelidir.

topal, çiftçi, kalın, bağlı, yeni, tenbel, fakir, güzel, sık, hafif, acı, derin, sarp, çalışkan, taze, serin, ince, kuru, kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, ağır, acımsı, sivilceli, katı, parlak, namuslu, temizce, dikkatli, yağcı, ekşi, tatlı, dilsiz, gözsüz, yumuşak

TEMRİN

Aşağıdaki isimlerle sıfatları birbirlerinden ayırmalıdır.

bıçak, keskin, düz, sayfa, eğri, merdiven, kırmızı, pis, elmas, şamatalı, tatlı, genç, on, rüzgar, kırık, çimen, zengin, iyi, cilt, sarı, çalı, küçük, arkadaş, komşu, fena, meraklı, keçi, tarih, masa, baba, ala, serbest, seksen, geniş, uzun, at, mektep, dağ, kumral, beş, gece, eski, faydalı, sadakatli, tecrübemsi.

TEMRİN

Şakirdler sıfatları gösterecekler ve yanlışları doğrulatacaklar.

yalancı çocuk, tenbel kız, obur adam, mavi yelek, iyi etmek, siyah at, güzel kitap, mor menekşe, kırmızı çuha, fena adamlar, terbiyeli arkadaşlar, insanlar cahiller, alimler şişman, sağır köpek, ağır yük, zengin adamlar, uzun ip, kısalar bacaklar, züğürt kişi, boş söz, dolu küpler, çürük iplik, dilsiz çocuk.

TEMİRİN

Aşağıdaki isimlere birer sıfat ve sıfatlara dahi birer isim tayin etmelidir.

.....çocuk,çalı,kadın,.....arkadaş,mürekkep,.....adam,oda,
.....kız,.....masa,kardeş, o.....,.....gece,.....çayır,tavuk,
.....anbar,deniz,çoban,sabah,elmas,,fıçı,yol,
.....rüzgar

TEMİRİN

Bu sıfatlara birer isim bulunuz:

açık....., kırk beş....., kuvvetli....., tehlikeli....., kısa....., bir....., ikinci.....,
namuslu....., yüksek....., geveze....., şiddetli....., bol....., sağır....., sert.....,
kapalı....., temiz....., yalancı....., uzun....., büyük....., serbest....., küçük.....,
obur....., kanbur....., kıskanç.....

VAZİF KELİMAT

Cümle

Mesela: Bu kitap güzeldir, dediğimizde, bu bir cümledir.

TEMİRİN

Aşağıdaki kelimeleri cümle haline koyun.

kar, yağmur, bulut, güneş, yıldız, ay, ev duvar, taş, çamur, sokak, kundura.

ZAMİR

Zamir neye derler? Zamir ismin yerini tutan kelimedir.

Zamirler kaç türlüdür? Zamirler beş türlüdür.

1. Zamir-i Şahsi
2. Zamir-i İzafi
3. Zamir-i Nisbi
4. Zamir-i Fiili
5. Zamir-i Vasfi

Zamir-i şahıslar hangileridir?

Üç şahıs gösteren zamirlerdir. Onlar da: ben , sen, o' dur.

Birinci şahıs mütekellim, yani lakırdı söyleyen şahısdır. Zamiri ben'dir, cemi biz gelir.

ben yaptım ben söyledim

biz yaptık biz söyledik gibi.

İkinci şahıs muhattap yani kendisine lakırdı söylenendir. Zamiri sen'dir, cemi siz gelir.

sen yaptın sen söyledin

siz yaptınız siz söylediniz gibi.

Üçüncü şahıs gaib yani kendi hakkında lakırdı söylenendir. Zamiri o'dur, cemi onlar gelir.

Bu zamirlerin altı hali mevcuttur.

ben	beni	bana	bende	benden	benim
sen	seni	sana	sende	senden	senin
o	onu	ona	onda	ondan	onun
biz	bizi	bize	bizde	bizden	bizim
siz	sizi	size	sizde	sizden	sizin
onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan	onların

Zamirlerin gösterdiği şeye ne denir?

Merci denir. Ben zamirinin merci söz söyleyen adam, sen zamirinin merci kendisine söz söylenen adam, o zamirinin merci dahi gaipte olan adam veya şeydir.

İhtar: Zamir olan “o” ismi işaret olan “o” nun aynı değildir. Zamir olan “o” gaip olan bir adamı gösterir. İsmi işaret olan “o” bir şeye işaret eder.

TEMRİN

Aşağı misallerdeki zamirleri ve mercilerini ve ne olduklarını göstermelidir:

Ben seni severim. Sen ona ne dedin? Senin nen var? Senden bana ne faide? Benden sana çok fayda var. Ben seni daima çalıştırırım. Senin yaşı kaç? Benim yaşı on. Onların kitapları sende mi? Onların kitapları sende değil sizdedir. Ben bu hocaları tanırım. Onlar bana çok ders okuttular. Biz ne size ve ne de onlara karışırız. Gerek benim ve gerek senin ve gerekse onların sai beyhudeye gitmez. Benim en birinci arzum size hoş görünmektir. Sizden gayrı benim kimim var. Sizin, bizim üzerimizde olan hakkınız büyüktür. Herhalde biz de size dua etmeye borçluyuz.

TEMRİN

Sıfırlı yerlere münasip olan zamirleri koymalıdır.

..... sevmem.—.....bir şey dedim.—bir şeyim yok.— ne.....ne deokumak—
.....ne lazım.—kitabım ,..... kitabından daha aladır.ne.....de, ne.....de para
var. —.....isminiz nedir?—.....ne zamandan beri buradasınız?—.....o yolu yürüyecek
kuvvetim yok. —.....ne zaman uslanacaksın? —.....on kitabım var.—.....hiç kitabım
yok.

Zamir- izafî nedir? Zamir-i izafî muzaflara ziyade kılınan zamirlerdir ki onlar da:

müferrid mütekellimde	-m
müferrid muhattapta	-n
müferred gaipite	-i
cemi mütekellimde	-mız, -miz
cemi muhattapta	-nız
cemi gaipite	-leri

Misal: benim kalemim, senin kalemin, onun kalemi, bizim kalemimiz, sizin kaleminiz,
onların kalemi.

Bunların altı hali mevcuttur:

kalemim	kalemi	kalemime	kalemimde	kalemimden	kalemimin
kalemin	kalemini	kalemine	kaleminde	kaleminden	kaleminin
kalemi	kalemini	kalemine	kaleminde	kaleminden	kaleminin
kalemimiz	kalemimizi	kalemimize	kalemimizde	kalemimizden	kalemimizin
kaleminiz	kaleminizi	kaleminize	kaleminizde	kaleminizden	kaleminizin
kalemleri	kalemlerini	kalemlerine	kalemlerinde	kalemlerinden	kalemlerinin

İhtar: Bu altı hali, ahirinde harf-i imla bulunanlara tatbik etmek lazım:

kapınız	kapınızı	kapınıza	kapınızda	kapınızdan	kapınızın
kapım	kapımı	kapıma	kapımda	kapımdan	kapımın
kapın	kapını	kapına	kapında	kapından	kapının
kapısı	kapısını	kapısına	kapısında	kapısından	kapısının
kapımız	kapımızı	kapımıza	kapımızda	kapımızdan	kapımızın

TEMRİN

Aşağıdaki misallerde zamiri izafileri bulmak lazımdır.

Benim kağıdım, senin kağıdından daha aladır. Kitabımın her sayfası senin kitabının her sayfasından büyüktür. Evimin dört odası vardır. Senin evin kaç odalı? Odamızın dört köşesinde pencere vardır. Kalemli ne kadar keskin. Bizim kalemtraşlarımız onlarınki kadar büyük değil. Sen nihayet sözüme geleceksin. Zamanın beyhude geçiyor. Dersine çalış. Sarf ettiğin emeğe acı. Benim odam onun odası kadardır. Hakan'ın içi kurumuş.

TEMRİN

Sıfırlı mahallere lazım gelen zamirleri koymalı.

benim oda.....büyüktür. —onların ev....küçüktür.—sizin hane.....alçaktır.—bizim merdiven.....yüksektir.— senin seda.....tizdir.—onun fes.....kırmızıdır.—onların kalemler....yazmıyor.—bizim hala.....zengindir.—sizin peder.....katiptir.—benim birader....zabıtabır.

Mevad Tahririye:

Dağ nedir?—Yanar dağı tarif edin.—buz nedir?—Senenin dört mevsimi hangileridir?

Mevad Şifahiye

sel nedir?—çay nedir?— ırmak nedir?—nehir nedir?— deniz nedir?

TEMİRİN

Aşağıdaki misallerde zamir ve sıfırları bulmalıdır.

Benim sandelyem onunkinden yenidir.—Bizim evimiz sizinkinden büyüktür.—Evlerimizin önü onlarınkinden vasidir. Bizim elmalarımız sizinkilerden kırmızı ve tatlıdır. Onların bahçesi bizimkinden büyük ise de bizim ahırımız da onlarınkinden büyüktür. Bizim sınıfın dersi sizinkinden daha küçüktür. Lakin sizinki de sizin için küçüktür. Sizinkiler nereye gitti?—Onlarınki ile beraber camiye gittiler. Seninki onunki bana ne? Bana benimki lazım.

Zamir-i vasfî nedir? Zamir-i vasfî “ki” lafzıdır.

benimki, onunki, evdeki, konaktaki, handaki, havuzdaki gibi.

Zamir-i nisbî nedir? Zamir-i nisbî haberlere ilhak olunur.

Kitap güzeldir dediğimiz vakit, kitap; müpteda, güzel; haber, dir adet haberdur. Zamir-i nisbiler şunlardır:

müferrid mütekellimde	-m
muhattapta	-sın, -sin
gaipte	-dır
cemi mütekellimde	-mız, -miz
cemi muhattapta	-sınız, -sınız
cemi gaipte	-dırlar, -dirler

MİSAL

Ben katibim, sen katipsin, o katiptir, biz katibiz, siz katipsiniz, onlar katipdirler.

TEMİRİN

Sıfırlı mahallerde lazım gelen zamir-i vasfileri koymalı

senin kitabın.....iyidir.— benim yolum.....uzundur.—bizim mektebimiz.....büyüktür.— onun.....büyük....ben....., biz.....nere kaçtı.—bizim hanın kapısı, sizin hanın.....büyüktür.— onların evi mi güzel senin.....mi?— bizim kalemimiz onların.....uzundur.—onların kağıdı siz.....aladır.—onun bahçesi bizim.....küçüktür.

TEMRİN

Aşağıdaki cümlelerde mübteda, haber ve adet haberleri bulmalı:

güneş parlaktır, dünya büyüktür, vatan azizdir, deniz dalgalıdır, kimi üç banyoludur, bu ev üç odalıdır, sünger yumuşaktır, kalem sivridir, okumak iyidir, cehalet fenadır, bu mektep ibtidaidir, hocamız alimdir, arkadaşımız, kardeşimizdir. Peygamberimiz Hz. Muhammet'tir.

TEMRİN

Aşağıdaki misallerden zamir-i nisbileri bulmak lazımdır.

Sen pek zenginsin, biz ise fakiriz. cümlemiz arkadaşız, kardeşiz. biz onunla muhibbiz** fakat fenalara düşmanız. pek zavallıyım. pek ala bilirim ki alimsizin hocasınız. siz daha çocuksunuz ben gencim. sen ihtiyarsın o yaşlıdır. siz kamilsiniz, biz usluyuz. onlar akıllıdır. bu sene biz üstünüz. okul ağasıdır. ben yüzbaşıyım. sen pek iyisin. ben ise biraz yalancıyım.

TEMRİN

Sıfırlı olan yerlere lazım olan zamirleri koymalı:

ben alim.....— sen cahil.....—o fazıl....biz kamil.....-onlar ihtiyar.....— siz genç.....—
biz şakird....., o hoca....., o müdür....., o bizden ziyade tenbel....., biz onlardan
ziyade gafil....., onlar pek cahil....., biz yine biraz malumatlı.....

Zamir Fiili Nedir?

Zamir fiili, fiillere ilhak olunan zamirlerdir.

müferrid mütekellimde	-m
müferrid muhattapta	-n
müferrid gaip	-i, -ı
cemi mütekellimde	kaf veya kef
cemi muhattapta	-nız, -niz
cemi gaip	-ler

yaptım, yaptın, yaptı, yaptık, yaptınız, yaptılar, ezdim, ezdik, ezdi, ezdin, ezdiniz, ezdiler.

TEMRİN

Aşağıdaki misalden bu zamirleri bulmalı:

Terbiyeli çocuklar, itaat ederler. Herkes onları sever. Onu incittim. İnsanlar mektepte adam olur. Biz onu dövdük. Dersi yaptınız mı? Yaptık. Biz çalıştık, çabaladık. Kimde kaldınız? Ne vakit uyudunuz? Hesap okuduk. Cem'i gördük. Birgünde dört ders aldık. Çalışmadık da mecazet gördük. Ne vakit geldiniz? Dün geldik. Biz hepsini anladık. İlmin faydasını anladınız. Kaç gün kaldınız? Dört gün kaldık. Anbarları doldurduk. Beş gün okuduk. Bir gün oynadık. Biz İstanbul' a gittik. Orada mektepleri gördük. Camileri gezdik, sokakalarını öğrendik. Padişaha dua ettik.

MASDAR

Mastar nedir? Mastar hiçbir zamana yahut bir zata ait olmaksızın bir fikir beyan eden kelimedir. gelmek, gitmek gibi.

Türkçede masdarların ahiri -mek yahud -mak ile hitam bulur ki “mek” li olanlara hafif ve "mak"lı olanlara sakil namı verilir. gülmek, kalmak gibi.

Her mastarda iki taraf vardır: biri madde-i fiil, diğeri adet mastardır. Mesela: sevmek mastarında madde-i fiil “sev”, adet mastar “mek” dir. Ağlamak mastarında dahi madde-i fiil: ağla, adet mastar: mak'tır.

Mastarlardan iki türlü sıfat teşkil olunur: ism-i fail, ism-i meful. İsm-i fail yapmak için mastardan adet-i mastariyet olan “mek” ve “mak” kaldırılıp hafiflerde “n”ve sakillerde “an” ilave edilir: gelmekten gelen, kalmaktan kalan olur. İsm-i meful meçhul mastarlardan yapılır. Kaidesi tıpkı ism-i fail kaidesi gibidir. gitmek meçhulu gidilmek, gidilen; çalmak meçhulu çalınmak, çalınan gibi.

Eğer adet-i masdariyet kaldırılıktan sonra madde-i fiilin ahirinde harf-i imlidan biri var ise “yen”, “yan” ilave edilir: söylemek söyleyen , çatlamak çatlayan olur.

FiİL

Fiil nedir? Bir işin veya halin yahut keyfiyetin geçmiş veya şimdiki yahut gelecek zamanlarda vukunu beyan eder. Mesela: “Yazısını yazmış uyuyor” "Orada kalacak.” dediğimizde “yazmış” geçmiş zamanda olan bir işi, “uyuyor” şimdiki zamanda olan bir hali, “kalacak” gelecek bir zamanda olan keyfiyeti anlattıkları için “fiil”dirler.

Fail nedir? Fiilin beyan ettiği işi yapan faildir. Mesela: “Balık yüzüyor.” dediğimizde “balık” yüzüyor fiilinin failidir. Çünkü yüzmek fiilini yapan, balıktır.

TEMRİN

Aşağıdaki cümlelere birer fail bulun:

.....yırtıcıdır.havada uçar.sokakta gezer.yanar.
.....çalar. döker.yazar.kaçar.uyuyacak.
.....geziyor.satacak.

TEMRİN

Aşağıdaki fiillerin faillerini bulun.

Ay dünyaya nur verir. Köpek kediyi salar. Köpek tavşanı kovalar. Yılan yerde sürünür. Horoz öter. Koyun ot yer. Kemancı kemanını çalacak. Güneş yarın yine doğar.

Fiillerde kaç şahıs vardır? Fiillerde üç şahıs vardır: mütekellim, muhattap, gaip

Mesela: geldim : mütekellim

geldin : muhattap

geldi : gaip

Fiilde kaç zaman vardır? Fiilde üç zaman vardır:

Mazi : Geçmiş zaman

Hal : Şimdiki zaman

İstikbal: Gelecek zaman

Fiiller manaca kaç kısma ayrılır. Fiiller manaca iki kısma ayrılır: lazım, müteaddi.

Müteaddi nedir? Failin işlediği iş başkasına geçerse o fiil “müteaddi” dir. “Kağıdı kestim.”, “Kalemi kırdım.” Misallerindeki “kestim” “kırdım” fiilleri gibi.

Lazım nedir? Failin işlediği iş başkasına geçmezse o fiil “lazım”dır. “Bu gece uyudum.” “Evden kaçtım.” misallerindeki “uyudum”, “kaçtım” fiilleri gibi.

Bir fiil lazımı müteaddi yapmak için eğer ahirinde “e,v,h,y” harflerinden biri var ise madde-i asliyyeden sonra bir “t” ziyade kılınır. Misal: atlamak: atlatmak, esnemek:esnetmek, acımak:acıtmak, kurumak: kurutma gibi.

Eğer ahiri sakın ise bir “dır” ziyade edilir. Misal: gezmek: gezdirmek, durmak: durdurmak gibi.

Müteaddilerde ya malumdur ya meçhuldur. Eğer fiilin faili belli ise malumdur. "Kağıdı kestim." dediğimizde fiilin faili bellidir: ben.

Eğer fiilin faili belli değil ise meçhuldur. "Kağıt kesildi." dediğimizde kesmek fiilinin faili burada malum değildir.

TEMRİN

Aşağıdaki fiiller lazım mı müteaddi mi?

Atmak, etmek, ötmek, açmak, içmek, aramak, ödemek, örmek, boyamak, çizmek, taşmak, ezmek, kırmak, öpmek, yıkmak

TEMRİN

Aşağıdaki fiilleri müteaddi yapın:

atlamak, çatlamak, patlamak, satmak, atmak, salmak, örmek, kavurmak, kurumak, sıkmak, aramak, taramak, yıkmak, bıkmak, bunamak, büyümek, çizmek

TEMRİN

Aşağıdaki mastarları tasrif edip hoca efendiye göstermeli:

oturmak, yatmak, kalkmak, iğrenmek, yazmak, etmek, yapmak, bilmek, uyumak, koşmak, koymak, koğmak, yormak, çalmak, dalmak, kalmak, yatmak, çatmak, satmak, düşmek, seçmek, gezmek, dizmek, ezmek, çizmek, bezmek, durmak, kırmak, yapmak, açmak

Bir fiili meçhul yapmak için adet mastardan evvel bir “l” getirilir. Misal: kesmek: kesilmek, dizmek: dizilmek gibi. Eğer “l” yahut “e, v, h, y” harflerinden biri var ise bir “n” getirilir. Misal: bilmek: bilinmek, okumak: okunmak, aramak: aranmak gibi.

Fiiller ya basittir ya merkebirdir. Basit fiiller dokuz tanedir: emr-i hazır, fiil-i iltizami, emir-i gaip, fiil-i vücûbî, mazi-i şühudî, mazi-i nakli, muzari, istikbal.

Bir mastardan dokuz fiili çıkarmak için evvela adet mastar olan “mek” veya “mak” çıkarılmalı. Baki kalan madde-i asliyye; emr-i hazır sıgasının müferrididir. Mesela: sevmek mastarından sev, kalmak mastarından kal gibi.

Müferred: sev Cem: sevin, seviniz

“e, v, h, y” harflerinden biri var ise ceminde “yın, yin” ilave edilir. Ara, arayın, arayınız gibi.

Emr-i hazır, bir adama emir için kullanılır. Emr-i hazırın ahirine “sun” veya “sin”, “sunlar” yahud “sinler” ilave olununca emr-i gaip sıgası çıkar. Sevsin: sevsinler, bulsun: bulsunlar gibi.

Emr-i gaip, gaibe emir için kullanılır. Emr-i hazırın ahirine mastar hafif ise bir “e”, sakil ise bir “a” ilave olununca fiil iltizamının müferred gaibi olur. Mesela: seve, ala gibi. Ahirine zamir-i nisbiler ilave olununca sîgası teşkil olunur:

seveyim	alayım	sevelim	alalım
sevesin	alasın	sevesiniz	alasınız
seve	ala	seveler	alalar

Eğer emr-i hazırın ahiri müteharrin ve mastarı hafif ise bir “y” ve sakil ise bir “ya” ziyade kılınır. Mesela: söyleyeyim, okuyayım.

TEMRİN

yıkmaq, bıkmak, sıkmak, bağırmaq, itmek, gülmek, ağlamak, sevmek, saymak, soymak, doğmaq, dalmak, kazmaq, kurumak, kızmak, kısmak, caymak, dizmek, dilemek, satmaq, sapmaq, saçmaq, unutmak, aldanmaq, oynamak, işlemek, doymak, duyulmaq, çakmaq, çakılmak

TEMRİN

doymak, kaymak, kırmak, katmak, kırmak, kılmak, abanmak, süpürmek, çizmek, yazmak, durmak, mıhlamak, ağlamak, bağlamak, çağlamak, çağırmaq, tazelemek, vermek, almak, kurmaq, durmaq, dinmek, dinlemek, zorlamak, çevirmek, devirmek, gezmek

Fiil iltizamı ile ; bir işin yapılması mütekellemenin matlubu olduğu beyan edilir. Emr-i hazırın ahirine: eğer masdar-ı hafif ise bir “meli” sakil ise “malı” ilave olunursa fiil-i vücûbînin müferred gaibi olur.

sevmeliyim	sevmeliyiz	kalmalıyım	kalmalıyız
sevmelisin	sevmelisiniz	kalmalısın	kalmalısınız
sevmeli	sevmeliler	kalmalı	kalmalılar

Bir işin olması her halde matlub ise fiil-i vücûbî sıgası kullanılır. Emr-i hazırın sonuna bir “dı” ilave olunursa mazi-i şehudinin müferred gaibi olur. Bade zamir fiiller ziyade edilerek sıgası teşkil olunur. Mazi-i şühudî sıgası; mütekellemenin geçmiş zamanda gözüyle gördüğü şeyi ifade eder.

sevdim	sevdik	kaldım	kaldık
sevdin	sevdiniz	kaldın	kaldınız
sevdi	sevdiler	kaldı	kaldılar

Emr-i hazırın ahirine bir "miş" ilave olunursa mazi-i naklinin müferred gaibi olur. Bade zamir-i nisbiler ziyade edilir. Mazi-i nakli sıgası, mütekellemenin geçmiş zamanda olan işi işitmekle bildiğini ifade için kullanılır.

sevmişim sevmişiz
sevmişsin sevmişsiniz
sevmiş sevmişler

Fiil iltizamının müfred gaibi ahirine bir “yor” ilave olunursa halin müferred gaibi olur. Bade zamir-i nisbiler ilave olunur. Hal sıgası, şimdiki zamanda olan bir işi beyan eder.

seveyorum seveyoruz veyahut: seviyorum seviyoruz
seveyorsun seveyorsunuz seveyorsun seveyorsunuz
seveyor seveyorlar seiyor seiyorlar

suretinde de yazılır.

Fiil iltizamının müfred gaibi ahirine bir “cek” veya “cak” ilave olunursa istikbal sıgasının müferred gaibi olur. Bade zamir-i nisbiler ziyade olunur. İstikbal sıgası gelecek zamanda olacak bir işi beyan eder.

seveceğim	seveceğiz	kalacağım	kalacağız
seveceksin	seveceksiniz	kalacaksın	kalacaksınız
sevecek	sevecekler	kalacak	kalacaklar

Emr-i hazırın nihayetine bir “r” ilave olunursa muzaranın müferred gaibi olur. Bade zamir-i nisbiler ziyade edilmeli. Muzârî sıgası hem hal manası verir hem de istikbal.

okurum okuruz
okursun okursunuz
okur okurlar

Muzâralar vakit “r” ilavesi ile olmaz. Bunun için aşağıda bir takım misaller gösterilmiştir:

etmek	kıskanmak	oturmak	çalmak	vurmak	bulmak
ederim	kıskanırim	otururum	çalarım	vururum	bulurum
edersin	kıskanırsın	oturursun	çalarsın	vurursun	bulursun
eder	kıskanır	oturur	çalar	vurur	bulur
ederiz	kıskanırız	otururuz	çalarız	vururuz	buluruz
edersiniz	kıskanırsınız	oturursunuz	çalarsınız	vurursunuz	bulursunuz
ederler	kıskanırlar	otururlar	çalarlar	vururlar	bulurlar

İSTİFHAM FİİLLERİ

İstifham, bir şeyi sormak demektir. Fiillerdeki istifham dahi sormak içindir. Basit fiillerin istifham suretiyle tasrifı:

Mazi-i şühudî	Mazi-i nakli	Muzâri	İstikbal	Hal	Fiil-i vücûbî	Fiil iltizamı	Emr-i gaip
geldim mi?	gelmiş miyim?	gelir miyim?	gelecek miyim?	geliyor muyum?	gelmeli miyim?	geleyim mi?	gelsin mi?
geldin mi?	gelmiş misin?	gelir misin?	gelecek misin?	geliyor musun?	gelmeli misin?	gelesin mi?	gelsinler mi?
geldi mi?	gelmiş mi?	gelir mi?	gelecek mi?	geliyor mu?	gelmeli mi?	gele mi?	
geldik mi?	gelmiş miyiz?	gelir miyiz?	gelecek miyiz?	geliyor muyuz?	gelmeli miyiz?	gelelim mi?	
geldiniz mi?	gelmiş misiniz?	gelir misiniz?	gelecek misiniz?	geliyor musunuz?	gelmeli misiniz?	gelesiniz mi?	
geldiler mi?	gelmişler mi?	gelirler mi?	gelecekler mi?	geliyorlar mı?	gelmeli miler?	geleler mi?	

Menfi Suretiyle Tasrif:

Mazi-i şühudî	Mazi-i nakli	Muzâri	İstikbal	Hal	Fiil-i vücûbî	Fiil iltizamı	Emr-i gaip
gelmedim	gelmemişim	gelmem	gelmeyeceğim	gelmiyorum	gelmemeliyim	gelmeyeyim	gelme
gelmedin	gelmemişsin	gelmezsin	gelmeyeceksin	gelmiyorsun	gelmemelisin	gelmeyesin	gelmeyiniz
gelmedi	gelmemiş	gelmez	gelmeyecek	gelmiyor	gelmemeli	gelmeye	gelmesin
gelmedik	gelmemişiz	gelmeyiz	gelmeyeceğiz	gelmiyoruz	gelmemeliyiz	gelmeyelim	gelmesinler
gelmediniz	gelmemişsiniz	gelmezsiniz	gelmeyeceksiniz	gelmiyorsunuz	gelmemelisiniz	gelmeyesiniz	
gelmediler	gelmemişler	gelmezler	gelmeyecekler	gelmiyorlar	gelmemeliler	gelmeyeler	

YARDIMCI FİİL

Osmanlıcada yardımcı fiil "idi" dir. Bunun mazi-i naklisi "imiş", sıga-i şartıysa dahi "ise" dir.

Mazi-i şühudî	Sıga-i Şarti	Mazi-i Nakli
idim	isem	imişim
idin	isen	imişsin
idi	ise	imiş
idik	isek	imişiz
idiniz	iseniz	imişsiniz
idiler	iseler	imişler

Sıga-i Sıla

Sıga-i sıla nasıl olur?

Sıga-i sıla, mazi-i şühudinin, yahut müstakbelin cemi mütekellimi ahirine bir “k” ilave edilince hasıl olur. Eğer mazi-i şühudi ilave edersek maziyi ve müstakbele ilave eder isek istikbali bildirir. Mesela: onun bildiği, sevdiği, çaldığı, öğrendiği, çalışacağı gibi.

Mazi	İstikbal	Hal
benim sevdiğim	seveceğim	sevmekte olduğum
senin sevdiğin	seveceğin	sevmekte bulunduğum
onun sevdiği	seveceği	sevmekte idiğim
bizim sevdiğimiz	seveceğimiz	sevmekte olduğun
sizin sevdiğiniz	seveceğiniz	sevmekte bulunduğun
onların sevdikleri	sevecekleri	sevmekte idiğin

EFAL-İ MÜREKKEB

Efal-i mürekkebe nedir?

Mürekkep fiiller, fiil anı ile efal- basiteden teşekkül eder. Eğer bir fiil-i basit fiil anının mazi-i şühûdîsiyle birleşirse “hikaye”, mazi-i naklisiyle birleşirse “rivayet”, sıga-i şartiyesiyle birleşirse “şartiye” olur. Tasrifleri:

Uyumak mastarını fiil-i mürekkep olarak çekersek şöyle olur:

Hikaye-i Mazi-i şühudî	Rivayet-mazi-i şühudî	Şart-ı mazi-i şühudî
uyudu idim	-	uyudu isem
uyudu idin	-	uyudu isen
uyudu idi	-	uyudu ise
uyudu idik	-	uyudu isek
uyudu idiniz	-	uyudu iseniz
uyudu idiler	-	uyudu iseler

Hikaye mazi-i nakli	Rivayet mazi-i nakli	Mazi-i nakli-i şartı
uyumuş idim	uyumuş imişim	uyumuş isem
uyumuş idin	uyumuş imişsin	uyumuş isen
uyumuş idi	uyumuş imiş	uyumuş ise
uyumuş idik	uyumuş imişiz	uyumuş isek
uyumuş idiniz	uyumuş imişsiniz	uyumuş iseniz
uyumuş idiler	uyumuş imişler	uyumuş iseler

Hikaye-i muzari	Rivayet-i muzari	Muzari-i şartı
uyur idim	uyur imişim	uyur isem
uyur idin	uyur imişsin	uyur isen
uyur idi	uyur imiş	uyur ise
uyur idik	uyur imişiz	uyur isek
uyur idiniz	uyur imişsiniz	uyur iseniz
uyur idiler	uyur imişler	uyur iseler

Hikaye-i hal	Rivayet-i hal	Hal şartı
uyuyor idim	uyuyor imişim	uyuyor isem
uyuyor idin	uyuyor imişsin	uyuyor isen
uyuyor idi	uyuyor imiş	uyuyor ise
uyuyor idik	uyuyor imişsiz	uyuyor isek
uyuyor idiniz	uyuyor imişsiniz	uyuyor iseniz
uyuyor idiler	uyuyor imişler	uyuyor iseler

Hikaye-i fiil vücûbî	Rivayet-i fiil vücûbî	Fiil vücûbî şartı
uyumalı idim	uyumalı imişim	uyumalı isem
uyumalı idin	uyumalı imişsin	uyumalı isen
uyumalı idi	uyumalı imiş	uyumalı ise
uyumalı idik	uyumalı imişsiz	uyumalı isek
uyumalı idiniz	uyumalı imişsiniz	uyumalı iseniz
uyumalı idiler	uyumalı imişler	uyumalı iseler

Hikaye-i fiil iltizamı	Rivayet-i fiil iltizamı	Fiil iltizam-ı şartı
uyuya idim	uyuya imişim	uyusam
uyuya idin	uyuya imişsin	uyusan
uyuya idi	uyuya imiş	uyusa
uyuya idik	uyuya imişsiz	uyusak
uyuya idiniz	uyuya imişsiniz	uyusanız
uyuya idiler	uyuya imişler	uyusalar

EDAT

Edatın kendi kendilerine manaları yoktur. Başka kelimeler ile birleşerek mana hasıl ederler.

Taaccüb içindir: A ne zaman geldi?, A ne zaman gitti? A sana ne oldu?

Dikkat içindir: A birader ne yapıyorsun? A kuzum! Biraz söz dinle!

İstifham, yani sormak içindir: Bu senin a?

Temenni içindir: Buraya gelsek a.

İstigfham inkarı, yani bir şeyi inkar suretiyle sormak için kullanılır. Sen yapamazsın a?

Tekdir içindir: Çok oldun a!

Taaccüb içindir: Ooo pek güzel.

Tehdit içindir: Ne o?

İçin: Bir sebep makamında kullanılır: bunun için, okumak için, size hoş görünmek için...

İse: Şart içindir: Okur ise adam olur. Çalışır ise para kazanır.

İşte: Tadik ve tekid içindir: İşte böyledir. İşte böyle olmalı. İşte gidiyorum gibi.

Eğer: Şart içindir: Eğer gelirse iş görülür.

İken: Edat Haldir: Ben yatar iken o da yatıyordu.

En: Mübalağa, yani bir şeyi haddinden ziyade göstermek içindir: En ziyade, en ala gibi.

İle: Birlikte manasını beyan eder. Edat müsahabattır**. Ahmet ile gitti.

Atıf içindir: Bunu onunla ben yaptım gibi.

İlla: İstisna içindir: Bunlar uslu duruyorlar, illa sen.

Ama: Üst tarafındaki cümleyi açmak için kullanılır: Söyler ama para ister, gibi.

İmdi: Edat-ı tafsildir. Ahmet derse çalışmıyor, imdi onu hocaya söyleyip, çalıştırmak lazımdır.

Ancak: Edat-ı hasırdır. Bu böyle olur ancak sen söyleme.

Ey: Nida içindir. Ey! Bana bak.

Tehdit içindir. Ey, sen de! gibi.

Be: İkaz içindir. Burada ne duruyorsun be! gibi

Bari: Bir şeyi başka bir şeyden yüksek veya aşağı göstermek için kullanılır. Yaparsan bari doğru yap. gibi

Belki: Bir kimseyi ikna etmek için kullanılır: Bekle biraz belki gelir.

Ta: Bir şeyin sonunu bildirir: Ta köşke kadar gittim.

Tek: Temenni içindir: Tek yapsa da istediğini etse. Tek çalışsın da ne yaparsa yapsın.

-ce: Küçültmek için kullanılır: şişmanca, zayıfça

Devam ve umumiyet fikri verir: O geldikçe sen de gel.

-cik, -cek: Küçültmek içindir. ev: evcik, dal: dalcık

-de: edat-ı zarftır: evde, konakta gibi.

dahi: Birbirine benzer iki şeyi cem için kullanılır. Ahmet geldi, Mehmet dahi geldi.

-dır: Edat-ı haberdır: Bu gelen kimdir. gibi

-değin: Bir şeyin nihayetini göstermek için kullanılır: Sabaha değin uyudum.

-dek, -dak: Bir şeyin sonunu göstermek için kullanılır: eve gidinceyedek, okuyuncayadak

-dık: İbtida içindir: Çarşıdan çıktık. gibi

Bir şeyin diğer şeyden üstün olduğunu anlatmak için de kullanılır: Mehmet Efendi senden zekidir. gibi

daha: Bir şeyi diğer şeyden üstün göstermek için kullanılır. Bu hayvan daha büyük. gibi

Hala manası da verir: Daha söylüyor. gibi

-sız: Edat-ı nefidir: parasız, kansız, yüzsüz gibi

Gibi: Bir şeyi diğer şeye benzetmek için kullanılır: Çalışmayan, hayvan gibidir.

Berberlik manasını dahi verir: Yediği gibi yattı.

Keşke: Temenni için kullanılır: Keşke okuyup adam olsaydım gibi.

-lu,-li: Nispet* için kullanılır: inayetli, uslu, Osmanlı, Fransalı, şehirli gibi.

-mi: Edat-ı istifhamdır: Ahmet geldi mi?

Meğer: İstisna için kullanılır: Ben buradan gitmem, meğer ki öleyim.

Hal manasına da gelir: Ben onu arıyordum, meğer gitmiş.

Edat-ı nefidir: Ne okur, ne yazar.

Vah: Keder için kullanılır: Vah vah biçarenin hali pek yaman gibi.

Vay: Bu da keder için kullanılır. Vay! Böyle oldu ha.

Taaccüp için de kullanılır: Vay, ne zaman geldin?

Ha: Tekid için kullanılır: Yaz ha!, Çalış ha!

Her: Umum için kullanılır: Herkes bunu bilmelidir.

Hele: İstisna için kullanılır: Hele sen dur.

Tehdit için de kullanılır: Hele yap da gör.

Cem için kullanılır: Hem okudu hem güldü.

Hemen: Ancak manasında: Hemen ye. Hemen uyu.

Hani: Tarif için kullanılır: Hani gördüğüm yer yok mu?

Ya: Taaccüb için kullanılır: O burada mı ya!

Şüphe ettiğini beyan için de kullanılır: Ya gelir ya gelmez.

Yine: Cem için kullanılır: Babam yine Avrupa'ya gitti gibi.

TAHLİL

Burada tahlil demek, sarfda görülen kaidelerin cümlesini bilip bir cümlede onları bulmak demektir. Bir ibareyi tahlil etmek, o ibarenin içindeki isimleri, sıfatları, zamirleri, fiilleri, edatları ayırmaktır.

Mesela: “Şu gördüğüm ağaç pek güzeldir.” ibaresini tahlil edecek olursak bu ibareyi atideki hale koymalıyız:

şu: ism-i işarettir.

gördüğümüz: görmek mastarından “sığa-i sıla”dır. Mazidir.

ağaç: ism-i cinstir.

pek: mübalağa edatıdır.

güzel: Sıfattır. Sıfat-ı semaiyyedir.

dir: Zamir-i nisbidir. Edat-ı haberdir.

TAHLİL

Dünyada çalışmak her insana şarttır. Bunu da tahlil edecek olur isek:

dünyada: Dünya, ism-i cinstir. “da” ile beraber meful fih olur.

çalışmak: Mastardır. Sakil mastarlarındandır.

her: Umum edatıdır.

insan: İsm-i cinstir. Zira insan dediğimiz vakit, cümle insanları şamil olur.

şart: isimdir.

dır: Zamir-i nisbidir. “dır” edat-ı haberdir.

TAHLİL

Hayvanlar bile çalışıyor, insanlara çalışmamak yakışır mı?

hayvanlar: Cemdir. İsm-i cinstir. Zira hayvan dediğimiz halde bütün hayvanları şamil olur.

bile: Birlik manası verir. Bir “edat” tır.

çalışıyor: Fiildir. Mastarı: çalışmaktır. Basit fiillerdendir. Haldir.

İnsanlara: Cemdir. İsm-i cinstir. Çünkü bütün insanlara raci oluyor. İnsanlara meful ileyhtir.

çalışmamak: Mastardır. Menfidir.

yakışır mı: Fiildir. Mastarı yakışmaktır. Yakışır, muzaradır. “mi” edat-ı istifham yani, sormak edatıdır. Binaenaleyh bu fiil, fiil istihamıdır.

TAHLİL

Çocuklar terbiyeli olurlar ise, her yerde uslu dururlar ise sevilirler.

Bunu da tahlil edecek olur isek:

çocuklar: Cemdir. İsm-i cinstir. Zira çocuklar dediğimizde çocukların herbir tanesine söylenebilir.

terbiyeli: Sıfattır. Sıfat-ı kıyasiyyedir.

olur ise: Fiildir. Fiil-i mürekkeptir. Asıl mastarı olmak, muzaraa şartı, cem-i gaip

her: Edat-ı cemdir.

yerde: Yer ism-i cinstir. Yerde, meful fihtir.

uslu: Sıfattır. Sıfat-ı kıyasiyyedir.

dururlar ise: Fiildir. Fiil-i mürekkeptir. Asıl mastarı durmaktır. Dururlar ise: muzaraa şartı ve cem-i gaptir.

sevilirler: Fiildir. Fiil-i basittir. Mastarı: sevilmek, fiil-i meçhul, muzara, cem-i gaip.

SÖZLÜK

efâl-i mürekkep	birleşik fiil
edat-ı nefî	olumsuzluk eki
emr-i hazır	ikinci şahsa verilen emir
emr-i gaip	üçüncü şahsa verilen emir
cem	birden fazla
cem-i mütekellim	I. Çoğul (biz)
cem-i muhattap	II. Çoğul (-sınız, -siniz)
fi'l-i iltizamî	emir sıgasının sonuna: "-e lim, -e sin, -e siniz" katılarak yapılan fiil, dileme kipi
fi'l-i mürekkeb	yardımcı fiille birleşerek tek kelime hükmüne giren fiil, birleşik fiil
fi'l-i vücûbî	emrihazırın sonuna "-meli" sözü katılarak meydana getirilen sıga, gereklilik kipi.
gaip	III. Tekil (o)
gaip	III. Çoğul (onlar)
hafif	ince okunan hece
lazım	geçişsiz
malum	etken, faili bilinen, belli olan
mazi-i nakli	yalnız işitilen bir şeyi anlatan fiil sıgası, -miş'li geçmiş zaman
meçhul	edilgen, faili bilinmeyen, belli olmayan
mef'ûl-i anh	-den hali (ablatif)
mef'ûl-ün bih	-i hali (accusatif)
mef'ûl-ün fih	-de hali (locatif)
mef'ûl-ün ileyh	-e hali (datif)
merkeb	rükûbedilecek şey
mevad tahririyye	yazılı ifade

mevad şifahiyye	sözlü ifade
mevsuf	vasfolunmuş, vasıflanmış
muhattap	II. Tekil (sen)
muzaf	tamlama
muzafun ileyh	bağlı bulunduğu isim, -in hali, tamlayan
muzâri	geniş zaman
mübhemat	belgisiz sıfatlar, zamirler, edatlar
mücerred	yalın, tek
müferrid mütekellim	I. Tekil (ben)
müfred	tek, yalnız
müteaddi	geçişli fiil
sakil	ağır ve kalın okunan hece
sıfat- kıyasiyye	Bir kaideye bağlı ve uygun olarak meydana gelen sıfatlardır.
sıfat-ı semaiyye	Bir kaideye bağlı olmayıp işitmekle öğrenilen sıfatlardır.
sıga	kip
sıla	bağ fiil, ulaç
ism-i cins	cins isim
ism-i hâs	özel isim
ism- işaret	kendisiyle muayyen bir şeye işaret olunan kelime: "bu, şu, o" gibi.
istifham	soru
istikbal	gelecek zaman
izafet	isim tamlaması
izafet-i beyaniyye	cins ve nevi gösteren izafet: "çınar ağacı, Van kedisi, Ankara Valisi"
izafet-i lamiyye	"bağın üzümü, elmanın kokusu, Ankara'nın Valisi" gibi.
zamir- fi'li	kişi eki geçmiş zaman eklerinin sonuna gelen: -dım,-din,-di, -dik,-diniz,-diler gibi.

zamir-i izafî	Muzafların (belirtilen) sonuna gelen -im, -in -i, -imiz, -iniz, -leri gibi
zamir-i nisbi	İsimlerin sonuna gelen:-im, -sin, -iz, -sınız zamirleridir.
zamir-i şahsi	Şahıs, kişi gösteren zamirler ben, sen, o , biz, siz, onlar gibi.
zamir-i vasfî	-ki zamiri, ismin yerini tutan ki
taaccüb	şaşakalma

بر اخطار مهم

اجزای کلامی تفریق و طوراق محله درجه لری تعیین ایچون السته
سائرده شردت اشارت استعمال اولونمده در. بری: شو [ء] در، که «ویر-
گول»، ایکنجه بی: شو [ء] در، که «پوآن ویرگول»، اوچنجی بی: شو [ء]
در، که «دو پوآن»، دردنجی بی: شو [ء] در، که «پوآن» نامرله معروفدر. بو
اشارتله، لسان عثمانی ایچون دخی قبول اولونوب اکثر آثار جدیدده
استعمال ایدلریکی معلومدر.

«ویرگول» ایله «دو پوآن» ک طوراق درجه لری پک جزئی، یعنی: بر
گوز آجوب قایا باجی قدردر. «پوآن ویرگول» ک طوراقی، آزدھا زیاده.
جه در. «پوآن» ککیده بوندن زیاده جه در. آنجی لسان عثمانیده اوله بر
طوراق و تفریق علی دھا وارددر، که بونلرک هیچ بری اوخدمتی ادا ایدم نه.
اوکی محله، یا ویرگول ایله گچشدیرلمکده، یاخود بتون بتون اشارتله
برافتمده در. بو ایسه اوقویانک ذهنی تشویش، معنایی اخلال، دوراق حقنی
قسماً و یا کاملاً قائب ایتک کبی محذورلردن خال دگلددر. بونک ایچون یکی
بر اشارتک احداثه لزوم گورولشددر.

واقعا اولوده عبارله سیاق و سباقته درحال معنایه انتقال ایدم بیلن
ارباب وقوف، بونک لزومندن مستغنی اوله بیلرلر؛ لکن اوقومغه و معنی
حیقارمنه یکی آلبشان اطفال عثمانیه و سائر مبتدیلر ایچون حال باشقه در.
آنلر، درست اوقومق، طوراق محله لری ضایع ایچون یاردیمه، واسطه به
محتاجدرلر. ایسته اوکی محله ایچون آیری بر اشارتک احداثه الی زیاده
بزی سوق ایدن خصوص، بواولشددر.

بو ایده ملین و محردین کرامتدن بر جوقلرک رأیلرینه دخی مراجعه نموده
بو فکرمنی تصویب بیوزمشلرددر.

احداث اولونان اشارت ایسه «پوآن ویرگول» ک عکسی دینک اولان
شو [ء] شکلدر. بونک نقطه سی، بالعکس اوستنده اولماسته گوره اسمی ده
«ویرگول پوآن» تسمیه سی مناسب گورولشددر. بونک طوراق درجه سی
ایسه صانکه «پوآن ویرگول» قدردر.

بو اشارت، وساطت حاجری ایله نسر اولونه جق آتارده استعمال اولونه جی گئی تسمم ایدنجیه قدر اشبو اخطارنامده او اثرلرک باشلرنده بولوندرله جقدر.

مثال: انسان، کامل، فاضل، عاقل، منصف، خیرخواه اولمایدور.
بو مثالده: «انسان» لفظی، «مسند الیه» و «مبتدا» در. «کامل»، «فاضل» و «سائر صفتلرده» مسند و «خبر» درلر. بوراده مذکور اشارتک یرینه: «ویرگول» قونسه، هم «مسند الیه» ایله «مسند» بریرینه قارنیش اولور؛ همده طوراق حق قسماً غایب ایدلش بولونور. اشارتک کجلیسه، اولالده «کامل» لفظی، «انسان» لفظنک صفتی ظن اولونورق «انسان کامل» اوقونمق و یسأ علیه «کامل انسان» آکلاشلق احتمالی واردور.

مثال دیگر: جناب حق، سبزه لری، میوه لری، مباح حیواناتی و هر نوع ارزاق، انسانه نفقه اولق اوزره خلق بیورمشدر.
بو مثالدهده: «جناب حق» تعبیرنک اوگنده کی اشارتک یرینه «ویرگول» قونوله واقعا ذهنی تشویش و مننایی اخلاص اغمز؛ لکن طوراق حق قسماً غایب ایدلش اولور. اشارتک بر اقله متناجه بر محذور یوقهده طوراق حق کاملاً غایب ایدلش بولونور.

«خلقت عالم تهر؟» سؤالنک جوانی اولان شو تئیدیه کی مثالده دخی مذکور اشارتک نه درجه لزومی اولدیغی گوردونه جکدر.

«جناب حق، یری، گوگی، انسانلری، حیوانلری، اوتلری، آتاجلری الحاصل طالده گورولن و گوردونه مین سائر شیلری یوقدن وار ایجه سیدر». بو مثالده، جمله اصلیه نک بر قسمی اولان «جناب حق» اوگنه ویرگول اشارتی قونوله متناجات جمله دن بری بولونان «یری» لفظیه سائر متناجات آراسنده کی ارتباط بوزولور و جمله اصلیه یه قاریشیر. بوندن باشقه طوراق درجه سیده حقیله ادا ایدلش اوللازه اشارتک بر اقله او حالدهده «جناب حق» یری، تعبیرندن ایلك اوگنه اضافت مناسی ذهن تبادر ایدر.

کتابچی آراکلی

❦ افاده ❦

برلانی اوگرنگ ایچون آنک مجموعه قواعدینه سراجمت ایتک، هر شخص ایچون ضروریدر. بناءً علیه صرفک ایمیق آشکار اولور.

لسانزده، لسانزری اوگرنگ ایچون یازمش نییه صرف کتابلری وارددر؛ لکن بونلر چوچقلرک آکلایه جقلری وجهله یازلیوب بلکه یازان ذاتک اقتدارخی حائر اولان ذوات طرفندن آکلایه جق وجهله تحریر ایدلشدر؛ بناءً علیه چوچقلرک بونلری آکلامق ایچون چکدکلری زحمت، صعوبت بالتحریر کورلکدهدر. چوچقلر ایچون ساده یازمق، ساده تقریر ایتک، تحصیلک ائک مهم، ائک ممتاز بر ماده سیدر.

بر قاج سنه دوام ایدن خواجه لکده بواسوله اتباع ایتدیگم ایچون یک زیاده فئدهسنی گوردیم؛ بناءً علیه صرف عثمانیزی اوج قسمه آیروب تدریجی بر صورتده تدریس ایتدم. برنجی سنهسی ایچون صرف، ترکیبه مخصوص اولان قواعد ایله بعض مواد تحریریه و تحلیل اصولی قبول ایتدم. ایکنجی و اوجنجی سنه لر ایچون دخی بو قواعدی تفصیلاتی ایله برابر تحریر ایلدم. برنجیسنه، «صرف ترکی»، ایکنجیسنه، «معلم صرف»، اوجنجیسنه دخی «تمام لسان عثمانی» نامی ویردم.

مطلوب، چوچقلرک استفادهسی اولشه بو باید بر قاج سوز دهها سولیشی مناسب گوردیم:

بمن مکاتبه لسان عثمانیز تدریس ایدیایرکن یا لکتر محتویات کتاب ایله اکتفا اولنیور. مثلاً: ترکیب جمل، تحلیل کبی مواد مهمه رعایت ایدلیور. عملیاتیز هیچ بر علم، ذهنده تقرر ایده منر شاگردانده اصول لسان عدم وقوفده بوندن نشأت ایلور. بو حالده نظریاته ویرین اهمیت قدر بر اهمیت ده عملیاته فدا ایدلی، که نتیجه مأموله وجوده گلسین.

مقری کوبنده کائن مکتب بهرای ده، اخرأ قانطو مکتبده ویردیگم درسله بو کتابلرک محتویاتیدر. ایکی اوج سطر یازی یازمه مایان، حق لسانی مادرزادی عثمانیه اولمایان اطفال بیله بواسول ایله بش آلتی آی ظرفنده یگرمی، اونوز سطرلق ماده لر یازمقه اقتدار کسب ایلور. بوده تجارت عاجزانه مدندر.

فېنكر اولنور، كه اگىز مكايمىز عاجزلىرىنىڭ بوشلىرىنى قىبول ايدهرك
 كىتابىڭ ئالغىيى طېئە موقىيىت حاصل اولدى. بوشىرە بىر قانداقدا اصلاح
 ايله برابر نواقىسى اىكال، زواندىنى مى اېلدىم .
 پادشاه ترقى آتار ائندىمىز حضرتلىرىنىڭ افسكار ترقى پروگراملىرى سايد
 سىندە ساحە بىرلىك ظهور اولان محصولات ترقىيە ميانىدە بويىلە براسولنىڭ
 دىنى كوردومى، مېنىلا ئېلىش ئوجا ئىلدىر .
 ھىيات سىلەلىرى، مېنىڭ و مىنىڭ اصلاح و ترقىيە مصروف اولدىنىدىن
 بوشىرە خىرە ساز عىيون اولغىنى باشلايدىن ترقىيە، بوشىرە پادشاه
 سايدىنىدەدر .
 كىتابىڭلىرىنىڭ مەتبۇئىي اولان آراكل ائندىنىڭ اوتەدنىرە مشھور
 چىشم افتخارم اولان غەيرت وھىي، بوشىدە كىتابىڭ بىر قات دىھا انتظامى
 موجب اولدى. ھىراقە المستعان .

احمد راسم

یکی اصول مختصر صرف ترکی

برہمی نہ

۱ - عثمانیچہدہ قاج حرف وارد؟

- عثمانیچہدہ اوتوز درت حرف وارد، کہ شونلردر:

ا ب پ ت ث ج چ ح خ د ذ ر
ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف
ق ک گ گ ک ل م ن و ہ ی

۲ - بو حرفلر قاج دورلودر؟

- ایکی دورلودر. بر دورلوسی: کنندن اولکی و

صوکرکی حرفلر، بیتشر، کہ شونلردر:

ا ب پ ت ث ج چ ح خ س ش
ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ
گ ک ل م ن ہ ی

- بر دورلوسی ده بالکیز کنندن اولکی حرفلر، بیتشر،

کہ شونلردر:

ا د ذ ر ز ژ و

۳ - حروف املا هانگیلریدر؟

- «ا»، «و»، «ه»، «ی» حرفلریدر.

۴ - بو حرفلردن «ا» حرفی، بر حرفك اولكه گلیسه
اوستون کی اوقونور: «ال»، «ار»، «اش» کی. بعضاً اسره
کی اوقونور: «استانبول»، «اشتیب» کی. بعضاً اوزره کی
اوقونور: «اسکدار»، «اسکوب» کی.

- یاخود اوزرینه «بر» مد اشارتی قویلهرق «آ»
سورتمده اوقونور: «آل»، «آی»، «آق»، «آج» کی.
اگر بر حرفك آخریه گلیسه او حرفی یوقازویه چکر:
«پال»، «قال»، «صال»، «دال» کی.

۵ - «و» حرفی، کندبندن صوکره کلن حرفی درت
دورلو اوقودر.

۱: «کوز»، «سوز»، دیدنیمزده ویردنیمز حرکه کی.

۲: «اوق»، «یول» دیدنیمزده ویردنیمز حرکه کی.

۳: «اوج»، «بوز» دیدنیمزده ویردنیمز حرکه کی.

۴: «طوز»، «بوز» دیدنیمزده ویردنیمز حرکه کی.

۶ - «ه» حرفی، کندبندن صوکره کلن حرفی اکثریا

اوستون ایله اوقودر:

«بانجه»، «بونجه»، «لهجه»، «درجه» کی.

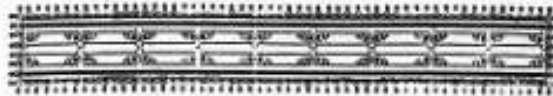
۷- «ی» حرف، کندیسندن سوکره کنن حرف
اکثرًا اسره ایله اوقودر:

«یالی»، «جیلک»، «خالی»، «ییل» کی.

۸- کله نادر؟

- کندیسندن بر معنا آکلاشیلان شیدر: «کوز»،
«سوز»، «سیاه»، «گیک» کی.

برنجی باب

اسم

۹ - اسم نیه دبر لر؟

اسم، گوزه کورین، یاخود کورنجه یوب ده خاطره گن بر
انسانی، بر حیوانی، بر شیشی ییلدیرمک ایمون قوللانیلان کله در.

۱۰ - اسملر قاج دورلودر؟

۱ - تمرین

آشناغیده کی حیوان اسملرندن ارکک و قادین اسملرینی

تفریق ایتیه لیدر:

احد (ارکک اسمی)	عمر (ارکک اسمی)
عبد	طاووق
آت (حیوان اسمی)	طاووشال (حیوان اسمی)
قوربون	علی
حسین	یکی
طلمه	امین
کدی	قاره
کوک	آری

يېڭى اصول غەنىمەتلىرىنى ئۆگەنىش

۱۰ - اسمى ئىككى دورىلار. بىرى: اسم غەنىمەتلىرى. دىگەن: اسم
جەنىمەتلىرى.

۱۱ - اسم غەنىمەتلىرى دېگەن؟

- بىلگىسى بىر ئادەم ۋە يا حيوان، يا خود بىر ئادەم سۈيۈش ئۈچۈن سۈيۈش
بىلگىسى ئادەم ۋە يا حيوان، يا خود بىر ئادەم سۈيۈش ئۈچۈن سۈيۈش.
ئادەم، ھەي، ئادەم، غەنىمەتلىرى.

۲ - تەرجىمە

حيوان ۋە ئادەم اسمىنى ئادەم اسمىدىن تەرجىمە قىلىدۇ:

تەرجىمە (ئىككى اسمى)	بىلگىسى (ئادەم اسمى)
سۈيۈش	ئادەم
سۈيۈش	سۈيۈش
سۈيۈش	سۈيۈش
سۈيۈش	سۈيۈش
سۈيۈش	سۈيۈش
سۈيۈش	سۈيۈش
سۈيۈش	سۈيۈش
سۈيۈش	سۈيۈش

- مواد تەرجىمە

بىلگىسى ئادەم ۋە ئادەم:

مەكتەپتە ئادەم ۋە ئادەم - بىر ئادەم ئادەم ئادەم
ئادەم ۋە ئادەم - ئادەم ۋە ئادەم - ئادەم ۋە ئادەم
ئادەم ۋە ئادەم - ئادەم ۋە ئادەم - ئادەم ۋە ئادەم

۱۲ - اسم جنس نيه دىرلر؟

- اسم جنس ديه، برجنسدىن اولان شىلرگ هر بر دانمە سولەنىلە بىلەن اسمە دىرلر: «انسان»، «آت»، «اوطە»، گېي.

مواد شفاهيه

آغزىدىن جواب وىرلر!

كافە نە انجۇن قوللانلار؟ - كىتاب نەپە پارار؟ - قلم نەپە پارار؟
- قوردىن قىلە يىغى قلم آرمىستە نە فرق واردور؟ - يىلدەككز شەزلى سولەنىك!

۳ - تەمرىن

عثمان - اسم خاصدور؛ زىرا «عثمان» ديه يالگىز سولەنىلگىز آدەمە دىنەر.
زەھرا - اسم خاصدور؛ زىرا «زەھرا» ديه يالگىز سولەنىلگىز قادىنە دىنەر.
حسین - ... اسمى، اسم ... زىرا ...
حمز - ... اسمى، اسم ... زىرا ...
فەسە - ... اسمى، اسم ... زىرا ...

مواد تەحرىرىيە

يۈزدەكى اعشارىي سابىك. - الى تعريف اءلك. - دىگىز نەدر؟ -
گىمى نەدر؟ - قىيودىن كىيىدور؟

۴ - تەمرىن

مەلىكەت، شەھەر، كۆي، قەدى، ايرماق، دىگىز اعشارىي: «اسم خاص» دور.
آناطولى - مەلىكەت اسمى. اسم خاصدور؛ زىرا «آناطولى» ديه
يالگىز او مەلىكەتە دىنەر.

۱۳ - اسماء صائحه قاج درلودر؟

- اسماء صائحه ایکی دورلو اولور. برنجی دورلوسنده «مفرد»، ایکنجی دورلوسنده: «جمع» اولورلر.

بروسه - شهر اسمی. اسم خاصدر؛ چونکه «بروسه» ديه بالکتر او شهره دینیر.

ادره - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

قرق ایزماق - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

آبدین - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

ازمیر - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

مکه - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

آق دگر - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

طونه - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

آماسیه - ... اسمی. اسم ... چونکه ...

۵ - تمرین

قواق - آفاج اسمی. اسم جنس؛ زیرا قواق آفاجی دیدیگمز وقت آنک هر برداشته سوله نیله بیلیر.

کراز - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

شفتالی - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

چام - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

اروک - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

اوزوم - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

اینجیر - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

مواد تحریریه

کتاب نهدر؟ - مرکب نهدر؟ - کالنه نهدر؟ - قلم نهدر؟ -
مکتب نهدر؟ - غولجه کیمدر؟

۱۴ - «مفرد» نیه دیرلر؟

- اگر بر اسم یالکیز بر شخصی، یالکیز بر شیئی بیان
ایدسه او اسم «مفرد» در. «آدم»، «کتاب»، «قلم» کی.

۱۵ - جمع نیه دیرلر؟

۶ - تمرین

اویونچاق و آت اسملری: «اسم جنس» در. اویونچاقلردن
آلتلری تفریق ایدک!

دستره - آت اسمی. اسم جنس؛ زیرا هرر دانسته سوله نیه بیلیر.

طوباج - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

چکیچ - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

اسم - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

طوب - ... اسمی. اسم ... زیرا ...

۷ - تمرین

اسم جنس و اسم خاصلری آیرمالی:

کذاب - کلیسا - کافد - مامه - شوکت - مرکب - حسین
سلاطینک - ادره - مکه - صو - قومشو - شیشه - میدان -
جدول - سلیم - ذمی - قلم - الله - حقه - علی - زکریا - راشد
بجیره - بکر.

مواد شفاهی

پای کیمدر؟ قرداش کیمدر؟ - اوغل کیمدر؟ - کوی نادر؟ -
اسم نادر؟

- بىر دىن زىيادە اولور ايسە او اسم: «جمع» در.
 ۱۶ - بر اسمى جمع ايتىك ايجون نه يايغالىدر؟
 - بر اسمى جمع ايتىك ايجون او اسمك سوكنه «لر»
 كىنمىلىدر.

مفرد	جمع
كىتاب	كىتابلار
قلم	قلملار
كاغذ	كاغزلار

۸ - تەجرىبى

- آشناغىدە كى اسملار مفردمىدر، دگىلىدر؟
 ايتىك - مفرددر؟ زىرا بر ايتىك بىر اولونىور.
 قىياپ - «قىياپلار»
 مىكر - «مىكرلار»
 آفاج - «آفاجلار»
 كدى - «كدىلار»
 كوك - «كوكلار»
 مىكنه - «مىكنهلار»

سؤاللار

- بازى ايله جواب وىرك؟
 نه وقت قار ياغار؟ - نه وقت شىشك چاقار؟ - يازىق مانكى بىشلىر
 اولور؟ - قىش بىن مانكى سىزىلر چىقار؟ - جلد نه در؟

مواد شفاهيه

- بر اولك ايتىدە نەلر بولونورسە سولە ياك؟ - يازىق يازمىق ايجون
 نەلرە محتاج؟

۱۷ - اسمی قاج حال اوزره بولونور؟

- اسمی بدی حال اوزره بولونور.

۱۸ - برنجیسی نه در؟

- مجزدر. براسم باشلی باشه اولورسه او اسم: «مجزدر» در.
طایغ، باغ، بالغ، بال، شکر، الما گمی.

۱۹ - ایکنجیسی نه در؟

۹ - تمرین

بواسمیری جمع ایتلی!

باقی، پانمور، بنیره، اودون، قار، قوبو، اوپون، چشمه، اوپله،
قوبون، سوز، مناره، گوز، قارغه، نصیحت، باجاق، یرنج، طوبراق،
پوز، گمی، بندای، دولاب، لاله، تارلا، جامع.

۱۰ - تمرین

مفرد لری جمع، جملری مفرد ایتلی:

پادشاهلر، بک، قادیلر، قللر، عسکر، برکانه، قوبونلر، پرقوزی،
سوری، اوپله، یوللر، صنان، طوبراقلر، برآزقداش، ایشکر، برنقب،
لامبلر، قبولر، بر دنگ، کوکلر.

مواد تحریریه

شاگردان یازی ایله جواب ویرجک!

خست کیدر؟ - حکیم کیدر؟ - علاج ندر؟ - اجزایی کیدر؟
- جام ندر؟ - دولاب ندر؟

یکی اصول مختصر صرف ترکی ۱۷-۱۶

- مفعول به در بر اسمك آخریه بر «ی» علاوه اولونور ایسه او اسم: «مفعول به» اولور.

طغی، باغی، پالی، پالی، پالی، پالی.

۲۰ - اگر مفعول به اوله جق اسمك آخرنده حروف املا اولان «ا»، «و»، «ه»، «ی» حرقلندن بری وار ایسه بر «ی» دها زیاده قیلیر.

پالی: پالی، اوطه: اوطه، قیای: قیای، قای: قای، فای: فای، گئی: گئی.

۱۱ - تمرین

جوز - مجرد در؛ زیرا باشلی باشه بولونیور.

فندق -
آرمود -
اوزوم -
کراز -
او -
چایر -
بر -

40x1ccole

فعل

گلك: گلدیم، گلدی، گلدك، گلدیك، گلدیلر.

سومك: سودم

اولك: اولدم

دوكك: دوكدیم

پوقریکی فطره، مناسب برر جله پاك! مثلا: «بن شمدی گلدیم»، «بن موكتای سودم».

۲۱ - اگر مفعول به اوله جق استک آخرنده «ق» وار
ایه «غ» تبدیل اولونور:

قاشیق: قاشیقی طاووس: طاووسی

۲۲ - اگر مفعول به اوله جق استک آخرنده «ک» وار
ایه «گ» تبدیل اولونور:
اوردک: اوردگی، دودوک: دودوگی.

۱۶ - تمرین

آشناغیده کی استلر، مفعول به یاییله جقدر!
مکتب، درس، مرکب، کتاب، قلم، کاغذ، جدول، پرکار، دولاب،
نماز، مشق، دفتر، سوده، چیهک، گلی، حیوان، آرسلاک، قاپلان،
فورون، دمیر، آتش، قوش، قول، کردن، ماش، ال.

۱۷ - تمرین

بو استلر دخی مفعول به یاییله جقدر!
پاشنا، لالا، بابا، آنا، دویا، بویا، مجموعه، کچه، مره، شیشه،
ماص، کبسه، حاولو، چارسو، تپسی، تلکی، کچی، اردو، دری، سینی،
کمی، جیری، دسی، قورقو.

۱۸ - تمرین

آشناغیده کی استلر، مفعول به یاییله جقدر:
قولاق، باجاق، دیرک، چوبق، اوشاق، آباق، یارماق، پشاق،
گیک، سوقاق، اریک، قیاق، سلوک، یناق، شقاق، قاشیق، فنه یق،
طباق، بچاق، اوللاق، بلمک، کوتوک، صوغوق، اییک، ایلیک، امیک.

۲۳ - او چنچینی نه در؟

- مفعول الیه در. بر اسمی مفعول الیه یا یتق ایچون او
اسک آخریت بر ده، گتیرمه لیدر.
اوزه لوده، دمیر، دمیر، طوزه، طوزه، پوزه، پوزه، کپی.

۲۴ - اگر مفعول الیه اوله جق اسک آخرتده حروف

۱۵ - تمرین

بو مثاللرده کی یا کیشلری بولمالی و نقطه لی برلره نه لازم
ایسه یازمالی:

لالا... گوردیم - هند طاووق سورمیشک - آپاقی قیرلش -
آنا... پاپا... سومه لی - شیشه... قیردم - عربه... قوتعالی -
کیه... بیرتدم - یحیی آتیه - یاقی قالدیردم - قندق بدگمی؟ -
بال قیاقی نروده؟ - دریا... گوردگمی؟ - کجه... نه پایدک؟ - باقی
... آچدم - قاشیق آندم - دری... یوزدم - چاروسو... گزدم
- چوجوقی گزدریم - دسی... گتیر - دیرک... قیردم - اناک
... آسدم - چلیک... سولادم - مکپک... قویاردیم - اویک...
چوتدم - کویک... صالیوردم.

۱۶ - تمرین

بو اسملر مفعول الیه یا بیله جقدر:

آناختار، طوان، بوز، قار، هوای، مانتال، بولوت،
بودون، گونش، باش، کبریت، پاش، آی، گوک، افق، دال،
آقاج، چن، چانلیان، سلسبیل، صرزلان، فیل، مپیون، کویک.

املا اولان «ا»، «و»، «ه»، «ی» حرفلرندن بری بولور.
تورسه بر «ی» دها زیاده قیلینیر.

نومه: اوله، قیو، قیوه، یال، یالیه، بابا، بابایه کی.

۲۵ - اگر مفعول الیه اوله جق استک آخرنده «ق» وار

ایسه غینه تبدیل اولونور.

یلاق: یئله، باردیق: باردغه کی.

- اگر مفعول الیه اوله جق استک آخرنده «ک» وار ایسه

«ک» تبدیل اولونور:

اوردک: اوردگه، دودوک: دودوگه کی.

۲۶ - دردنجیسی نه در؟

۱۷ - تمرین

آشاغیده کی استلر، مفعول الیه یا بیلجه قدر:

حقی، طالع، فیض، طوره، پاشا، قیا، آریه، اسکله،
دسی، مجموعه، چنریو، حادلو، سرجه، پیوی، یومورطه،
لاحه، صلاطه، خوابه، کولک، صراخی، سرجه، فورچه.

۱۸ - تمرین

آشاغیده کی استلری، مفعول الیه یا بیلیدر:

طباق، قولاق، قوروق، طباق، سوقاق، اولوق، قیاق،
پرمات، صولوق، قیاق، طاروق، اویوق، پالت، شاپاق،
قالپاق، صاپاق، اشک، کوبک، اک، دبرک، قینق، چلیک،
قاشیق، اریک، قینق، مکبک.

- مفعول فيہ درہ بر اسمى مفعول فيہ يايق ايچون او اسمى
آخريته بر «ده» كىيرمەلیدر.

باغده، اكشەده، بازارده، قوناغده كەي.

۲۷ - بشنجيسى نه در؟

- مفعول عنده در بر اسمى، مفعول عنه يايق ايچون آخريته
بر «دن» كىيرمەلیدر.

۱۹ - تمرين

آشايغىدىكى ياگلىشلىرى بولالى و قىطلى يىرلر نه لازم ايسه قوبالى.

بالى ... گىتىدىم - آياغە قالدىم - سوقاقە چىقىدىم - كولىگە ...
سكى - قالباغە ياقى - هوا ... اوچدى - خواجە ... اطاعت ايت -
پانچە ... جىتىدىم - طاووقە طاش آتە - قىزىنى يالقە يىم وىز -
مىلقاتە قوبىدە كىتىر - آشاغى ... ايندى - قىو ... دوشرسىك - قىيى
... سوقولە - آيىقە گىل - چارسو ... كىتىدىكى؟ - قىيى ... نه
قوبىدىك؟ - كىك اوردم - اك ... قوبىدىم - دىرك ... مىنلادىم -
چىلك ... قازدىم.

۲۰ - تمرين

بوتلىرى مفعول فيہ يايمايدىر!

طاش، قلم، حقە، جوز، قىدىق، اوزوم، صلاطە، طابە، توبون،
پاشا، دىوار، كولىگە، دىگىز، قىا، قىجان، صباغ، قىيى، شەر، گوز،
سوز، طاووق، بومورطە، قىدىن، ارىكە، تىركە، لىگىن، چاشبەر، پىچاق،
طوبە، صراغى، قىشل، سوقاق، قوش، قىيى، چىگىردىك، قىشنىك،
پاچاق، لاسە، رىسم، اسم، دىزە، چامور، بول .

اودن، قوتاقدن، بوغازدن، کويدن گهي.

۲۸ - آلتيجيسي نه در؟

«اضافت» در. اضافت، بر انسي ديگر براسته باغلامق

و بوندن بر معنا چيقارمقدور.

احمدن نسي، حسينن كلامن، اولن طامن گهي.

۲۹ - اضافتمه قاچ طرف واردور؟

۴۱ - تخرين

آشناغيدمکي نقطه لي بر لره لازم کلن حرفلري قويمالي:

مکتب ... چاپخانه - او ... اوسلو شورمالی - هر بر ...
معرفت گير - کتاب ... قائمه واردور - يول ... چامور وار -
سن ... نه وار؟ - ين ... بازي وار - سز ... قلم واري؟ -
خير، بز ... قلم يوق - بو او ... کيم وار؟ - مکتب ... گيجين
زمان بوش دگدر - عالم ... معرفت قدر اي شي بوقدر.

۴۲ - تخرين

آشناغيدمکي اسملري مفعول عنه يايمايدور:

تاز، مجموعه، کتاب، طاش، يک، چوربا، قانون، گورگر.
چين، بابا، کوشک، سرجه، فودجه، سپورگه، الما، آت،
يناق، فريوز، آرابه، قولاق، آن، قرداش، هشيره، طاني،
خاله، غروس، طاوشان، کويک، شيشه، اکين، دسي، قيون،
اينک، قوزي، اسکله، قوندوره، اوجاق، اووملا، انک،
قوي، چشمه، ساعت، بنجه، گومک، يک، چيچک، قوي،
کيد، شتال، شمعان.

- اضافه شده ایکی طرف واردز. بری: «مضاف الیه» در.
بری: «مضاف» در.
«احدک قسی» دیدگمزدده احمد، مضاف الیه، قسی، مضاف،
«ک» ده ادات اضافه در.

۳۰ - اضافه شده قاعده ندر؟

- بر اسمی دیگر اسم اضافه ایتمک اینون مضاف الیه
اولان اسمک آخرینه بر «ک» و مضاف اوله جق اسمک آخرینه ده
بر «ی» کتیریلیر: «احدک قسی» کی.

۳۱ - اگر مضاف الیه و مضافک آخرینه حروف املا
دینن «ا»، «و»، «ه»، «ی» حرفلندن بری وار ایسه

۲۲ - تمرین

شکر دان آشاغیده کی جمله لرده احوال اسمدن بشنی بولوب
نه اولدقلری بی برر برر بازه جق قیا سویله جکلردز:

مکتبه درس او قونور. بر گول درس چایشیان، جزا گورور.
درسدن قاجق ای دگلدر. مکتک اینده اوسلو طور مق لازمدر.
خواجیه اطاعت، مکتبه دوام شرطدر. بر جوجوق گونده قاج دضه
دوسه بقار؟ گونلر گچیرور، یز دوسه چاییمپورزیم انسانره لازم اولان،
ادبدر. دنیاده ادب الیه پاشانیلیر. باشه نك چچکلری سونورور. ایلک
بهارده یته آیلیر. هوان قار پاغبور. گوکده کونکی گورورم. طور بقده
نهل واردور؟ دگرده بالی پوزر، هوانه قوش اچار. قوشلردن سرجه بی،
بالی، قار بی، اسینوزی بک سورم.

مضاف اليه «ك» دن اول بر «ن» ومضافه «ى» دن اول بر
«س» زاده قيلبر: «بانجه نك قايسى» كې.
۳۲ - مضاف اليه ومضافك آخريده «ق» وار ايسه غي
تبديل اولونور.

۴۴ - تمرين

شكردان آشاغىده كى جملرده اسم دئر نه قدر قاعده
كچمش ايسه برر برر گوستره جكلردر:

دوسلرى اوگونك ايچون كتابلر اى باقى لازمدر. ~~سككى~~
دقيقتهن آزار. اوزوم اوزومه ياقه ياقه قرارير. ~~ينه~~ چاليش. قلى بوتلق
ايچون چقى ايستم. هركتلده برقلده واردور. دنياده تربيه دن اى شى
يوقدر. كانديل باجاولردن باياير. چيكلردن، گكى، منكه نى وميوه لردن
آمودى، الماي سورم. استايولده بيوك جامطر، مكنيلر، مدرسه ل
واردور. دره دن، نيردن طاقلى صولر آقار. اورمانلرده بيرنجى حيوانلر
بولونور. كويلر، شيرلردن يك كوچكدور.

مواد تحريريه

جامع ندر؟ - دكتره كى حيوانلرى صايك - بيرنجى حيوانلر
هانكيليردر؟ - اولرده بوتان حيوانلر هانكيليردر؟

مواد شفايه

بايمزه قارشى وظيفه ندر؟ - خواجه سزه قارشى وظيفه ندر؟
- وطنه قارشى وظيفه ندر؟
(بوماده لرده خواجه لرك معاوتى مطلقدر).

طاووغلۇق - سى، قومشونۇك طاووغى كىي.

۳۳ - كرك مضاف الیه، كرك مضاف اولهبق استىلرك
صوكىندە «ك» حرفى اولورسه اضافت اولوركن «ك»
تېدىلى اولونور.

اوردۇك بومورطهسى، كوكىك قوروغى كىي.

۳۴ - اضافت قاچ درلودر؟

اضافت ابكى دورلودر. بى: «اضافت لاميه» در.
ديگرى: «اضافت بيانيه» در.

۲۵ - تمرين

آشاغىدهكى استىرى بربرنه اضافت ايجملى. اضافت ابىدككن
صوكركه هانكيسنك مضاف و مضاف الیه اولدىلغى كوسترمهلى:

توتون، دومان - فس، بوسكول - احمد، قلم - واپور، دودوك -
ساعت، كوستك - قومشو، قاز - او، سرديون - كوكك، آغز -
چين، دوش - فيز، خرطوم - صوغان، زار - بقال، قاز - بك،
كره - پادشاه، خديت - مدبر، دگنك - صنف، دفتر - مبصر،
كازم - كىتاب، اسم - جامع، ديوار.

۲۶ - تمرين

آشاغىدهكى استىرى بربرنه اضافت ايجملىدر:

دگار قبي - اوضه ديوار - او ديوار - او قيو - مكتب خواجه
- خانه حولى - كىتاب مبيده - باغچه ميوه - پاشا كورك - دوه
توى - قومشو قاز - عشاق خال - مستوراعيه چوملك - اوردك
بومورطه - جامع مدره - اسكمله اورنى - سيني اورنه.

۳۵ - اضافت لامبە نپە درلر؟

- اضافت لامبە، مالك اولملىق، برىشى دىگر شىئە منسوب قىلغىلى اينون يايىلان اضافتدر.
«احمدك قى» مالىندە احمدك فسە مالك اولدىنى ياخود فسك احمدك اولدىنى و باغچەك قاپوسى دىدىگىزده قابونك باغچەبە منسوب اولدىنى آكلاشيلير.

۲۷ - تمرين

آشايغىدەكى استىرى برىربە اضافت ائچىلىدر:
جوز قىچەق - دىوہ آيانى - اوساچان - پت اوشاق - بالى پول -
«صوہ كىكەنىك مضاف الیہی: «صویك» كىكە. صو اولوق - محمد طباق
- صحن تېق - چىچە پلاق - كوكك قوبروق - اشك قولاق - مر
قوشاق - قىب آفاق - انسان پاتاق.

۲۸ - تمرين

آشايغىدەكى اضافتلىك ھانگىر اضافتلىرىدن اولدقلىرى
كوسترمە يىدر:
احمدك كىلامى، صوجىك وارپى، چىز آدىمى، غورغور چىچەسى،
آقىراى مېكتى، شىكرىك طىرادى، مومك شىچەسى، قارە قولاق صوى،
اللەك اسرى، دىيانك حالى، كىر آلقى، مەدىن اوجاقى، دىكىك كوككلى
اولونچەبە دىك غىزىك جىن چىقار، يال قىبانى، ياغ قىبانى، كوز توردى،
قىل كىك اوجى، كىراز قىدى، بىلە ايجى، جىلپ قىدى، قىسولپە دانەسى،
آچە آرموردى، قىزارك مومى، طوبىچى آلار، سوارى لرقەسى، قاپوز
قىبلى، ھەنىك پارەسى، قاپوز رەسى، تىزىشك چىراقى، تىخىرە قىبانى،
سوقاقل كىچمورى، مېھە امانى، كىتابك قاز، صلاطە تىخى.

- بعضاً اادات اضافت اولان «ك» قالدیریلیر.
 عله یکجیس، کوی امام، چاشیر اوطاسی گئی.
 ۳۶ - اضافت بیانیه نیه دیرلر؟
 - مضاف الیه مضافک نوعی و جنسی بیلدیرسه اواضا.
 فته «اضافت بیانیه» دیرلر.
 الما آفاجی دیدیگمزدە الما، آفاجک نوعی بیان ایتدیگندن
 بوء اضافت بیانیه دور.
 ۳۷ - بعضاً اضافت بیانیه ده مضافه «ی» کلیمز.
 آلتون کوبه، گوموش بوزك، دمبر چکیچ، تخته بشاء، بانر قاب،
 نوی دوشك، طاش کوپ گئی.

۲۹ تمرین

آشناغی کی جملهدە اسمە دائر نه قدر قاعده گچمش ایسه برر
 برر وقاعده لری ده صایه رق سوبله مەلی:
 اولوم، اللهك اسریدر - بونا، تخته بادور - بانر قاب، دائر قلائی
 طورمالیدر - آلتون بوزوك، گوموش کوبه، قادییره مخصوص سوسور
 - شوچلیك چکیچ قاج نمروشه؟ - بیه، دولابه یمش صافلامالی - طاش،
 کتکله لر محله سته گیتدیگی؟ - مرکب حقه سی دوروقی - دمبر قلم ایله
 ایی یازیلیر - قورشون قلم ایله یازیلار - بزم اولك قوبسی دمیردندو -
 دمبر بولندە گزمه مەلی - آلتون کمر قوشاغی ایچی؟ - بویوجک
 یازمسی قلامش.

بهرمان

۳۸ - بهرمان نه دیرلر؟

بهرمان، بر شخص، یا خود بر شیش بلی ایتمه دك بیان ابدن
اسملردر. آئوده: «كندی»، «کیم»، «نه»، «قاج»،
«خیلی»، «هانگی» کله لریدر.

كندی یادی؟ كندی بولدی.

کیم گلدی؟ کیم اولورسه اولسون.

نه اولدی؟ نه یایدیگز.

قاج کئی ایدیگز؟ خیلی چالیشدی.

هانگی کتاب؟ هانگی آدم.

۳۰ تمرین

آشاغیده کی مثالده بولونان بهرمانی، شاگردان گوستره جکدر:

کچك نه سیدر؟ بو خبری کیم سوله دی؟ قاج گوندن بری بوراده هك؟
خیلی اولبور؟ هانگی جنس قانی ایسترسك؟ قاج ساعت؟ نه بیله بم.
اوقدر معلوماتك یوقی؟ شو قدر سنه در سنكله گوردیشورز. بو ماده
حقیقه کئی یالان، کئی صبیح دیور. نه معلوماتکز وار؟ بو قدر تنبللك
اولاز، قاج گوندن خسته سکز؟

بوتلرڭ آلتى حالى بروجە آيىدر.

مفعول	مفعول الیه	مفعول فیہ	مفعول عنہ	مضاف الیه
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى
کندى	کندى	کندى	کندى	کندى

۳۹ - «اوقدر»، «بو قدر»، «شو قدر» گەلرلى دىنى

مېمانىدۇر.

اوقدر بىلىم. بو قدر بايلىق. شو قدر كىتى. گې.

۴۱ تەرىن

آشاغىدەكى صفىرى يىلرە شاكردان لازم گن مېمانى وضع

ايدەجكدر:

... ايشيدىيورم. بىرگون ... ساعدر؟ شو آلتون يوزوكى ...
 آلدېكتر؟ ... زمان گلدېكتر؟ استانبولده ... مليون نفوس وار؟ ...
 اولور يا؟ ... يول يورودم. كويدن گلبورسكتر؟ ... احبابى ايشدك.
 هرگون ... ساع چالشيپسكتر؟ ... ايشتم ... كوردم ... زماندر
 سزى كورمىيورم ... اوتوق اولورى؟ مکتبه ... وار؟ بو قاش
 ... صالحدى. بو ايشه ... واقف دگم ... آدم سولهدى؟ بىاره ...
 جلس باره؟ ... جلس اولورسه اولسون ... گدى؟ ... دوشدى
 ... آغلادى، نه ... ؟ ... آغلادېكتر؟

[۱] نيه پازىلير.

[۲] جى يوقدر.

اسماء

۴۰ - اسم اشارت نهدر؟

اسم اشارت، کندييله بر شينه اشارت اولوتان كه لردر.
اسم اشارت: «يو»، «شو»، «او» در.

بو، ياقين ايچون قوللاييلير. «بوكتاب»، «بو قلم» كجي.

شو، براز اوزاق ايچون قوللاييلير. «شوكتاب» كجي.

او، اوزاق ايچون قوللاييلير. «اوكتاب»، «او آدم» كجي.

۴۱ - بر يره اشارت ايتك ايسته نييرسه: «بورا»،

«شورا»، «اورا» قوللاييلير.

بوراسي اعلا، شوراسي باير، اوراسي طالع كجي.

۴۲ - بر شينك حالته اشارت ايچون دني «بويله»،

«شويله»، «اوييله» قوللاييلير.

بويله كوزل. شوييله آدم نه ايچون سفيل اولور؟ اوييله مالي كيم آلمانز؟ كجي.

بوئرلوك آلتى حالى بروجيه آيدير:

مواد تحريريه

حضرت محمد كيدر؟ - مكه نعل شهردر؟ - يلكنلى كيمي نهدر؟
- ايتك نعل يايلير؟ - ناولارد چقان نبالنى صاپك!

بىكى اصول مختصر صرف تىزكى

۳۱

مفعول به	مفعول الىه	مفعول ليه	مفعول عنه	مضاف اليه
بو	بوگى	بوئدە	بوئدن	بونىڭ
او	اوسى	اوندە	اوندن	اونىڭ
شۇ	شۇنى	شۇندە	شۇندن	شۇنىڭ
ئورا	اورايى	اورادە	اورادن	اورانىڭ
بورا	بورايى	بورادە	بورادن	بورانىڭ
شورا	شورايى	شورادە	شورادن	شورانىڭ

اظهار - «بو»، «شۇ»، «او»، «ئورا»، «بورا» اسم جنسنىڭ اولئە
كايىسە او اسم، «اسم خاص» مقامە كجىر: «بومملكت»،
«او آدم»، «شوكوى» كجى.

مواد شفاھىيە

دستور جوجىق نەسلەر؟ - پاراماز جوجىق نەسلەر؟ - چالېشقان
كجىدەر؟ - تېلى كجىدەر؟

۳۲ تەرىن

آشناغىدەكى اسم اشارتلىرى بولالى:

بىكتابدە نە وار؟ بولە ايشلردە پراز بىوكلرە مائىشال. بىن اولە
دېدە. پىسەدە قبول اچتەدى. بوراسى استابولردە. بوشەردە قاچ خانە وار؟
اولە آرقەداشلىق واردەكە انسلان باشدن چىقارلىق. شورادەكى ققىرە
صدقە وير. ققىرلە باردىم ائىك بولە اونور. ادرنە بورايە قاچ ساعەتدەر؟
اورايە كىندى؟ خىر شورايە كىندى. او او بو اودن گوزلدر. شولە
سولە. شونىڭ اوشى بولم. آنىڭ اوى شورادەدور. شولنى گورمىيلىك.
شوردارى نە قدر گوزلدر. بورادە نە وار؟ بو آدمىڭ اوى وار. شونىڭ
سولە. بىگى يىك دفعە سولم. شونىڭ بارەسى وير. شونىڭ نەسى
وار؟ بىگى سوزكار ايتيور.

صفت

۴۳ - صفت نېه دېرلر؟

براسمك نسل اولديغنى ۋە نه حالده بولونديغنى بيلدېرىمك
ايچون او اسمك ياتە كىتىرىلن كليمە: «صفت» دېرلر.
«كوزل آدم»، «ياراماز چوجق»، «ماوى كاغد»،
«بورغون حيوان» دېدىگمىز وقت (كوزل، ياراماز، ماوى،
بورغون) او اسمكك حالنى بيلدېرىدىكى ۋ نسل اولدۇقلىرى
آستلايدىغى ايچون «صفت» در.

۴۴ - موصوف نە در؟

- صفتك ياتە كەلدىكى اسمە «موصوف» دېنىر. بوحالده

۳۳ تەمرىن

شاگردان صفرلى يزلردە لازم كىن اسم اشارتلىرى

قوتالېدر:

... هواسى قشاور - ... دېدىم ايسە ۋە دېگەمدى - ... ھېچ
... اولوردى؟ - ... قاچ ساعىتە كېدىلېر؟ - ... كويىدە اپى اوزوم
يېشار. - يە ... آرزو ايتىم - ... ديارىدە اعلا خرما يېتىشەر.
نە ... اپى، نە ... اپى. - يراز اپى ... اپى، يوقسە ... اپى؟ -
... اوڭ طايى آتلاق - ... دېدىم اولمادى - ... دېدىم اولمادى.
... سۇال كىچ حل اولۇنۇر.

یوقاروده کی مثالده بولونان «آدم»، «چوجق»، «کاغد»، «قادرین»، «کهلر»: «موصوف» در.

۴۵ - صفت و موصوف نصل بولونور؟

- ترکیده صفت، موصوفدن اول کلمه.

۴۶ - صفتلر نصل جمع ایدیلیر؟

- صفتلرک جمع، طبق اسملرک جمع کبیرد؛ یعنی: آخر. لرین «لر» کتیریلیر.

۴۷ - لکن صفت و موصوف برآزده اولورسه صفت اصلا جمع ایدیلر. «کوزلرک کتابلر» دیتیز. «کوزل کتابلر» دینیر.

۴۸ - صفتلر قاچ دورلورد؟

- صفتلر ایکی دورلورد: صفت قیاسیه، صفت سماعیه.

صفت قیاسیه، برقاعده ایله پاییلان صفتلردر. بویه صفتلری یانلق ایچون ترکیده آخر لرین: «لی»، «لو»، «سز»، «جی»، «جه»، «سی»، «سی» ادا تلی کتیریلیر. مثال:

مواد تحریریه

زراعت نورد؟ - بوغدا ییل نه پاییلیر؟ - دستره نصل آتدور؟ - ساعت نورد و نه یارار؟ - اولورسانک قانده سی نورد؟

مواد شفاهی

کجه نه وقت اولور؟ - گوندوز نه وقت اولور؟ - گرکده کی شیلری صابک!

قوتلی، اوصالو، ملادیز، شکرچی، عربجه، گوشکمی،
اشغانی گچی.

۴۹ - صفت سماعیه، آغزیدن ابشیدیلوب بلهیلین
صفتلردور. مثال:

اوزون، قیسه، صاغر، کوره، آغز، خلیف، قیرمزی، زنگین،
تایل گچی.

۵۰ - صابیلر دخی صفتلردور. مثال:

یر، ایکی، اوز، یکرمنچی، یارم، اوچر، اوچر، قرقر گچی.

۴۴ - تمرین

شاگردلر صفتلری کویستره جکلر و یا کیشلری طوغرولنه جقلر:

بالانچی چوچن - قیل قیز. اوچور آدم. مای یلک. اپی ایلک.
سیاه آت. کوزل کتاب. مور منکشه. قیرمزی چوخه. فنا آدملر.
تزییه لی آرقه داشلر. اناسلر جاعلر. طالار شینجان. صاغر کویک. آغیر
یوک. زنگین آدملر. اوزون ایپ. قیسه لر یام قیز. زوکر دکیسه. موش
سوز. طولی کویلر. چوروک اییلک. دیلر چوچوق.

وظائف کلمات

محمد

- مثلا: «بو کتاب کوزلدور». دید: گمزده یو، بر جمله در.

ضمير

۵۱ - ضمير نېه دېرلر؟
- ضمير اسمك برېنى ملوكان كهدر.

۵۲ - ضميرلر قاچ دورلودر؟

- ضميرلر بش دورلودر:

۱ ضمير شخصى

۲ ضمير اضافى

۳ ضمير نسبى

۴ ضمير فعلى

۵ ضمير وصفى

۳۵ - تمرين

آشاييدهكى كملرى جمله حالنه قويك.

قار - يانمور - بولوط - گونش - يىلگىز - آي - او - ديوار
- طاش - چامور - سوقاق - قوندوره.

فعل

قالق - قالورم، قالوردسك، قالور، قالورز، قالورسكز، قالورلر.

چالق - چالورم، چالوردسك، چالور، چالورز، چالورسكز، چالورلر.

آلق - آلورم، آلوردسك، آلور، آلورز، آلورسكز، آلورلر.

مالق - ملورم، ملوردسك، ملور، ملورز، ملورسكز، ملورلر.

بوفعللردن برر جمله يايك.

۵۳ - ضمير شخصيلر هانگيلر يدر؟

- اوج شخص گوسترن ضمير لر در. آنلر ده: «بن»، «سن»، «او» در.

۵۴ - برنجی شخص، نيکنم، یعنی: لاقيردی سوله بن شخصدر. ضمیری: «بن» در، جی: «بز» کلیر.

بن یلدر، بن سوله دم
بز یلدر، بز سوله دک کبی.

۳۶ - تمرین

آئیده کی صفتلرک هانگی صفتلردن اولد یقی گوسترمه یلدر.
طوبال، جقی، فالین، باغلی، یکی، نیل، فقیر، گوزل، صیق،
خفیف، آبی، دون، صرب، چالیشقان، تاز، سرن، اریقه، نازک،
قوری، قیرمزی، سیاه، یاغ، یئیل، آفر، آجیسی، سونجی، فلی،
پارلاق، سونجی، ناموسلی، نیمزجه، دقتلی، یاغی، بالقی، نیکنجی،
اکسی، طزلی، دیلسز، گوزسز، بوموشاق.

۳۷ - تمرین

آشاغیده کی اسملرله صفتلری برلرلردن آیرمالیدز.

بیاق، ککین، دوز، صفا، اگری، سردون، قیرمزی، پس،
الاس، شاتمن، صاتی، گنج، اون، دوزگاره، فرق، چن، زنگین،
ای، جلد، صاری، چال، کوچوک، آرقه داش، قومشو، کیر، فنا،
مراقلی، یکن، تاریخ، ماصه، باب، اعلا، سریت، سکسان، گنجیش،
اوزون آت، مکتب، طالع، قورال، بش، گجه، اسکی، فئده لی،
صداقتلی، نجره سی.

۵۵ - ایکجی شخص، مخاطب، یعنی: کندیت لاقردی سوله نندرد. ضمیری: «سن» دره جمی: «سز» کلیر.

سن بایدک، سن سوله دیک
سز بایدکیز، سز سوله دیکیز کی.

۵۶ - او جیمی شخص، غائب، یعنی: سکندی حقند لاقیردی سوله نندرد. ضمیری: «او» دره جمی: «آنلر» کلیر.

۲۸ - تمرین

آشناغیده کی اسملره بر صفت و صفتلره دئی بر اسم تبیین ایتمه لیدر:

.. چوچی - .. چلی - .. قادین - .. آرقه داش - .. مرکب
.. آدم - .. اومه - .. قیز - .. مامه - .. قارداش - ..
او - .. گیجه - .. چاپر - .. طاووق - .. آتبار - .. دگر - ..
چوئال - .. صباح - .. الماس - .. فیی - .. نمونه - .. پول
- روزگار.

۲۹ - تمرین

بو صفتلره بر اسم بولکیز:

آیین - .. فرق بش - .. قوتلی - .. تهلکالی - .. قیعه - ..
- بر - .. ایکجی - .. ناموسلی - .. یوکسک - .. گوه زه - ..
شدتلی - .. بول - .. صاهر - .. سرت - .. قبالی - .. میز - ..
بالانجی - .. اوزون - .. بویلو - .. سکوز - .. یسوک - ..
سریست - .. کوچوک - .. اوچور - .. قنیر - .. قیغقان.

بۇ ضميرلارنىڭ ئالتى ھالى بىر ۈچە آيدۇر:

بىن بىنى بىگى بىندە بىندىن بىن
سنى سنى سىگا سىندە سىندىن سىڭ
اۋى آۋى آسىگا آندە آندىن آنىڭ
بىز بىزى بىزە بىزدە بىزدىن بىزىم
سىز سىزى سىزە سىزدە سىزدىن سىزىڭ
ئانلىرى ئانلىرى ئانلىرىم ئانلىرىدىن ئانلىرىڭ.

۵۷ ضميرلارنىڭ كۆرسىتىدىكى شەكىل ۈچىن:

- مەرجىي دىيىپ.

«بىن» ضميرىنىڭ مەرجىي، سۆز سۆيىلەن آدە، «سنى»

۵ - تەرجىمى

آشناق مەنلەردەكى ضميرلارنى ۈچىن مەرجىي ۈچە ئولتۇرغۇچى

كۆرسىتمەيدۇر:

بىن سنى سۆزدە، سنى آسىگا نە دىدىڭ؟ سىڭ نەك ۈچە؟ سىندىن بىگى نە
قەندە؟ بىندىن سىگا چوق قەندە ۈچە. بىن سنى داۋالما چالغۇچىمىز. سىڭ
پاشىڭ قاچ؟ بىن پاشىم اۋى. ئانلىرىڭ كىتابلىرى سىندەمى؟ ئانلىرىڭ كىتابلىرى
بىندەمى دىگەن سۆزدەدۇر. بىن بىر ۈچەلىرىمىز. ئانلىرىڭ چوق دىرى
اۋىقۇتەيدۇر. بىز نە سۆز ۈچەدە ئانلىرىمىز قارىشىمىز. كىرگەن بىن ۈچە سىڭ
ۈچەكە ئانلىرىمىز يېتەدۇر. بىن ئانلىرىمىز بىر ۈچە سۆز خوش
كۆرۈنەدۇر. سۆزدىن بىرى بىن كىيىم ۈچە؟ سىڭ بىز اۋىزىمىزدا اولان
ھەقىقەت يۈكەدۇر. ھەر ۈچە سۆز دىگەن ۈچە بىز.

ضميرىڭ مرجى، كىدىنە سوز سويلەين آدم، «او» ضميرىڭ
مرجى، دىنى غائبە اولان آدم ويا شىدر.

مفطار - ضمير اولان «او»، اسم اشارت اولان «او» نىڭ
عنى دىگەر. ضمير اولان «او»، غائب اولان بر آدمى كوستور.
اسم اشارت اولان «او»، بر شىئە اشارت ايدىر.

۴۶ - تەجرىبى

صغرىلى مىللەتە مناسب اولان ضميرلىرى قوشايدىر:

... بوم - ... برى دىدىم - ... بر شىئە بوق - ... وەدە
... اوقومق - ... ە لازم - ... كىتابم - ... كىتابىڭىز دىئا اعلادىر
- ... ە ... دىدە ە ... دىدە بارە وار - ... كىتابىڭىز ەدەر - ... ە
زىمىڭىز برى بوز دەستىڭىز - ... او بولى بوزى ەك قوش بوق - ...
ە زمان اوصلا ەستىڭىز - ... اون كىتابم وار - ... ەك كىتابىڭ بوق.

۴۷ - تەجرىبى

آشنايدىكى مىللەتە مناسب ضمير اضافىلىرى بولمى لازىمدىر:

بىم كەندىم سىڭى كەندىڭىز دىئا اعلادىر. كىتابىڭىز ەك
كىتابىڭىز ەك ەستىڭىز بىو كىدەر. اومىڭ دوت اومىسى واردر. سىڭى
اومىڭ قاچ اومىسى؟ اومىسىڭىز دوت كوشەستىدە بىجرە واردر.
قىلغى ەك ەك كىدەر. بىم قىم تراشلىرىمىز آتلىرىڭىز ەك بىو كىدەر.
سەن نىپات سوزمە ەك ەك سىڭى. زمانىڭ بىو دىدە كىچىدەر. دىسكە چىلىش.
صرف ايشىڭىڭىز ەك ەك آچى. بىم اومىسىڭىز آتلىرىڭىز ەك ەك. ەك سىڭى
اچى قوروش.

۵۸ - ضمير اضافى ندر؟

- ضمير اضافى، مضافله زباده قىلان ضمير لرد، كه آنلرده:

مفرد منكلمده م

مفرد مخاطبه ك

مفرد قابنده ي

جمع منكلمده من

جمع مخاطبه كن

جمع قابنده ي

۴۳ - تمرين

صفرلى محللره لازم كن ضمير لرى قوتلى!

بىم اوئله ... بىوكور - آنرك او ... كوچوكور - سرك خانه ...
آچاقور - بىر مردون .. بوككور - سرك صيدا .. بىرور - آنك
فس .. فرىرور - آنرك قىلار .. يازمىور - بىر خانه ... دىگىتور
- سرك بىر .. كاتىر - بىم برادر .. مابىرور.

مواد تهرىره

مالغ ندر؟ - بازار مالغى تهرىر ابدى - بىر ندر؟ - سىلنىك
دوت موسى هىكلىرور؟

مواد شفاهيه

سىل ندر؟ - چاى ندر؟ - اىرمانى ندر؟ - تهر ندر؟ -
دىگى ندر؟

مثال:

قايىكز قايىكزى قايىكزە قايىكزە قايىكزە قايىكزە قايىكزە قايىكزە
قايىم قايىمى قايىمە قايىمە قايىمە قايىمە قايىمە قايىمە قايىمە
قايىك قايىكى قايىكە قايىكە قايىكە قايىكە قايىكە قايىكە
قايىسى قايىسى قايىسە قايىسە قايىسە قايىسە قايىسە قايىسە
قايىز قايىزى قايىزە قايىزە قايىزە قايىزە قايىزە قايىزە

۶۰ - ضىمىر وصىنى نەدر؟

- ضىمىر وصىنى «كى» لفظىدەر.

بىكى، آتلىكى، اودهكى، قوناقى، خاندەكى، حوسدەكى گى.

۴۵ - تىمىر

صفرلى غىللەردە لازم كىلن ضىمىر وصىلىرى قومالى:

سنىك كىتابك ... ايدەر - بىم بولم ... اوزوندور - بىم مكنىز
... بىوكىر. آتلك ... بىوك بى ... بى ... تىمە قاجدى؟ - بىم
خانىك قايىسى سنىك خانىك ... بىوكىر - آتلك اوبى گوزل سى ...
- بىم قىمىز، آتلىر ... اوزوندور - آتلك كاقىدى ... سى ... اعلادور
- آتلك باغچىسى بىم ... كوچكىر.

۴۶ - تىمىر

آشاغىدەكى جەللەردە مبداء خىر وادات خىرلىرى بولمالى:

گوشى، پارلاقدر - دىنا، بىوكىر - وطن، عزىزدور - دىكز،
مىللەلىدور - گى، اوچ دىركىدور - بوا، اوچ اوچلىدور - سونگىر،
بوموشاقدر - قى، سىورىدور - اوقومى، ايدور - جىالت، قنادور -
بومىكش، ايتەلىدور - خواجە مىر، خالدر - آرقەداشلىر، قىرداشلىردور -
يىلمىر مىر، حضرت مىددور.

۶۱ - ضمیر نسبی نهدر؟

- ضمیر نسبی، خبر لر، الحاق اولونور.

«کتاب کوزلدن» دیدیگمز وقت «کتاب»، «مبتدا»، «کوزل»

خبر، «در»، «ادات خبردر».

ضمیر نسبی لر شولردن:

مفرد متکلمده	م	جمع متکلمده	من
مخاطبه	سک	مخاطبه	سکیز
غائبه	در	غائبه	دولر

۴۷ - تحریر

آشناغیده کی مثاللردن ضمیر نسبی لر یولق لازمدر!

سن بک زنگیلسک. بزا یسه قتیزه. چله من آرقه دئیزه. فردا شیزه.
بک چنگکله بیزه. ققط فاله دئیزه. بک زولاقیم. بک اعلا بیایم. که
خالسکزه خواجه سکیز. سز دها چوچسکیز. بن گنجیم سن اعتبارسک.
اویاشلیدر. سز کاماسکیز. بزا اوسلوز. آتیر عاقلدر. بوسته بزاوستوز.
اوقول آفاسیدر. بن یوز باشیم. سن بک آپسک. بن یسه بر آت
بالانجیزه.

۴۸ - تحریر

صغری اولان برلره، لازم اولان ضمیر لر یوقیمالی!

بن عالم ... - سن جاهل ... او فاضل ... بک کامل ... سز فاضل ... آتیر
کامل ... آتیر اعتبار ... سر کج ... بزا شاگرد ... او خواجه
... او مدبر ... او بزدل زیاده ثبیل ... بزاللردن زیاده فاضل ... آتیر
بک جاهل ... بزینه بر آتیر معلوماتی ... آقام فاضل ... سزک پدر سز
وقور ... سز مغرور ... بزا متواضع ... احمد ذکی ... حسن الله
بزا مشرک ...

مثال

بىن كاتىم، سىن كاتىم، او كاتىم، بىز كاتىم، سىز كاتىم، ئاندى كاتىم.

۶۲ - غىنىيىر فىلى نەدر؟

- غىنىيىر فىلى، فىللىرى، الحاق اولونان غىنىيىر لىرى.

مفرد متكىلمە م جمع متكىلمە «ق» ويا «ك»

«غىنىيىر» «ك» «غىنىيىر» «ق»

«غىنىيىر» «ق» «غىنىيىر» «ك»

يادىم، يادىك، يادى، يادىق، يادىگىز، يادىلىر.

ازدىم، ازدىك، ازدى، ازدىك، ازدىگىز، ازدىلىر.

۴۹ - تىزىم

آشايىدەكى مىنالىن بو غىنىيىر لىرى بولالى:

تىزىملى چوققىلىرى، اطاعت ايدىلىرى، مىركىس آتلىرى سوز، آتى انىيىتىم.
انسائىرە مەكتەپىدە آدم اولور. بىز آتى دوگەك. دىرى يادىگىزى؟ يادىق.
بىز چالغىدىق چالادىق. كىيىمە قالدىگىز؟ نە وقت او يادىگىز؟ حساب او قودىق.
جەم كوردىك. بىز كىيىمە دىرت درس آلدىق. چالغىدىق دە مىنازات كوردىك.
نە وقت كالدىگىز؟ دىن كەلدىك. بىز مىنىسى آسۇلادىق. مىنىسى قالدىسى آسۇلادىق.
دىگىز. قاچ كون قالدىگىز، دىرت كون قالدىق. آبىبارلى مىنلوردىق.
بىش كون او قودىق. بىز كون او بىنادىق. بىز استانبولە كىيىمەك. اورادە
مەكتەپلىرى كوردىك. بىز مىنلرى كوردىك. سوز قانلىرى او كىيىمەك. يادىشايە
دە ايتىدەك.

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

مر

۶۳ - مصدر نه در؟

- مصدره هيج بر زمانه، يا خود بر ذاته عائد اولقنيزين بر
فكر بيان ايدن كه در.
كشك، گيشك گهي.

۶۴ - تركبه ده مصدرلرني آخري «مك»، يا خود «مق»
ايله ختام بولور، كه «مك» لي اولانلره «خفيف» و «مق» لي
اولانلره «ثقل» نامي ورييلير.
كولك، قاني گهي.

۶۵ - هر مصدرده ايكي طرف واردور. بري: «ماده»
فعل، ديگري: «ادات مصدر» در. مثلا:
سومك مصدرنده ماده فعل: «سو»، اادات مصدر: «مك»
در. آغلامق مصدرنده دخي ماده فعل: «آغلا»، اادات مصدر:
«مق» در.

۵۰ - تخمين

آشناغیده کی فعللرک فاعلنی بولک!

آی دنیا به نور ویر - کویت کدی به مالار - کویت مابشای
قورالار - ییلاز برده سوریتیر - خروس اوتر - قوبونز یوت پر -
کاهی کاتی چاله حق - گونش یازین یته طوغار.

- مصدر دین ایکی درلو صفت تشکیل اولوتور: اسم فاعل،
اسم مفعول.

- اسم فاعل یا یق ایچون مصدر دین ادات مصدریت اولان:
«مک» و «مق» قالدیریلوب خفیقلرده: «ن» و ثقیلرده: «ان»
علاوه ایدیلیر:

کلمک دن: «کلن» قالمق دن: «قالان»

- اگر ادات مصدریت قالدیرلدقدن سوکره ماده فعلک
آخرنده حروف املادن بری وار ایسه «ن» و یا «یان» علاوه
ایدیلیر: سوله مک: سوله ن، چانلامق: چانلایان.

- اسم مفعول، مجهول مصدر دین یاییلور. قاعده سی
طبقی اسم فاعل قاعده سی کبدر.

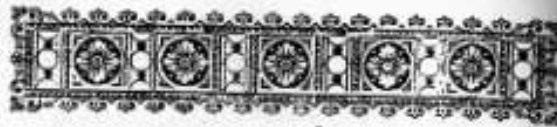
کیتنک مجهولی: کیدیتک، کیدیلن
چانلق مجهولی: چانلق، چانلایان کی.

۵۱ - تمرین

آشاقیده کی جمله لر برر فاعل بولک:

... یزئیدر - ... هواده اوچار - ... سواقنده گزر - ...
یاقر - ... چالار - ... دوکسر - ... بازار - ... قاپار - ...
دورجه جن - ... گزیور - ... صابون - ...

فعل

۶۶ - فعل نهدر؟

فعل، بر ایشك ویا حالك، باخود كیفیتك كچمش ویا شمدیكی،
یاخود كلهجك زمانلرده وقوعی بیسان ایدر. مثلا: «پازیشی
پازمش اوپوبور؟ اوراده قالهجق» دیدیگمزد «پازمش»،
كچمش زمانده اولان بر ایشی، «اوپوبور»، شمدیكی زمانده
اولان بر حالی، «قالهجق»، كلهجك بر زمانده اولان بر كیفیتی
آسلا ندقلى اییون «فعل» درلر.

۶۷ - فاعل نهدر؟

✓ - فعلك بیسان ایتدیكی ایشی یابان فاعلدر. مثلا: «بالق
یوزیور»، دیدیگمزد «بالق»، یوزیور فعلك فاعلیدر؛ چونكه
یوزمك فعلنی یابان، بالقدر.

۶۸ - فعللرده قاج شخص وارددر؟

- فعللرده اوج شخص وارددر. منكم، مخاطب، غائب.

منكم	كدم	مثلا:
مخاطب	كده	
غائب	كدی	

۶۹ - فعللده قاج زمان وارددر؟

- فعللده اوج زمان وارددر:

ماضی - گچش زمان

حال - شیدیکی زمان

استقبال - گهچك زمان.

۷۰ - فعللر معناه قایق قسه آیریلیر؟

- فعللر معناه ایکی قسه آیریلیر: لازم، متعدی.

۷۱ - متعدی نه در؟

- فاعلك ایشلیریکی ایش باشقنه گچرسه او فعل،

«متعدی» در. «کاغدی کدم»، «قلی قیردم» مثاللرنده کی

«کدم»، «قیردم» فعللری کی.

۷۲ - لازم نه در؟

- فاعلك ایشلیریکی ایش باشقنه گچرسه او فعل «لازم» در.

۴۵ - تمرین

آشناغیده کی فعللر لازم می متعدی؟

آتمق، ایتك، اوتك، آچق، ایتك، آرامق، اودومك، اوزمق،
بوياق، چیزمك، طاشق، ازمك، قیرمق، اوتك، بیلمق.

۳۵ - تمرین

آشناغیده کی فعللری متعدی یاك:

آتلامق، چاتلامق، پاتلامق، صاتق، آتق، صانق، اوزمق،
قورومق، قورومق، صیقم، آرامق، طارامق، بیتمق، بیتمق،
بوياق، بیومك، چیزمك.

«بوکیجه اویبوم»، «اودن قاجدم» مثالرندمکی: «اویبوم»، «قاجدم» فعللری کی.

۷۳ - بر فعل لازمی، متعدی یا ینقی ایچون اگر آخرنده «ا»، «و»، «ه»، «ی» حرفلرندن بری وار ایسه ماده اصلیه دن سوکره بر «ت» زیاده قیلینیر:

آتلامق: آتلاتقی، استه مک: استلمک، آجینق: آجینقی، قورومق: قوروتقی کی.

۷۴ - اگر آخری ساکن ایسه بر «یر» زیاده ایدیلیر. گرمک: گرمیرمک، طوردمق: طوردیرمق کی.

۷۵ - متعدیلرده، یا معلومدر، یا مجهولدر.

- اگر فعلک فاعلی بللی ایسه معلومدر. «کاغدی کسدم» دیدیگمزدہ فعلک فاعلی بللیدر: «بن».

۷۶ - اگر فعلک فاعلی بللی دکل ایسه مجهولدر. کاغد کسبلدی دیدیگمزدہ کسک فعلک فاعلی بوراده معلوم دکلدرد.

۴ - تحریر

آشاغیدمکی مصدرلری تصریف ایدوب خواجه افندی به کوسترمه لی:

اوملوردمق، یاتمق، قاتمق، اچکرمک، یازمق، ایشک، یاتیق، ایشک، اویبومق، قوشتمق، قوشتمق، قوشتمق، یورمق، چالمق، طالمق، قالمق، یاتیق، چاتیق، صساتیق، قوشتمق، دوشتمک، سبتمک، گرمک، دیزمک، ازمک، ییزمک، بزمک، طوردمق، قیرمق، یاتیق، آچق.

۷۷ - بر فعلی، مجهول یا مطلق ایچون ادات مصدردن اولن
بر «ل» کتیر یایر:

کیمک : کیمک ، دیزمک : دیزمک ، کیم .

- اگر «ل» یا خود «ا و ه ی» حرفلرندن بری وار
ایسه بر «ن» کتیر یایر:

یینمک : یینمک ، اوقومق : اوقومق ، آرامق : آرامق ، کیم .

۷۸ - فعللر یا بسیطلر یا مرکبلر.

- بسیط فعللر طقوز دانه در : امر حاضر، امر غائب،

فعل التزامی، فعل وجوبی، ماضی، ماضی شهودی، ماضی تخی،
مضارع، حال، استقبال.

۷۹ - بر مصدردن طقوز فعلی جیقارمق ایچون اولن

ادات مصدر اولان «مک» ویا «مق» جیقارمقالی . باقی قالدن

ماده اصلیه، امر حاضر صیغه سینگ مفردیدر . مثلاً : سومک

مصدرندن «سو» قالمق مصدرندن : «قال» کیم .

مفرد
سو
جمع
سولمک، سولمق .

۵۵ - تمرین

یینمق، ییقنق، صیقنق، باله برمق، ایتک، کولمک، آلامق .
سومک، صایق، صومق، طومق، طانق، قازمق، قورومق، قیزمق،
قیصمق، چایق، دیزمک، دیلمک، صتمق، سومک، صایق، صایق .
اونونق، اولماتق، اولماتق، ایشلمک، ایشلمق، طومق، چایق، چایق .

«۱»، «و»، «ه»، «ى» حرفلارنىڭ بىرى وار

ايسە جەندە «يڭ» علاوۋە ايدىلىر :

آزاد، آرايىڭ، كۆپىڭ گەي .

- امر حاضر، بر آدمە امر ايجون قوللايدىر .

۸۰ - امر حاضرڭ آخىرىنە : «سون» ويا «سين» ،

«سوتلر» ، ياخود «سينلر» علاوۋە اولونىچە امر غائب صىقەسى

چىقار .

سوسىن، سوسىنلر . بولسون، بولسوتىر گەي .

- امر غائب، قاتبە امر ايجون قوللايدىر .

۸۱ - امر حاضرڭ آخىرىنە مصدر خەتتە ايسە بر «ه» ،

قىلە ايسە بر «۱» علاوۋە اولونىچە قىل ايتىمىڭ مفرد غائىبى

اولور . مثلاً :

سورە، آلا، گەي .

- آخىرىنە ضمير نىيىلر علاوۋە اولونىچە صىقەسى ئىشكىل

اولونور :

۵۶ - تەمرىن

طوبىقى، قايىقى، قىرىقى، قاتىقى، قىرىقى، قىزىقى، قىزىقى، قىزىقى، سوبور،
مەك، چىزمەك، يازمەك، طورمىق، مىچلامىق، تەزىمىق، باغلامىق،
چانغلامىق، چاقىرىمىق، تازەلەمەك، بىرمەك، آلتىق، قورومىق، طورمىق،
دېنەك، دېكەلەمەك، سەكەلەمەك، قاتىق، زورلامىق، دىولامىق، قورامىق،
چورمەك، دەورمەك، سىگزمەك .

سوءيم	آلايم
سوءسك	آلاسك
سوء	آلا
سوءلم	آلام
سوءسكز	آلاسكز
سوءز	آالز

- اگر امر حاضرک آخرى متحرك و مصدرى خفيف ايسه
بر «يه» و ثقیل ايسه بر «ياه» زياده قيلير. مثلا:

سويله ييم اوقوييم

- فعل التزامى ايله، بر ايشك يا بىستاسى متکلمک مطلوب
اولدينى بيان ايديلير.

۸۲ - امر حاضرک آخرينه: اگر مصدر خفيف ايسه بر
«مهلى» ثقیل ايسه «مالى» علاوه اولونورسه فعل وجوبينک
مفرد غايى اولوز. بعده ضمير سبيلر علاوه ايتهل:

سومفيم	قالايم
سوملى سك	قالايسك
سوملى	قالاى
سوملى ز	قالاى ز
سوملى سكز	قالايسكز
سوملىلر	قالايلر

- بر ايشك اولماسى هر حالده مطلوب ايسه فعل وجوبى صيغەسى قوللانيلير.

۸۳ - امر حاضر ك صوكتە بر 'دى' علاوه اولونورسە ماضى شەھودىنىك مفرد قاي اولور. بعدد ضمير فعليلر زياده ايديلهرك صيغەسى تشكيل اولونور:

سودم	قالدم
سودك	قالدك
سودى	قالدى
سودك	قالدىق
سودىڭىز	قالدىڭىز
سودىلار	قالدىلار

- ماضى شەھودى صيغەسى، منكەمك گچەش زمانده كوزيله كوردىكى شىئ اقاده ايدىر.

۸۴ - امر حاضر ك آخرىته بر 'مش' علاوه اولونورسە ماضى تەلىك مفرد قاي اولور. بعدد ضمير نسبيلر زياده ايدىلير:

سومش	سومش
سومشك	سومشك
سومش	سومش

- ماضى تەلى صيغەسى، منكەمك گچەش زمانده اولان ايشى ايشىتمكە بىلدىگنى اقاده ايجون قوللانيلير.

۸۵ - فعل التزامینک مفرد غائبی آخریت بر «پور» علاوه اولونورسه حالک مفرد غائبی اولور. بعده ضمیر نسبیلر علاوه اولونور:

سوه پورم	سوه پورز
سوه پورسک	سوه پورسکز
سوه پور	سوه پورلر

ویا خود:

سوه پورم	سوه پورز
سوه پورسک	سوه پورسکز
سوه پور	سوه پورلر

صورتندده یازیلیر.

- حال صیغهسی، شمدیکی زمانده اولان برابری بیان ایدر.

۸۶ - فعل التزامینک مفرد غائبی آخریت بر «جک» ویا «جق» علاوه اولونورسه استقبال صیغهسک مفرد غائبی اولور. بعده ضمیر نسبیلر زیاده اولونور:

سوه جکم	قاله جکم
سوه جکسک	قاله جکسک
سوه جک	قاله جق
سوه جکز	قاله جقر
سوه جکسکز	قاله جقسکز
سوه جککر	قاله جقکر

- استقبال صيغىسى، گەجك زمانده اوله جق بر ايشى بيان ايدىر.

۸۷ - امر حاضر ك نهيته بر * ر * علاوه اولونورسه مضارعك مفرد تاجى اولور. بىده ضمير لسبيلر زياده ايدىلغى:

اوقورم اوقورز
اوقورسك اوقورسكز
اوقور اوقورل

مضارعلر، هر وقت * ر * علاومسيه اولماز. بونگچون آشاغىده بر طاقم مثاللر كوسترلشدر:

ايك	قيمتانق	اوطورمق	چاك	اوردق	بولق
ايدىم	قيمتانيم	اوطوردوم	چالارم	اوردوم	بولدوم
ايدرسك	قيمتانيرسك	اوطوردورسك	چالارسك	اوردورسك	بولدورسك
ايدىر	قيمتانير	اوطوردور	چالار	اوردور	بولور
ايدىدورز	قيمتانيدورز	اوطوردورز	چالارز	اوردورز	بولورز
ايدرسكز	قيمتانيرسكز	اوطوردورسكز	چالارسكز	اوردورسكز	بولدورسكز
ايدىرل	قيمتانيرل	اوطوردورل	چالارل	اوردورل	بولورل

- مضارع صيغىسى، هم حال معناسى و برر، همده استقبال.

استفهام فعللرى

۸۸ - استفهام، بر شئى صورمق ديمكدر. فعللردهكى استفهام دغى صورمق ايجوندر.

- بىيغ فعللر ك استفهام صورتيه تصريفى:

ماضی شہر دی	ماضی ظلی
کلہم می؟	کلشمی ہم؟
کلہک می؟	کلشک می؟
کلہتی می؟	کلشک می؟
کلہکی می؟	کلشک می؟
کلہیکڑ می؟	کلشک می؟
کلہیلر می؟	کلشک می؟

مضارع	استقبال
کلہم می؟	کلہجک می؟
کلہمیسٹ؟	کلہجک میسٹ؟
کلہم می؟	کلہجک می؟
کلہم می؟	کلہجک می؟
کلہم می؟	کلہجک می؟
کلہم می؟	کلہجک می؟

حال

کلہور می؟	کلہور می؟
کلہور میسٹ؟	کلہور میسٹ؟
کلہور می؟	کلہور می؟

فعل و مری	فعل التزامی
کہاں می؟	کہاں می؟
کہاں می؟	کہاں می؟
کہاں می؟	کہاں می؟
کہاں می؟	کہاں می؟
کہاں می؟	کہاں می؟
کہاں می؟	کہاں می؟
کہاں می؟	کہاں می؟

امر فایب

کنوئی؟ کنوئی؟

۱۹ - منفی صورتیہ تصریف:

ماضی شہودی	ماضی نقلی
کہاں	کہاں
کہاں	کہاں
کہاں	کہاں
کہاں	کہاں
کہاں	کہاں
کہاں	کہاں
کہاں	کہاں

مضارع

کن	کن	کن
کن	کن	کن
کن	کن	کن
کن	کن	کن
کن	کن	کن
کن	کن	کن
کن	کن	کن

استقبال		
گه به چک	گه به چکک	گه به چکم
گه به چکر	گه به چکسکر	گه به چکنز
مال		
گیور	گیورسک	گیورم
گیورلر	گیورسکر	گیورز
فعل در بری ؟		
گه مەلی	گه مەلیسک	گه مەلیم
گه مەلیر	گه مەلیسکر	گه مەلیز
فعل انزاسی		
گه به	گه بهسک	گه بهیم
گه بهلر	گه بهسکر	گه بهلم
نهی حاضر		
گه یسکر	گه	گه
نهی قایب		
گه سونلر!	گه سون!	گه سون!

یاردیمچی فعل

۹۰ - عتفانجهده یاردیمچی فعل : « ایدی » در . بونک
ماضی قلبی : « ایش » صیغه شرطیسی دخی « ایه » در .

تصريفي:

ماضي شەرىدى	مبدا شەرىدى	ماضي تەقى
ايدىم	ايدە	ايدىم
ايدىڭ	ايدەڭ	ايدىڭ
ايدى	ايدە	ايدى
ايدىڭ	ايدەڭ	ايدىڭ
ايدىڭز	ايدەڭز	ايدىڭز
ايدىلار	ايدەلار	ايدىلار

افعال مركبة

۹۱ - افعال مركبة نەدر؟

مركب فعللەر، فعل اعانه ايله افعال بىللەدن تەشكىل ايدىر.
 اگر بر فعل بىللە، فعل اعانه نەك ماضى شەرىدى بىللە بىرلەشەر.
 سە: «حكاية»، ماضى «تقليد» بىرلەشەر: «روایت»، صيغة
 شرطية بىللە بىرلەشەر: «شرطية» اولور.

تصريفي:

«اوبىمق» مصدرى فعل مركب اولەرق چكر ايدەك
 شويە اولور:

مطابق ماضی شهری درایت ماضی شهری [شرطه ماضی شهری]

او بودی ایدم	او بودی ایدم
او بودی ایدک	او بودی ایدک
او بودی ایدی	او بودی ایدی
او بودی ایدک	او بودی ایدک
او بودی ایدیکز	او بودی ایدیکز
او بودی ایدیلر	او بودی ایدیلر

۱۳۹

مطابق ماضی شهری درایت ماضی شهری

او بومش ایدم	او بومش ایدم
او بومش ایدک	او بومش ایدک
او بومش ایدی	او بومش ایدی
او بومش ایدک	او بومش ایدک
او بومش ایدیکز	او بومش ایدیکز
او بومش ایدیلر	او بومش ایدیلر

مطابق مضارع درایت مضارع

او بومش ایدم	او بومش ایدم
او بومش ایدک	او بومش ایدک
او بومش ایدی	او بومش ایدی
او بومش ایدک	او بومش ایدک
او بومش ایدیکز	او بومش ایدیکز
او بومش ایدیلر	او بومش ایدیلر

درایت مضارع ماضی شهری درایت مضارع

مطلبه حال	روایت حال	حال شرطی
اوبورور ایدم	اوبورور ایتیم	اوبورور ایسم
اوبورور ایدک	اوبورور ایتشک	اوبورور ایسهک
اوبورور ایدی	اوبورور ایتش	اوبورور ایسه
اوبورور ایدک	اوبورور ایتشز	اوبورور ایسهک
اوبورور ایدیگز	اوبورور ایتشگز	اوبورور ایسهگز
اوبورور ایدیلر	اوبورور ایتشلر	اوبورور ایسهلر
مطلبه فعل وجهری	روایت فعل وجهری	فعل وجهری شرطی
اوبومالی ایدم	اوبومالی ایتیم	اوبومالی ایسم
اوبومالی ایدک	اوبومالی ایتشک	اوبومالی ایسهک
اوبومالی ایدی	اوبومالی ایتش	اوبومالی ایسه
اوبومالی ایدک	اوبومالی ایتشز	اوبومالی ایسهک
اوبومالی ایدیگز	اوبومالی ایتشگز	اوبومالی ایسهگز
اوبومالی ایدیلر	اوبومالی ایتشلر	اوبومالی ایسهلر
مطلبه فعل التزامی	روایت فعل التزامی	فعل التزامی شرطی
اوبویه ایدم	اوبویه ایتیم	اوبویه ایسم
اوبویه ایدک	اوبویه ایتشک	اوبویه ایسهک
اوبویه ایدی	اوبویه ایتش	اوبویه ایسه
اوبویه ایدک	اوبویه ایتشز	اوبویه ایسهک
اوبویه ایدیگز	اوبویه ایتشگز	اوبویه ایسهگز
اوبویه ایدیلر	اوبویه ایتشلر	اوبویه ایسهلر

✓
۳۶

صيفه صله

۹۲ - صيفه صله فصل اولور؟

- صيفه صله، ماضى شهودينك، باخود مستقبل جمع
متكلمى آخرت بر 'كى' علاوه ايدىلنجه حاصل اولور.

اگر ماضى شهودى به علاوه ايدر ايسهك ماضى بى،
و مستقبله علاوه ايدر ايسهك استقبالى يلديرر. مثلا:
آنك يلدېكى، سودېكى، جالديكى، اوگرندېكى، چالبنه جنى كى.

ماضى

بىم سودېكىم	سنگ سودېكن	آنك سودېكى
بىرم سودېكيز	سزك سودېكيز	آنلك سودكلىرى

استقبال

سودېكىم	سودېكن	سودېكى
سودېكيز	سودېكيز	سودېكلىرى

حال

سومكده اولديم	سومكده بولنديم	سومكده ايدېم
سومكده اولديفت	سومكده بولنديفت	سومكده ايدېكن

ادوات

- ۹۳ - ادواتك كندى كندىلرپه معالرى يوقدر. باشقه
كلهرايه بركهرك معنى حاصل ايدرله.
- آ - نجب ايجوندر: آنه زمان گلدی؟ آنه زمان گيتدی؟
آسكانه اولدی؟
- آ - دقت ايجوندر: آبرادر نه ياييوردسك؟ آقوزم: براز
سوز ديككه:
- آ - استفهام، ينى: سورمق ايجوندر: بوسك آ؟
- آ - نتمى ايجوندر: بورايه كسهك آ.
- آ - استفهام انكارى، ينى: برشيبى انكار سوريله
سورمق ايجون قوللايلير: سن يايمازسك آ؟
- آ - تكدير ايجوندر: جوق اولدك آ.
- او! - نجب ايجوندر: او: پك گوزل.
- تهديد ايجوندر: نه او!
- ايجونه - بر سبب مقاومت قولايلير: بونگچون، اوقومق
ايجون، سزه خوش گورونمك ايجون.
- ايسه - شرط ايجوندر: اوقوز ايسه آدم اولور، چابشير
ايسه باره قازاير.

ایسته - تصدیق و تأکید ایچوندر: ایسته بربلهدر. ایسته
بوپله اولمالی. ایسته گیدیورم کچی.

اکر - شرط ایچوندر: اکر کلپسه ایش کورولور.

ایکس - ادات حالدر: بن باتار ایکن اوده یاییوردی.

اک - مبالغه، یعنی: بر شئی حذدن زیاده کوسترمک
ایچوندر: اک زیاده، اک اعلا کچی.

ایدر - برلکده مناسی بیان ایدر. ادات مصاحبتدر:
احمد ایله گیندی.

- عطف ایچوندر: «بونی آنکله بن یایدم» کچی.

آدر - استئنایچوندر: بونلر اوسلو طور بیورلر؛ آلاس.

اما - اوست طرفده کی جملہنی آجق ایچون قوللانیلیر:
سویلر انا یاره ایستر کچی.

ایمدی - ادات تفصیلدر: احمد درسه چالیشمبور؛ ایمدی
آنی خواجه به سوله یوب چالیشد برتمق لازمدر.

آنجی - ادات حصردر: بو بوله اولور؛ آنجق سن سوله مه.

ای - ندا ایچوندر: ای! بکنا باق! کچی.

- تهدید ایچوندر: ای! سنده! کچی.

ب - ایفاظ ایچوندر: بوراده نه طور بیورسک به! کچی

باری - بر شئی باشقه برشیدن یوکسک و یا آشنای کوسترمک
ایچون قوللانیلیر: «یایارسه ک باری طوغری یاپ».

بىلكە - بىر كېسە يې افتاح ايتك ايچون كىتېرلىر: «بىلكە براز بىلكە كلىر».

ئا - بىر شېئىك سوڭنى بىلدۈرۈر: «ئا كوشكە قىدر كىتىم».
تلك - تىقى ايچوندىر: «تلك ياپىسىدە ايسىتىدىگىنى ايتى»;
«تلك چالېشسون دە نە ياپارسە ياپسون».

مە - كوچولتلك ايچون قوللايلىر: «شېشمانچە»، «ضېمىچە».
- دوام وھومىت فېكرى وېرۈر: «اوڭلىكە سىن دە گل».
مە، مەك - كوچولتلك ايچوندىر: او: آوجك، دال: داللىق.
دە - ادات ظىرفىدر: اودە، قوناقدە كېي.

دخى - بىر بىرەنە بىگىز اېڭى شېئى جەع ايچون قوللايلىر:
«احمد كىدى؟ محمد دخى كىدى».

دە - ادات خېرىدر: «بۇگىن كىچىدر». كېي.

دكېن - بىر شېئىك نىھايىتى كوستىرمك ايچون قوللايلىر:
«سباحە دكېن-اوبومدم».

دك، دە - بىر شېئىك سوڭنى كوستىرمك ايچون قوللايلىر:
«اۈە گېدىنچە دك»، «اۈقۇبىچە دق» كېي.

دە - ابتدا ايچوندىر: «چارشۈدەن جېقىدق» كېي.

- بىر شېئىك دېگەر شېئىن اوستون اولدىغىنى آڭلاتىق ايچون
دە قوللايلىر: «محمد افندى سىنەن دكېدر» كېي.

دھا - بىر شېئى دېگەر شېئىن اوستون كوستىرمك ايچون
قوللايلىر: «بۇ جىۋان دھا يۈرۈك» كېي.

- حالا معناسی ده و بربر: «دها سوبیلوز» کبی.
- مز - ادات نفی در: «پاره سز»، «قانسز»، «یوزسز» کبی.
- کبی - بر شئی دیگر شبیه بگزنتک ایچون قوللانیلیر: «چالیشمايان حیوان کبدر».
- برابرک معناسی دخی و بربر: «بیدیگی کبی باندی».
- هشک، کشک - تنقی ایچون قوللانیلیر: «کاشکی اوقوروب آدم اوله بده» کبی.
- لر، لی - نسبت ایچون قوللانیلیر: «عناپلو»، «اوسلو»؛ «عثمانلی»، «فرانسلی»، «شهرلی» کبی.
- می - ادات استفهام در: «احمد گلدیتی».
- مکر - استقنا ایچون قوللانیلیر: «بن بورادن کیشم؛ مکرکه اونیم».
- حال معناسی ده کلیر: «بن آئی آرابوردم؛ مکر کیشم».
- نه - ادات نفی در: «نه اوقور، نه یازار».
- وام - کیز ایچون قوللانیلیر: «وام، وام؛ چهاره ننگ حالی بک جان» کبی.
- وای - بوده کدر ایچون قوللانیلیر: «وای؛ بوله اولدی ها».
- تعجب ایچون ده قوللانیلیر: «وای؛ نه زمان گلدت».
- ها - تاکید ایچون قوللانیلیر: «پز ها»، «چالیش ها».
- هر - عموم ایچون قوللانیلیر: «هرکس بونی بیله لیدر».

- ہم - استنا ایچون قوللائیلیر: "ہلہ سن طور".
 - تہید ایچون دہ قوللائیلیر: "ہلہ یایدہ گور".
 ہم - جمع ایچون قوللائیلیر: "ہم او قودی"، "ہم گولدی".
 ہمانہ - آتقی مناسہ در: "ہمان بی"، "ہمان او بو".
 ہانی - تریف ایچون قوللائیلیر: "ہانی گوردیکم بر یوقی؟"
 یا - نقب ایچوندر: "او بورادہ می یا؟"
 - شہہ ابتدگی بیان ایچون دہ قوللائیلیر: "یا کلیر یا کلنز".
 بنہ - جمع ایچون قوللائیلیر: "ہنام بنہ اوروپاہ گیندی" کی.

تخلیل - ۱

بورادە تخلیل دیمك، صرفده كوریلن قاعدهلرگ جملەسنی
بیلوب بر جملەده آنلری بولق دیمكدر.
بر عبارتین تخلیل ایتك، او عبارتنگ ایچنده کی اسملری،
صفتلری، ضمیرلری، فعللری، اداثلری آیرمقدور.

مثلاً: «شو کوردیگمز آتاج یك کوزل در» عبارتەسنی
تخلیل ایدەجك اولور ایسەك بو عبارتین ایدەکی بحالە قویمالی یز:
(۱) شو: «اسم اشارت» در.

(۲) کوردیگمز: کورمك مصدرندن «صیغە صله» در، «ماضی» در.

(۳) آتاج: «اسم جنس» در.

(۴) يك: «مبالغه ادائی» در.

(۵) کوزل: «صفت» در، «صفت سجاویه» در.

(۶) در: «ضمیر نسبی» در، «ادات خبر» در.

تخلیل - ۲

«دنیاده پائیشق هر انسانه شرط در».

بونی ده تخلیل ایدەجك اولور ایسەك:

(۱) دنیاده - دنیا، «اسم جنس» در، «ده» ایله برابر «منفعه یل»
فیہ اولور.

- (۲) چالیشقی - «مصدر» در؛ «فعل» مصدر لر دندر.
 (۳) هر - «عموم اداتی» در.
 (۴) انسان - «اسم جنس» در؛ زیرا «انسان» دیدیگمز وقت
 جمله انسانلری شامل اولور.
 (۵) شرط - «اسم» در.
 (۶) در - «ضمیر نسبی» در؛ «ادات خبر» در.

تفصیل - ۳

- «حیوانلر بیله چالیشیور. انسانلر چالیشماق یاقیشیری»
 (۱) حیوانلر - «جمع» در. «اسم جنس» در؛ زیرا «حیوان»
 دیدیگمز حالده بنون حیوانلری شامل اولور.
 (۲) بیله - بلك معناسی ویریر بر «ادات» در.
 (۳) چالیشیور - «فعل» در. مصدری، چالیشقدیر؛ «بیض»
 فعللر دندر؛ «حال» در.
 (۴) انسانلر - «جمع» در؛ «اسم جنس» در؛ چونکه بنون
 انسانلر راجع اولوبور. انسانلر، «مفعول الیه» در.
 (۵) چالیشماق - «مصدر» در؛ «منفی» در.
 (۶) یاقیشیری - «فعل» در. مصدری، «یاقیشقی» در.
 «یاقیشیر» مضارع در. «می»، «ادات استفهام»، یعنی:
 «صورمق اداتیدر. بناء علیه بو فعل، فعل استفهامی» در.

تحليل - ۴

«چوچوقلر تريبهلى اولورلر ايسه، هر يرده اوسلو
طورورلر ايسه سويلرلر».

بۇنى ده تحليل ايدمك اولور ايسه:

- (۱) چوچوقلر - «جمع» در؛ «اسم جنس» در؛ «زيرا» چو.
- چوقلر «ديديگمزد» چوچوقلرڭ هر بردانسته سويله سويلر.
- (۲) تريبهلى - «صفت» در؛ «صفت قياس» در.
- (۳) اولورلر ايسه - «فعل» در؛ «فعل مركب» در. اصل
مصدرى: «اولق»، «مضارع شرطى»، «جمع غائب».
- (۴) هر - «ادات جمع» در.
- (۵) يرده - «بر»، «اسم جنس» در. «يرده» «مفعول فيه» در.
- (۶) اوسلو - «صفت» در؛ «صفت قياس» در.
- (۷) طورورلر ايسه - «فعل» در؛ «فعل مركب» در. اصل
مصدرى: «طورمق»، «طورورلر ايسه»: «مضارع
شرطى»، «جمع غائب».
- (۸) سويلرلر - «فعل» در؛ «فعل بسيط» در. مصدرى،
«سويلك». «فعل مجهول»، «مضارع»، «جمع غائب».

